

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistratūros studijų programa
(specializacija – soc. darbo organizavimas)

Aušra Čereškienė

**AUTORITARIZMAS PEDAGOGINĖJE VEIKLOJE: KAITOS
TENDENCIJOS IR YPATUMAI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas-
doc. Adolfas Juodraitis*

2011

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje tendencijų ir ypatumų *analizė*.

Iškelta *hipotezė*, kad tikėtina, kad mokytojų pedagoginė veikla yra pagrįsta autoritarinėmis nuostatomis ir elgesiu.

Anketinės *apklausos metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - identifikuoti autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje formas ir paplitimą. Atlikta *statistinė* (aprašomoji statistika, parametriniai ir neparametriniai testai) *duomenų analizė*.

Tyrimo dalyvavo 102 pedagogai ir 208 mokiniai.

Empirinėje dalyje nagrinėjamas autoritarizmo pedagoginėje veikloje paplitimas.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Mokytojų anketinės apklausos duomenys parodė: respondentai pedagoginėje veikloje kelia laisvąją ugdymo paradigmą atitinkančius tikslus, tačiau ugdymą traktuoja, kaip suaugusiųjų patyrimo perdavimą vaikams; respondentai nelinę pritarti fizinių bausmių ir nekorektiškų psichologinio poveikio priemonių taikymui mokyklos aplinkoje, tačiau sąlygiškai toleruoja fizinių bausmių taikymą namų aplinkoje; respondentams būdingas pedagoginis optimizmas mokinių atžvilgiu, tačiau jiems nesvetimas ir autoritaristinis polinkis į neįgaliųjų segregaciją; respondentai linkę mokinių žinių vertinimą naudoti kaip mokinių selekcionavimo ir segregavimo priemonę.
2. Mokinių anketinės apklausos duomenys parodė: respondentų nuomone, mokytojams būdingas autoritarinis bendravimo stilius, pažymiai naudojami kaip nuobauda nedrausmingiems ir neklusniems.
3. Pastebima tendencija, kad respondentų, mokinių ir mokytojų, nuomonės nesutampa, tai yra, mokytojai deklaruoja labiau humanistinį elgesio stilių, nei jų elgesyje išvelgia mokiniai.
4. Iškelta tyrimo hipotezė, kad tikėtina, kad mokytojų pedagoginė veikla yra pagrįsta autoritarinėmis nuostatomis ir elgesiu, pasitvirtino iš dalies, kadangi mokytojai pabrėžia humaniškas nuostatas ir elgesį sąveikoje su mokiniais, tačiau mokiniai akcentuoja mokytojų autoritarinio elgesio paplitimą ir formas.

Esminiai žodžiai: autoritarizmas, edukacinis autoritarizmas, humanizmas, tarpusavio sąveikos stiliai, ugdymo paradigma.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. AUTORITARIZMO PASIREIŠKIMO PEDAGOGINĖJE VEIKLOJE FORMOS IR DINAMIKA	7
1.1 Edukacinis autoritarizmas: ištakos ir grėsmės.....	7
1.2 Autoritarinis ir demokratinis mokytojų ir mokinių tarpusavio sąveikos stiliai.....	9
1.3 Ugdymo paradigų kaita šiuolaikinėje visuomenėje.....	12
2 skyrius. SĄVEIKOS TARP MOKYTOJO IR MOKINIO KAITOS YPATUMAI	18
2.1 Humanistinis ugdymas.....	18
2.2 Bendradarbiavimas – humanistinio ugdymo sąlyga.....	19
2.3 Mokinio ir mokytojo pasitikėjimas vienas kitu - humanistinio ugdymo sąlyga.....	21
3 skyrius. AUTORITARIZMO PEDAGOGINĖJE VEIKLOJE TENDENCIJOS IR YPATUMAI	26
3.1 Tyrimo metodologija.....	26
3.2 Tyrimo imties charakteristika.....	28
3.3 Pedagogų apklausos analizė.....	29
3.3.1 Autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijų ir ypatumų analizė (mokytojų anketinė apklausa).....	29
3.3.2 Autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ir demografinių kintamųjų ryšys.....	41
3.3.3 Metaforų analizės rezultatai.....	46
3.4 Moksleivių apklausos analizė.....	49
3.4.1 Autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijų ir ypatumų analizė (moksleivių anketinė apklausa).....	49
3.4.2 Autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ir demografinių kintamųjų ryšys (moksleivių anketinė apklausa).....	54
3.4.3 Metaforų analizės rezultatai (moksleivių anketinė apklausa).....	60
3.4.4 Nebaigtų sakinių metodo analizė.....	62
Išvados	67
Rekomendacijos socialiniams pedagogams	69
Literatūra	70
Summary	71
Priedai	77

ĮVADAS

Socialinis aktualumas. Mokykla – vienas iš svarbiausių vaiko gyvenime socialinių institutų, ji kryptingai veikia vaiko socializacijos procesą, o Rosie (1999) teigimu, yra raktas į sveiką vaiko asmenybę. Socializacijos sėkmė didele dalimi priklauso nuo mokyklos socialinės aplinkos, joje vyraujančių tarpusavio santykių sąveikos tipo. Anksčiau sąveika, vykstanti tarp mokytojo ir mokinio, aprašoma pagal schemą $S \rightarrow O$, kurioje S – tai mokytojas – aktyvus subjektas, perteikiantis žinias, kontroliuojantis, vertinantis, o mokinyš – mokymo ir auklėjimo objektas. Ugdant demokratėjančiai visuomenei reikalingas savarankiškas, kritiškai mąstančias, kūrybingas asmenybes, išplaukia būtinybė pedagoginio bendradarbiavimo subjekto (ugdytojo) ir objekto (ugdytinio) santykius paversti subjektų santykiais. Giedraitienė – Lileikienė (2002) pažymi, jog kiekvienas mokytojas renkasi tą bendravimo stilių, kuris yra tiesiog būdingas jam, kaip asmenybei. Faber ir Mazlish (1999) teigimu, esame savo praeities rezultatas ir kalbame su mokiniais taip, kaip su mumis kalbėjo tėvai ir mokytojai. Tikslinga teoriškai postuluoti konkretų priežastinį tikimybinį modelį: autoritariškas ugdymo turinys, autoritariški socialiniai santykiai bei ugdymo aplinkos formuoja autoritarinę asmenybę. Kita vertus, tikėtina, jog humanizmu grįstas ugdymo turinys, humaniški ir demokratiniai socialiniai santykiai bei atitinkamai organizuotos ugdymo aplinkos sudaro prielaidas humaniškam, demokratiškai nusiteikusiam (ne autoritariškam) asmenybės tipui formuoti (Gribačiauskas, 2003).

Mokslinis aktualumas. Edukacinį autoritarizmą nuosekliai tyrinėja prof. Merkio darbo grupė, suburta Šiaulių universitete. Mokytojų vadovų ir pedagogų nuostatų psichosemantiką autoritarizmo bei humanizmo raiškos aspektu savo disertacijoje nagrinėjo Šaparnis (2000), Ruškus (2000) savo disertacijoje atskleidė, kad net 50-70% Lietuvos specialiųjų pedagogų pasižymi autoritarinėmis nuostatomis. Stebėjimo tyrimų metu paaiškėjo, kad mokytojai „autoritaras“ ir „humanistas“ konstruoja skirtingos kokybės edukacines aplinkas ir skirtingos kokybės ugdymo rezultatus. Šiaulių universiteto ir Kauno technologijos mokslininkų grupė tyrė Lietuvos nepilnamečių priežiūros įstaigų psichosocialinę ir edukacinę situaciją (Merkys, Ruškus, Juodraitis, 2002) ir nustatė, kad autoritarizmo, kuris buvo puoselėtas dešimtmečiais neįmanoma įveikti akimirksniu. Tirtose įstaigose, mokslininkų teigimu, lygiaverčiai koegzistuoja ir autoritarinis, ir humanistinis pradas. Šapelytė (2002) tyrė socialinį – psichologinį klasės klimatą ir nustatė, kad mokytojai bendraudami su mokiniais vadovaujasi autoritarizmu. Tai skatina nepalankius mokinių tarpusavio santykius bei mokinių agresyvumą mokytojų atžvilgiu. Gribačiausko (2003) disertacijos tyrimo duomenys pagrindė hipotezę, jog šalies pedagogų bendruomenėje sąlygiškai yra paplitusios autoritarizmo nuostatos.

Amerikiečių sociologo E. Goffman ir prancūzų sociologo M. Foucault darbai apie uždaras (disciplinuojančias, autoritarines) institucijas turi neįkainojamą vertę (Merkys, Ruškus, Juodraitis, 2002). Adorno (1969), Oesterreich (1974) tyrė autoritarines asmenybes ir išskyrė

simptominius antidemokratinės asmenybės bruožus (konservatyvumas, agresyvumas, valdžios troškimas, neapykanta inteligencijai ir kitų etninių grupių atstovams).

Remiantis Gribačiausko (2003) prielaida, kad edukacinio autoritarizmo kilmės ir esmės atskleidimas gali prisidėti prie ugdymo humanizavimo bei demokratizavimo, galime teigti, kad autoritarizmo pedagoginėje veikloje raiška reikalauja gilesnės esamos situacijos analizės.

Probleminiai klausimai. Kokios paradigmos idėjomis remiasi respondentai pedagoginėje veikloje? Koks vyraujantis sąveikos tarp mokytojo ir mokinio tipas? Kokiomis formomis pasireiškia autoritarizmas pedagoginėje veikloje?

Tyrimo objektas – autoritarizmas pedagoginėje veikloje.

Hipotezė. Tikėtina, kad mokytojų pedagoginė veikla yra pagrįsta autoritarinėmis nuostatomis ir elgesiu.

Tikslas – identifikuoti autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje formas ir paplitimą.

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje formas, sąveikos tarp mokinio ir mokytojo kaitą.
2. Taikant kiekybinį tyrimą (anketinę apklausą), atskleisti autoritarizmo pedagoginėje veikloje paplitimą.
3. Nustatyti autoritarizmo pedagoginėje veikloje ypatumų ir mokytojų bei moksleivių demografinių kintamųjų ryšius.
4. Palyginti mokytojų ir mokinių nuomones apie autoritarizmo paplitimą pedagoginėje veikloje.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimus socialinių mokslų praktikoje įprasta vadovautis sisteminiu metodologijos požiūriu, kai tarpusavyje derinami bei integruojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai (Merkys, 1999). Toks metodų komplektiškumas, derinimas yra vadinamas trianguliacija (Merkys, 1999; Kardelis, 2007).

Darbe taikomi šie metodai: teorinė analizė, kiekybinė anketinė apklausa (uždari ir atviri klausimai). Atliktas kiekybinis tyrimas, kurio instrumentas buvo sukonstruotas remiantis Adorno (2001) pateiktos fašizmo skalės, kuri traktuojama kaip pagrindinė autoritarizmo dimensija, teiginiais ir Kontautienės (2010) bendradarbiavimo plėtotės empirinių tyrimų anketų pavyzdžiais bei Kepalaitės (2005) „Mokytojo netinkamo elgesio tikslų sąrašu“. Analizuojant duomenis, taikyti statistiniai metodai (aprašomoji statistika, parametriniai ir neparametriniai testai). Duomenys, gauti iš respondentams pateiktų atvirų klausimų, apdoroti turinio analizės metodu. Gautiems tyrimo duomenims apdoroti, sisteminti bei vaizduoti grafiškai naudota SPSS programinė įranga, Windows Microsoft Word ir Windows Microsoft Excel programos.

Tyrimo imtis. Tyrimas buvo atliktas naudojant netikimybinę, patogiają atranką. Anketinės apklausos būdu, buvo apklausta 102 mokytojai (N=102) ir 208 8-12 klasių moksleiviai (N=208). Šiame tyrime (anketinėje apklausoje) dalyvavo pedagogai ir moksleiviai iš Šiaulių, Radviliškio, Panevėžio, Žagarės, Naujosios Akmenės ir Mažeikių rajono pagrindinių ir vidurinių mokyklų bei gimnazijų. Remiantis tyrimo etika (Kardelis, 2007), tikslesni mokyklų pavadinimai darbe neskelbiami.

Pagrindinės sąvokos

Autoritarizmas – bendravimo būdas, paremtas savarankiškais asmens sprendimais. Polinkis į autoritarizmą gali būti nulemtas charakterio arba susiklosčiusių tradicijų. Autoritarizmas pasireiškia, kai bendraujant naudojamos įvairiais pranašumais (valdžia, pareigomis, titulais, jėga, žiniomis), diktuojamos sąlygos, primetama nuomonė, nepaisoma kitų požiūrio, įsitikinimų (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2002).

Autoritariškumas – socialinė psichologinė vadovavimo sistema, pagrįsta tuo, kad valdžia yra sutelkta vieno asmens ar mažos žmonių grupės rankose. Kiti žmonės yra nuo valdžios nušalinti, neturi teisės spręsti svarbiausių bendros veiklos problemų, neturi galimybės parodyti iniciatyvos, kelti idėjų; jų kūrybingumas, iniciatyvumas yra slopinami prievartos būdu (Augis, 1993).

Humanistinis ugdymas – ugdymas, grindžiamas vaiko asmenybės pirmenybe mokymo, lavinimo ir auklėjimo procese (Jovaiša, 2007).

Nuostata – 1) asmenybės parengtis įprastai reaguoti į aplinkos poveikius. Pakeisti nuostatas galima tokiu pat būdu, kaip ir jas sudaryti: sukelti išpūdį, pamokyti, įtikinti, atlikti tam tikrą darbą; 2) nuo grupės normų priklausomas kryptingumas standartiškai reaguoti į klausimus, kitokius aplinkos poveikius (Jovaiša, 2007).

Ugdymo paradigma - tai istoriškai susiklostanti pažiūrų į ką nors, aptariamą atveju – pažiūrų į ugdymą, sistema, susiformuojanti atitinkamų teorinių ir metodologinių prielaidų visumos pagrindu (Kuhn, 1962).

Magistro darbo struktūra.

Ši magistro darbas sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos socialiniams pedagogams, naudotos literatūros sąrašas (92 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja (31) lentelė, 3 paveikslai. Prieduose pateikiama (tyrimo instrumento operacionalizacija, mokytojų ir mokinių anketų metodologija, mokytojų ir mokinių anketų pavyzdžiai). Darbo apimtis - 76 puslapiai.

1 skyrius. AUTORITARIZMO PASIREIŠKIMO PEDAGOGINĖJE VEIKLOJE FORMOS IR DINAMIKA

1.1 Edukacinis autoritarizmas: ištakos ir grėsmės

Edukacinėje sferoje autoritarizmas neretai suvokiamas labai reduktyviai ir siaurai. Jei mokytojas neskriaudžia mokinių, grindžia bendravimą žmogišku gerumu (humanistine psichologija), tai jis nėra autoritariškas. Klasikinėje sociologijoje bene produktyviausiai autoritarizmo reiškinių nagrinėjo Max Weber ir Theodor Adorno. Autoritarizmas plačiąja prasme - tai legitimizuota valdžia (legali valdžia), viešpatavimas. Weber išskiria tris autoritarizmo šaltinius: tradiciją, biurokratiją ir charizmą. Adorno autoritarizmą apibrėžia kaip legitimizuotą valdžią bei konformizmą, paklusnumą (Merkio, 1997).

Gribačiauskas (2003) teigia, kad bendriausiu atveju edukaciniu autoritarizmu gali būti laikomas bet koks socioedukacinis ir pedagoginis poveikis (arba jo nebuvimas), kuris pažeidžia ar riboja vaiko teises, neatliepia vaiko prigimties ir interesų, riboja ugdytinio asmenybės potencialą, griaua arba apriboja vaiko ateitį ir pan. Autoritarizmas – tai konservatyvios, reakcingos pasaulėžiūros elementai ugdymo turinyje; išpūstas ir vaiko galimybes viršijantis ugdymo turinys; naudojami ugdymo metodai ir organizacinės formos, kurios daugiau yra palankios pedagogams ir švietimo organizatoriams, tačiau mažai patrauklios ir veiksmingos vaikams; viešosios nuomonės ir mokyklos orientacija tik į pajėgius ugdytinius; dehumanizuota mokymosi pasiekimų vertinimo ir egzaminavimo sistema; neadekvačios pedagoginio poveikio priemonės; priešinimasis neįgaliųjų ugdytinių integracijai į bendrojo lavinimo mokyklą; vaiko teisių ribojimas; pakrikę socialiniai santykiai šeimoje ir bendruomenėje; užmokyklinio ugdymo sistemos pakrikimas; fizinė ir psichinė prievarta vaikų atžvilgiu ir daugelis kitų dalykų.

Autoritarizmo užuomazga, mokslininkų (Bitinas, 2000; Merkys, 1997) teigimu, slypi pačioje ugdymo prigimtyje. Autoritarizmas tiesiog užkoduotas ugdymo dalyvių vaidmenyse. Mokytojas iš esmės turi paklusti visuomenės keliamiems reikalavimams, tai yra vykdyti socialinį užsakymą ugdymo srityje, o mokinys turi pildyti mokytojo keliamus pedagoginius reikalavimus. Pedagoginę autoritarizmo atribuciją iliustruoja istorinis ekskursas. Prisiminkime tai, kad iki praeito amžiaus vidurio daugelyje civilizuoatų kraštų fizinių bausmių taikymas mokyklose buvo norma. Egiptiečiai, graikai ir romėnai – visi mušė mokinius, o viduramžių skulptūra vaizduoja mokytoją su jo darbo įrankiu – beržine rykšte (Skinner, 2006). Lietuvių liaudies pedagogika, grindžiama krikščioniškąja tradicija, barimą, bauginimą, vaiko pliaukštelėjimą ranka, vytele ar dilgėlės šakele traktuoja kaip priimtina dorovinio vaikų ugdymo priemonę, apsaugą nuo nedoro poelgio (Stonkuvienė, 2007; Šerkšnas, 1996; Vasiliauskas, 2006). Be kita ko, švietimo sistema ir jos tradicijos pokomunistiniuose kraštuose (tame tarpe ir Lietuvoje), yra sąlyginai labiau autoritarinės (Gribačiauskas, 2003; Mažeikienė, 2002). Sociologinių tyrimų duomenys ne kartą patvirtino, kad

Lietuvos visuomenė pasižymi gana dideliu polinkiu į autoritarinio lyderio valdžią (Ramonaitė, 2006; Rose, 2001; Matulionis, 2001).

Gribačiauskas (2003) teigia, kad tikslinga teoriškai postuluoti konkretų priešastinį tikimybinį modelį: autoritariški socialiniai santykiai bei ugdymo aplinkos formuoja autoritarinę asmenybę. Mokytojas yra socializacijos agentas, todėl jo autoritarizmas socialinio išmokymo dėka perduodamas mokiniams ir tokiu būdu nuolat perkeliamas į ateitį (Gribačiauskas, 2003).

Kaip teigia Juodaitytė (2003), visuomenės kultūros raidoje susiklostę hierarchiniai vaikų ir suaugusiųjų santykiai turi būti keičiami į demokratinius lygiavertės sąveikos ir tarpusavio atsakomybės santykius. Tai reikalauja naujo, konstruktyvaus pedagogų, tėvų taip pat ir socialinių pedagogų, kurie tiesiogiai sprendžia mokinių socializacijos problemas ugdymo įstaigose, mąstymo. Galima teigti, kad autoritarinis mokytojų elgesys su mokiniais neskatina pilnavertės vaikų socialinės patirties, iš to, mokslininkės (Juodaitytė, 2003) nuomone, gali atsirasti nuolatinė vaikų priklausomybė nuo pedagogų, o vietoj saviraiškos ir savarankiškumo, taip būtinų šiuolaikinėje visuomenėje – konformizmas, t.y. prisitaikymas prie tokių suaugusiųjų reikalavimų, kurie neužtikrina palankių sąlygų asmenybės raidai. Taip pat autorė (Juodaitytė, 2003), remdamasi užsienio autorių (Bronfenbrenner, 1977; Dezin, 1977; Gardner, 1982) nuomone, teigia, kad visuomenės, kurios nelabai domisi vaikų socializacijos problemomis, išaugins nevisaverčių žmonių, gebančių griauti, o ne kurti kartą.

Myhre (1991), remdamasis Skandinavijos kraštų mokyklų gyvenimo pavyzdžiais, teigia, kad autoritariškas elgesys tapo būdingu mokiniams ir šis reiškinys tapo visuotinu. Tijūnienės (2006) teigimu, XX a. paskutiniajame dešimtmetyje mokinių autoritarizmas kaip visuotinas reiškinys Lietuvoje dar mokslininkų nekonstatuotas. Tačiau apie agresijos apraiškas jau pradėta kalbėti. Šapelytė (2002) taip apibudina mokytojų ir mokinių sąveiką mokykloje: mokytojų autoritarizmas ↔ mokinių agresyvumas. Mokslininkė nustatė mokytojų autoritarizmas skatina nepalankius mokinių tarpusavio santykius bei mokinių agresyvumą mokytojų atžvilgiu. Pastarasis reiškinys savo ruožtu mokytojus skatina imtis griežtų priemonių mokinių atžvilgiu, taip susidaro užburtas ratas. Braslauskienė ir Jonutytė (2005) teigia, kad XX a. pabaigoje Lietuvos mokyklose pradėjęs ryškėti autoritariškas mokinių elgesys jau reiškiasi stipriau.

Šapelytės (2002) teigimu, socialinis pedagogas mokykloje šiandien yra tiesiog būtinybė. Socialiniai pedagogai – jauniausia profesija Lietuvoje (Kvieskienė, 2002). Pagrindinis socialinio pedagogo veiklos tikslas – vaiko gerovė, saugumas siekiant pozityvios integracijos ir socializacijos visuomenėje, skatinant visavertę asmenybės raišką, pilietinę brandą (Įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų tvirtinimo)¹. Vienas iš

¹ Įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų tvirtinimo. <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=C364463D-391E-4DCA-99BD-5711A3715C92> (žiūrėta, 2010-08-08).

svarbiausių socialinio pedagogo uždavinių – nuolat teikti socialinę pedagoginę pagalbą. Kitaip sakant, jis kasdieninėje savo veikloje yra susijęs su mokinių individualių saugumo, emocinių, fizinių ir socialinių poreikių tenkinimu, pagalba mokiniams. Remiantis Gribačiausko (2003) prielaida, kad edukacinio autoritarizmo kilmės ir esmės atskleidimas gali prisidėti prie ugdymo humanizavimo bei demokratizavimo, galima teigti, kad socialinis pedagogas savo veikla gali pagerinti tarpusavio sąveiką mokykloje, sumažinti autoritarizmo pasireiškimą. Šapelytė (2002) pateikė hipotetinį socialinio pedagogo veiklos modelį, kuris pagerintų tarpusavio sąveiką mokykloje, ir išskiria šias socialinio pedagogo veiklos sritis:

- Socialinis pedagogas buria į diskusijų grupes mokytojus ir mokinius. Jose diskutuojama apie mokykloje pasireiškiančias bendravimo problemas.

- Socialinis pedagogas organizuoja seminarus pedagogams, skirtus švietimui ir žinių bei įgūdžių tobulinimui.

- Socialinis pedagogas kviečia konfliktuojančias šalis konstruktyviai spęsti konfliktus. Tuo tikslu, buriamos konfliktų sprendimo grupės, kuriose mokiniai ir mokytojai, modeliuodami situacijas, mokosi konstruktyviai spęsti konfliktus.

- Socialinis pedagogas inicijuoja mokyklinės aplinkos, skatinančios mokinių ir mokytojų bendravimą ir bendradarbiavimą, kūrimo procesą.

Tikėtina, kad šios veiklos galėtų prilygti prevenciniam darbui, padėti „išgyvendinti“ pedagoginį autoritarizmą.

1.2 Autoritarinis ir demokratinis mokytojų ir mokinių tarpusavio sąveikos stiliai

Nors pedagoginė sąveika yra dvikryptis reiškinys (ugdytojas ↔ ugdytinis), vis dėl to pagrindinis komunikacinių veiksmų iniciatorius ir subjektas yra pedagogas. Jo iniciatyva parastai vyksta pedagoginis bendravimas, jis valdo sąveikos eigą, parenka bendravimo stilių (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Analizuojant pedagogų iniciatyvą, aktyvumą, pasitikėjimą ir reiklumą bendraujant, santykių pedagoginį atstumą, pedagoginį taktą, įvairūs autoriai pateikia skirtingą mokytojų ir mokinių bendravimo stilių klasifikaciją. Paties stiliaus klasifikacija yra išsidėsčiusi ant kontinuumo, kurio viename ašies poliuje yra mokinsys, o kitame – mokytojas. Tokiu būdu mokytojo bendravimo stilius yra apibrėžiamas dvejomis sąvokomis: tai į mokytoją nukreiptas mokymas ir į mokinių nukreiptas mokymas (Barrett, Bower, Donoran, 2007).

Esant pirmajam tarpusavio sąveikos stiliui mokytojas įsakinėja, valdo jėga ir siekia, kad vaikai paklustų taisyklėms, geriausia paklusnumo ugdymo priemone laikomas įsakymas, nevertinamas mokinių savarankiškumas, iniciatyvumas, pedagogas nuolat stengiasi jiems primesti

savo valią, slopina. Pagrindinis vertinimo matas – nuolankumas. Taip bendraujant nepripažįstami jokie prieštaravimai, pastabos mokytojo atžvilgiu, pabrėžiama distancija tarp mokytojo ir mokinio. Esant šiam tarpasmeninės sąveikos stiliui mokytojas įsakinėja, o mokinys paklūsta. Be to toks mokytojas nesilaiko pagarbaus santykio su mokiniu, laiko jį žemesniu už save. Šis tarpasmeninės sąveikos stilius yra vadinamas autoritariniu (Butkienė, Kepalaitė, 1996; Damašienė, 2002; Darling, 1999; Dumčienė, Bajoriūnas, 2006; Furnham, Cheng, 2000; Giedraitienė – Lileikienė, 2003; Knafo, Schwartz, 2003; Mandara, 2003). Klasė, kurioje ryškus mokytojo autoritarinis vaidmuo, vyrauja pasyvūs mokinių mokymosi metodai (mokytojas kalba → mokinys klauso → mokinys įsimena → mokinys atkartoja išgirstą informaciją → mokytojas patikrina) (Jacikevičienė, Rupšienė, 1999). Autoritarinis mokytojo bendravimo su mokiniais stilius bendravimas ugdo mokinių paklusnumą, bet neskatina jų veikti, todėl jį galima apibudinti kaip slopinantį. Kadangi tokie mokytojai pamokų metu paprastai netoleruoja diskusijų, nieko ir niekada nepagiria, neskatina, mokiniai neturi galimybės įgyti reikalingų savigarbos ir bendravimo įgūdžių. Per pamokas jie dažnai jaučiasi bejėgiai ir nerodo jokios iniciatyvos – juk ir taip visada pasakoma, ką ir kaip daryti (Giedraitienė – Lileikienė, 2003). Įvairias charakterio patologijas ir akcentuacijas, trukdančias suaugusiam asmeniui sėkmingai prisitaikyti darbe, šeimoje, visuomenėje, psichologai bei socializacijos teoretikai yra linkę aiškinti šeimos ir/arba ugdymo aplinkos, kurioje brendo vaikas, autoritarizmu (Gribačiauskas, 2003). Galima teigti, kad pagrindinis autoritarinio mokytojų elgesio stiliaus trūkumas yra mokinių vidinės motyvacijos ir asmeninių tikslų siekimo neskatinimas. Damašienė (2002) teigia, kad dažniausiai autoritarais tampa valdingi, užsispyrę, dažnai save pervertinantys žmonės, kuriems toks bendravimo stilius yra priedanga, slepianti jų nekompetenciją.

Priešingas autoritariniam tarpasmeninės sąveikos stiliui yra demokratinis stilius. Mokytojas demokratas dalijasi valdžia su vaikais. Toks pedagogas linkęs daugelį klausimų spręsti kolegialiai, pasitardamas ir pasvarstydamas, palikdamas mokiniams teisę spręsti. Šio stiliaus pedagogas neprimeta mokiniams smulkmenišką globos ir kontrolės. Jis skatina mokinių iniciatyvą. Visada elgiasi pagarbiai, bendraudamas visada mandagus, taktiškas ir atidus, niekuomet nenuvertina vaikų, stengiasi atsižvelgti į kiekvieno vaiko interesus, individualiąsias savybes. Šiam stiliui būdinga aktyvus bendravimas su vaikais siekiant užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius, įsigyti vaikų pasitikėjimą ir pagarbą, sudominti vaikus draugyste ir kartu skatinti jų aktyvumą bendraujant. Demokratinis stilius palankus vaiko asmenybės vystimuisi, nes ugdoma vaiko iniciatyva ir savarankiškumas. Demokratiškai auklėjami vaikai dažniausiai yra pasitikintys savimi, nepriklausomi, orientuoti į pasiekimus ir save kontroliuojantys, jiems geriau sekasi mokykloje (Butkienė, Kepalaitė, 1996; Furnham, Cheng, 2000; Damašienė, 2002; Giedraitienė – Lileikienė, 2003; Knafo, Schwartz, 2003; Dumčienė, Bajoriūnas, 2006). Damašienės (2002) teigimu, demokratais dažniausiai tampa žmonės, išlaikantys pusiausvyrą, optimistai.

B. Bitino (2002) teigimu, autoritarini santykiai laikomi praeities palikimu, todėl teoriškai dažniausiai turėtų būti demokratiniai santykiai, kuriems esant tarp mokinio ir mokytojo vyksta aktyvus bendravimas, juos sieja draugiški santykiai, abipusis pasitikėjimas ir pagarba, emocinis ryšys, todėl mokant ir auklėjant pasiekiami geriausi rezultatai, ugdoma mokinių iniciatyva, kūrybiškumas, aktyvumas – savybės, kurios reikalingos, šiandieniniame pasaulyje.

Remiantis individualiąja psichologija, kurios įkūrėjas A. Adleris, žmogus gimsta su paveldėtu nevisavertiškumo jausmu, kuris motyvuoja jį veikti ir siekti pranašumo. A. Kepalaitė (2005a) pažymi, jog galima teigti, kad tam tikrą profesiją žmonės pasirenka dėl to, kad jų profesinė veikla kuo geriau kompensuotų nevisavertiškumą. Žmogus kiekvienu savo poelgiu, veiksmu atskleidžia sau įprastą tikslų siekimo, sąveikos su kitais žmonėmis, darbo užduotimis būdą arba gyvenimo stilių. Nevisavertiškumo kompensavimas, pasak autorės (Kepalaitė, 2005a), gali būti adekvatus ir neadekvatus. Adekvatus nevisavertiškumo kompensavimas nukreipia žmogų bendradarbiauti su kitais, spręsti problemas: tobulinti ir keisti save, ugdyti turimus ir lavinti naujus gebėjimus, mokytis naujų įgūdžių, įsisavinti naują informaciją, technologijas. Neadekvatus savo nevisavertiškumo kompensavimas – tai žmogaus siekimas įtvirtinti save kito sąskaita: kitų išnaudojimas, žeminimas, menkinimas, nepagarbus elgesys su jais, savo sąlygų jiems kėlimas ir galios demonstravimas. A. Adlerio (2008) teigimu, žmogaus vertė atsiskleidžia skatinant kitus. Tada jis savaimė tampa vertingas. Autorius (Adleris, 2008) pažymi, jog galios siekis grindžiamas silpnumo, nevisavertiškumo jausmu. Žmogus, kuris pasitiki savo jėgomis, niekada nesigriebs tokios pabrėžtinai raiškos kaip pyktis ir kitų prievartinių priemonių.

Galime teigti, kad autoritarinė asmenybė pasižymi neadekvačiu nevisavertiškumo kompensavimo būdu, nes, kaip jau minėta anksčiau, mokytojas autoritaras bendraudamas su mokiniais remiasi savo valdžios jėga, siekia įtvirtinti save griežtais vadovavimo principais, nuolat kontroliuoja ir verčia mokinius paklusti savo taisyklėms, nevertina mokinių savarankiškumo, iniciatyvumo, pedagogas nuolat stengiasi jiems primesti savo valią, slopina.

A. Kepalaitė (2005a) pateikia mokytojo, kuris kompensuoja nevisavertiškumą neadekvačiu būdu, netinkamo elgesio tikslus:

- Siekia socialinės vertės pasinaudodamas vaiko elgesiu (rūpinasi, kritikuoja, baudžia, per daug stebi ir kontroliuoja, šaukia, bara, pravardžiuoja, ieško klaidų, reikalauja, pamokslauja, primena).

- Siekia įsitvirtinti vaikų padedamas, o ne valdyti situaciją (visomis įmanomomis priemonėmis gina „gero“ mokytojo vardą, pamokslauja, reikalauja, ginčijasi, kovoja su vaiku, sprendžia pats ir praneša jam, ką nusprendė, per daug globoja, lepina, rodo jėgą, kontroliuoja).

- Siekia įtvirtinti jėgą ir atsilyginti (kovoja, kontrargumentuoja, baudžia fizinėmis bausmėmis, atstumia, neigia, duoda gražos, blogai kalba apie vaiką, jo nemėgsta).

- Bejėgiškumas vaikų atžvilgiu, neadekvatūs santykiai su jais (liaujasi ieškojęs išeities, ieško pateisinimo dėl tokio savo elgesio, pasiduoda).

Esame savo praeities rezultatas ir kalbame su mokiniais taip, kaip su mumis kalbėjo tėvai ir mokytojai (Faber, Mazlish, 1999). Mokytojas netinkamu savo elgesiu skatina netinkamą mokinių elgesį, be to, būdamas socializacijos agentu, tampa neadekvataus nevisavertiškumo kompensavimo siekimo pavyzdžiu. Galime daryti prielaidą, kad neadekvačiai kompensuojantis nevisavertiškumą mokytojas, tokį nevisavertiškumo kompensavimo modelį perduoda mokiniams.

1.3 Ugdymo paradigų kaita šiuolaikinėje visuomenėje

Autoritarinę auklėjimo strategiją gali inspiruoti kultūrinė ar religinė aplinka (Liepuonius, 1999). XX amžiaus pirmoje pusėje, daugumos pasaulio šalių ugdymo institucijose (mokyklose ir šeimose) vyravo autoritariniai santykiai, kurių esmę sudarė vaikų nesąlyginis paklusnumas ugdytojams (Bitinas, 2002).

50 metų (1940-1990) Lietuvos mokykla vadovavosi klasikine ugdymo paradigma, kuri ugdymą traktuoja kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimą ugdytiniam. Prie klasikinių paradigų priskiriamos koncepcijos, pagrįstos:

- idealizmu, ugdytinio asmenybę traktuojančiu kaip absoliutaus dvasinio prado įsikūnijimą;
- realizmu, pripažįstančiu dualistinę, dvasinę ir materialiąją ugdytinio asmenybės esmę;
- neotomizmu, kuris ugdytinio dvasinę substanciją priima kaip Dievo kūrinį ir todėl laiko ją dominuojančią materialiosios substancijos atžvilgiu;
- materializmu, teigiančiu, kad ugdytinio asmenybė yra visuomeninių santykių įsikūnijimas, transformuojantis individo biologinę prigimtį (Dumčienė, Bajoriūnas, 2006).

Materialistinė ugdymo koncepcija buvo laikoma vienintele priimtina Sovietų pedagogikos doktrina. Materializmas suabsoliutina žmogaus veiklą, redukuoja į ją ir žmogaus dvasią, todėl ugdymui materializmo organizacijose skiriama ypatingai mažai dėmesio. Tokio ugdymo raiška – vadinamoji „stalinistinė“ pedagogika grindžiama prielaida, kad žmonės negeba apsispręsti, ko jie nori gyvenime, kaip galėtų tobulėti, todėl reikia išorinės jėgos saviraidos gairėms nušviesti. Tokios formos autoritarinis ugdymas būdingas tada, kai dalinė žmonijos patirtis laikoma vienintelė teisinga ir kai ją perduoda tam skirti asmenys. Vyrauja centralizacijos sąlygos: privalomas visiems mokymo turinys, šį turinį kontroliuoja specialistai, jis laikomas valstybiniu standartu ir turi būti be jokių išlygų realizuojamas.

Remiantis klasikine ugdymo paradigma tarybinė mokykla buvo orientuota į klusnaus piliečio ugdymą, parengiant jį visuomenės gyvenimui, gamybinei ir kultūrinei veiklai. Ugdymas grindžiamas marksistine – leninine ideologija, materializmas dirbtinai priešpriešinamas idealizmui kaip nesutaikomai blogybei. Klasikinė ugdymo paradigma paremta autoritarizmu. Ugdymo suformuluoti tikslai atitiko autoritarinės pedagogikos modelį: besąlygiškai paklusti vienpartinės ideologijos reikalavimams, remiantis vienvaldžiu autoritetu, kontroliuoti kitus žmones, ugdyti neapykantą viskam, kas nesocialistiška. Mokyklos uždavinys yra taip suformuoti asmenį, kad jis veiktų tik pagal „nekintamus“ marksizmo dėsnius. Vaiko prigimtimi operuojama, nebeakcentuojamas bręstančio žmogaus spontaniškumas, individualybė, galimybė rinktis, kūrybiškumas. Mokiniai nurodomi tam tikri rėmai, kryptis, kelias, jis iš esmės tik „teisingo“ poveikio objektas privalantis vykdyti mokytojo komandas, elgtis pagal mokytojo nurodymus. Klasikinėje ugdymo paradigmoje mokytojas laikomas ugdymo proceso subjektu. Jis perduoda žinias, o ugdytinis jas priima, suvokia, pritaiko, realizuoja. Vyrauja vienos krypties komunikacija: mokytojas kalba – mokiniai pasyviai klausosi. Nepaklūstantis mokinys baustinas (baramas, jam grasinama, taikomos ir fizinės baudmės) (Bruzgelevičienė, Žadeikaitė, 2008; Jacikevičienė, Rupšienė, 1999).

Kaip minėta, klasikine ugdymo paradigma paremta autoritarizmu. Tomlinson, Carol Ann (1999) autoritarinį ugdymą apibūdina išskirdami pagrindinius Tradicinės mokyklos klasės bruožus:

- Mokinių skirtumai pridengiami, į juos reaguojama tik tada, kai kyla problemų;
- Mokymosi pabaigoje įvertinama, „kas suprato“
- Yra tik vienas pažangos supratimas
- Mokinių domėjimasis neretai slopinamas;
- Mažas mokymosi profilių pasirinkimas;
- Vyrauja visos klasės mokymas;
- Mokymo gairės – mokymo programos ir tekstų įsisavinimas;
- Mokiniai skatinami įsiminti faktus ir išsiugdyti gebėjimus be konteksto;
- Paprastai visiems skiriama viena užduotis;
- Gan griežtai nustatyta, kam kiek pamokos laiko skiriama;
- Siekiama vienodos idėjų ar įvykių interpretacijos;
- Mokytojas nukreipia mokinių elgesį tam tikra linkme;
- Problemas išsprendžia mokytojas;
- Mokytojas pateikia visai klasei taikomus vertinimo reikalavimus;
- Dažnai taikoma vienintelė vertinimo forma.

Tradicinio ugdymo pedagogai tvirtina, kad vyresnio ir išmintingesnio žmogaus (mokytojo) vadovavimas gali padėti jaunesniems išvengti skausmingo ir daug laiko gaišinančio patirties kaupimo. (Gage, Berliner,1994). Juodaitytė (2003a) apibrėžia tradicinį ugdymą, kaip ugdymą, kurio pagrindą sudaro ugdymas pagal pedagogo vaikams sudarytas taisykles, perimant suaugusių sukauptą patyrimą. Tradicinis ugdymas yra grindžiamas suaugusiųjų sampratomis apie susiformavusį vaiko, kaip socialiai nebrandaus individo, vaizdinį, o vaikystės – socialinėmis – edukacinėmis prasmėmis – kaip nepakankamai reikšmingo periodo. Rupšienė (2000) nurodo šiuos tradicinės mokyklos trūkumus:

1. Frontalinis, nukreiptas į mokytoją, mokymo metodas lemia receptyvumą, sunkina moksleivių socialinius santykius.
2. Sėkmės sąvoka suvokiama tik kaip geri balai ir žinių kiekis, susijusi tik su „išsikovėjimu“ ir stresu. Nevertinamas užsiėmimų organizavimas, socialinis mokymas (atsakomybė, savitarpio pagalba), veiklos džiaugsmas.

Žlugus sovietinei santvarkai suprantama, kad klasikine paradigma paremtas autoritariniais santykiais grindžiamas ugdymas nebegali tenkinti individo bei visuomenės poreikių. Šiuolaikinė visuomenė laukia savarankiškos, jau mokykloje save kūrybiškai atskleidžiančios asmenybės. Išugdyti tokią asmenybę gali mokytojas, kuris geba mokiniams perteikti ne tik dalykines žinias, bet sugeba padėti mokiniams pažinti save, padeda įgyti bendravimo įgūdžių, plėtoti savo kūrybiškumą, priimti ir įtvirtinti save kaip unikalią ir originalią asmenybę. Iškeliamas uždavinys - kaip nuo autoritarinės pedagoginės krypties, paremtos klasikine normatyvine ugdymo paradigma, dabartinėse mokyklose pereiti prie pedagogikos, pagrįstos humanistinio demokratinio ugdymo paradigma. Svarbiausia humanistinio demokratinio ugdymo paradigmoje yra ugdytinis – subjektas, asmuo turintis prigimtinį pradą. Ugdymas jam yra visapusė sklaida. Ši sklaida plėtojama per dvasines bei fizines galias, bendruosius gebėjimus, vertybines orientacijas, nuostatas, žinias ir įgūdžius.

Bruzgelevičienė ir Žadeikaitė (2008) teigia, kad laisvojo ugdymo paradigmos atsiradimą lėmė XX amžiaus pabaigoje sparčiai kintančios visuomenės poreikis. Humanistinio demokratinio ugdymo paradigmos tikslas – ugdyti laisvą ir savarankišką asmenį, gebantį atsakingai gyventi, konstruktyviai dalyvauti kuriant tautos kultūrą ir modernią demokratinę visuomenę. Laisvojo ugdymo paradigmoje (pasiūlytoje dar J. J. Rousseau) akcentuojama teigiamų pedagoginių santykių, pagarbaus bendravimo ir bendradarbiavimo su vaiku reikšmė. Šios ugdymo paradigmos, teikiamos kaip įvairios koncepcijos – „naujojo ugdymo“, pragmatizmo, progresyvizmo pedagogikos, humanistinio ugdymo ir kt., siekia ugdyti laisvą, savarankišką, iniciatyvią, kūrybingą asmenybę, o ne tik stropų vykdytoją (kaip klasikiniėje paradigmoje). Laisvojo ugdymo paradigma grindžiamoje mokykloje mokytojas nebe despotiškas vadovas, jis – negali naudoti nė menkiausios

prievartos, sukeliančios jausmų atbukimą, nervingumą, nesveiką užsispyrimą, neklusnumą, akiplėšiškumą (Čiuladienė, 2005). Laisvojo ugdymo paradigmos pagrindiniai teiginiai yra šie:

- sudaryti palankias kiekvieno ugdytinio saviraiškos, savisklaidos ir saviraidos sąlygas;
- tokiomis sąlygomis daugelis ugdytinių susiformuos kaip socialiai aktyvūs, kūrybingi, kompetentingi visuomenės nariai;
- išryškės socialiniai lyderiai, nors demokratinės visuomenės ugdymo institucijai netiek svarbu, kas iš jos ugdytinių ateityje bus tam tikros srities lyderiai; jos paskirtis - sudaryti sąlygas, kad visuomenės poreikis turėti pakankamai visų sričių lyderių būtų patenkintas (Dumčinė, Bajoriūnas, 2006).

Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992)² nurodoma, kad laisvojo ugdymo paradigmos esminė kryptis – ugdyti žmogų demokratijai, t. y. :

- padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes,
- ugdyti kritiškai mąstantį žmogų,
- atsakingai darantį sprendimus,
- savarankiškai veikiantį,
- ugdyti asmenį pasirengusį profesinei veiklai,
- ugdyti Lietuvos valstybės pilietį,
- gebantį adaptuotis dinamiškoje kaitoje.

Juodaitytės (2003a) teigimu, „laisvojo“ mokymo(si) pagrindinė sąlyga pasitikėjimas vaiku. „Laisvasis“ ugdymas yra grindžiamas „suaugusiųjų ir vaikų pasaulių tarpusavio sąveika“, kurią nusako šie principai:

- Lygybės – vaikystės pasaulis ir suaugusiųjų pasaulis yra dvi lygiavertės žmonijos bendro pasaulio sudėtinės dalys, jų vertingumas harmoningai papildo viena kitą.
- Dialogo – vaikystės pasaulis, kaip ir suaugusiųjų, yra specifinis, tačiau per ugdymą nuolat vyksta šių pasaulių tarpusavio sąveika, kuri yra edukacinis – kultūrinis dialogas.
- Bendro egzistavimo – vaikystės ir suaugusiųjų pasauliai yra lyg du suverenūs pasauliai; vaikai nėra priklausomi nuo suaugusiųjų pasaulio, nepaisant to, kokiais motyvais ši priklausomybė yra grindžiama.
- Laisvės – suaugusiųjų pasaulis turi atsisakyti bet kokių prievartos būdų vaikystės pasaulio atžvilgiu, suteikti vaikams teisę patiems pasirinkti savo kelią.

² Lietuvos švietimo koncepcija (1992) www.smm.lt/.../konceptija/konceptija1.htm (žiūrėta 2010-08-05).

- Toleravimo – vaikai turi būti kitų žmonių palankiai priimami tokie, kokie yra, nepriklausomai nuo jų socialinio brandumo ir kitų jų amžiaus sąlygotų elgsenos ar pasaulio pažinimo būdų.
- Lygiagrečios raidos.
- Vienovės.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose (1997) teigiama, kad visas bendrasis ugdymas yra orientuotas į vaiką, jaunuolį, jaunuolę, jų poreikius ir gebėjimus. Mokykla padeda asmeniui maksimaliai išskleisti individualias kūrybos galias ir gebėjimus tenkindama jo įgimtas reikmes: savirealizacijos – savęs įprasminimo, laisvės, meilės ir pagarbos, kūrybos, tvarkos ir darnos poreikius.

Reformuojamo Lietuvos švietimo paskirtis – duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei. Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas – savarankiška ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė (Lietuvos švietimo koncepcija).³

Ugdymo paradigmų kaita kelia naujus reikalavimus mokytojų ir mokinių bendravimui, tarpusavio santykiams. Mokykloje mokytojas nėra svarbesnis už mokinį nei kaip ugdymo proceso dalyvis, nei kaip asmenybė. Jie bet kurioje veikloje turi būti partneriai. Taigi ir mokinys mokytojuje, ir mokytojas mokinyje turi matyti partnerį, tada ryšys tarp abiejų pusių mokytojui ir mokiniui duos laukiamų rezultatų (Giedraitienė – Lileikienė, 2002). Mokinys ir mokytojas turi mokytis vienas iš kito, o jų santykiai turi būti draugiški. Tai patvirtina Buberis (1958), savo darbuose analizuodamas „aš – tu“ ir „aš – tai“ santykių tipus. Esant „aš – tai“ santykiui, mokinys mokytojui yra tas, kurį reikia nukreipti ir suteikti žinių. Mokinys jam yra tik objektas, kuriuo manipuluojama. „Aš – tu“ santykis sudaro prielaidas mokytojui ir mokiniui mokytis vienas iš kito, būti draugiškiems. Toks santykis nėra „subjektas – objektui“, kuris būdingas „aš – tai“ santykiui, bet veikiau „subjektas – subjektui“ santykis, kai dalijamasi žinojimu, jausmais ir siekimais (Kontautienė, 2010).

Humanistinė psichologija bendravimo poreikį priskiria prie pagrindinių asmenybės poreikių. Bendravimas, realizuojamas pagal „subjektas – subjektas“ schemą, reiškia sąveiką. Bendravimo tapse niekas iš partnerių negali būti objektas, kadangi kiekvienas iš jų yra aktyvus subjektas, nustatantis šio proceso dinamiką ir turinį. Kaip minėjau, remiantis klasikine paradigma ugdymas traktuojamas kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimas ugdytiniams. Mokytojas šioje paradigmoje – aktyvus subjektas, inicijuojantis mokymą, perteikiantis žinias, formuojantis mokėjimus, juos kontroliuojantis ir vertinantis, o mokinys elgiasi pagal mokytojo nurodymus,

³ Lietuvos švietimo koncepcija (1992) www.smm.lt/.../konceptija/konceptija1.htm (žiūrėta 2010-08-05).

vykdo jo komandas ir yra suvokiamas kaip mokymo ir auklėjimo objektas. Taigi šią sąveiką galime aprašyti pagal S (mokytojas) → O (mokinys) schemą. Humanistinio demokratinio ugdymo paradigmoje mokinys iš ugdymo objekto tampa ugdymo subjektu. Kontautienės (2010), Čiužo (2007), Adamkevičienės (2007) teigimu, supratimas, kas yra ugdymo proceso centre – mokytojas ar mokinys – leidžia prognozuoti, kokia edukacine paradigma vadovaujasi mokytojas.

Apibendrinant galima teigti, klasikinei ugdymo paradigmai būdinga: prievartos sistemos formavimas ir realizavimas; orientacija formuoti žinias, mokėjimus, įgūdžius ir todėl rafinuoja mokymo procesą; vaikai ruošiami gyvenimui; vyrauja monologinis bendravimas; autoritarinei pedagogikai nereikia esminių pedagoginio proceso komponentų: meilės, kūrybiškos kantrybės, pasitikėjimo, laisvo pasirinkimo, pažinimo ir bendravimo džiaugsmo, bendradarbiavimo ir t.t. principų; pamatinė aksioma yra empirinis materializmas su „paveldimumo“ ir „aplinkos“ sąvokomis.

Laisvojo ugdymo paradigmai būdinga: bendradarbiavimo sistema; vaikas priimamas toks koks yra ir jis auklėjamas pačiu gyvenimu; ugdyme einama kūrybos ir inovacijų keliu, todėl svetimas konservatyvumas; pagrindiniai pedagoginio proceso komponentai: meilės, kūrybiškos kantrybės, pasitikėjimo, laisvo pasirinkimo, pažinimo ir bendravimo džiaugsmo, bendradarbiavimo ir t.t. principai.

Reikia pastebėti, kad sunku visuomenei 50 metų besivadovavusiai klasikine autoritarizmu paremta pedagogika pasikeisti. Galima teigti, kad ir humanistinis ugdymas nėra be trūkumų ir socialinių pavojų. Iškeliant į pirmą vietą mokinių teises ir laisves, negalima pamiršti apie pareigas ir atsakomybes. Ilgus metus mūsų visuomenė buvo pripratusi, kad pareigos ir atsakomybės gyvavo baimės pagrindu. Skatinant visuomenės demokratėjimą, būtina ne tik suteikti vaikams teises ir laisves, bet ir plėtoti atsakomybės jausmą. Mano manymu, atsakomybė plėtojama stiprinant partnerišką sąveiką tarp mokinio ir mokytojo. Šioje sąveikoje mokinys jaučiasi aktyviu dalyviu, atsakingu už savo veiksmus.

2 skyrius. SĄVEIKOS TARP MOKYTOJO IR MOKINIO KAITOS YPATUMAI

2.1 Humanistinis ugdymas

Pagal humanisto Maslowo idealios mokyklos viziją, mokykla turėtų būti ta vieta, kuri padėtų vaikui atrasti identišumą ir atskleisti pasaulimą, mokytis branginti gyvenimą, patenkinti jo saugumo, prierašumo, meilės, dėmesio ir pagarbos poreikius, išmokyti pasirinkti ir realizuoti aukščiausias vertybes (Aramavičiūtė, 2005). Pagrindiniai humanistinio ugdymo principai suformuoti remiantis „į mokinį nukreipta“ pažiūra pagal Rogerso (1983) „į klientą nukreiptos terapijos“ nuostata. Mokymo procese svarbiausia – išugdyti mokinių norą mokytis, kylantį iš vidinio poreikio prasmingai mokytis, laisvo apsisprendimo mokytis saugioje, baimės nekeliančioje psichologinėje atmosferoje. Mokytojui humanistui svarbios ne tik mokinio mintys, bet ir jausmai. Jam svarbu išmokyti mokinį ne vien mąstyti, bet ir išmokyti jausti. Svarbiausias vertinimas mokantis yra mokinio savęs ir savo mokymosi rezultatų vertinimas. Mokiniai turi laisvai pasirinkti, ko jie mokysis. Mokytojas humanistas nesivadovauja direktyvinis mokymo metodais, o dirba pagal mokymosi bendradarbiaujant metodą. Humanistinėje psichologijoje asmenybė yra suvokiama kaip unikali, nepakartojama, atsakingai laisva, sugebanti pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą (Beresnevičienė, 1997).

Merkio ir Ruškaus (2002) teigimu, humanistinis ugdymas – tai, visų pirma, pedagoginis optimizmas, reiškiantis principinį tikėjimą ugdytinio potencialu palankiomis jo kognityvinės – intelektinės ir vertybinės – emocinės raidos galimybėmis. Pedagoginis optimizmas pasireiškia tuo, kad visiems be išlygų siekiama sudaryti kuo palankesnes psichosocialinės raidos ir ugdymo sąlygas. Pasak Maslow (Mikalauskaitė, Grincevičienė, 2007), pozityvi žmogaus prigimtis skleidžiasi savaime, jei bręsdamas jis gali įgyvendinti savo pagrindinius fiziologinius (būti aktyvus, ilsėtis, maitintis, saugiai jaustis ir pan.) ir dvasinius poreikius: pirmiausia poreikį būti pastebėtam, išgirstam, išklausytam, poreikį būti suprastam ir priimtam tokiu, koks yra (būti gerbiamam), poreikį mylėti ir būti mylimam. Kai šie poreikiai būna patenkinami, kyla saviraiškos poreikis – poreikis parodyti, ką jis gali, jaučia, supranta, moka. Šis poreikis vėliau išauga į poreikį tyrinėti, kurti, į profesines kompetencijas, tvarkos ir harmonijos poreikį. Antra sąlyga, kuri būdinga, Merkio ir Ruškaus (2002) teigimu, humanistiniam ugdymui tai, kad šiuolaikinis humanistinis ugdymas privalo remtis metodais, kurie būtų adekvatūs mokinių galimybėms, interesams, poreikiams, metodais, kurie turėtų remtis ir tuo pat metu skatinti vaikų ir paauglių aktyvumą, savarankiškumą, sąmoningumą ir atsakingumą. Trečia, šiuolaikinis ugdymas suvokiamas kaip kryptinga ir struktūruota ugdytojų bendra veikla, kultūrinė sąveika ir bendradarbiavimas.

Gage ir Berliner (1994) išskiria keletą pagrindinių humanistinio ugdymo principų: pirma, mokiniai mokosi to, ko jiems reikia ir ką jie nori žinoti. Antra, noras mokytis ir išmanymas kaip mokytis yra svarbiau už faktines žinias. Trečia, vienintelis svarbus mokinio darbo prasmingumo rodiklis yra tai, kaip jis pats vertina savo mokymosi rezultatus. Ketvirta, jausmai yra

taip pat svarbūs kaip ir faktai ir mokytis jausti yra tiek pat svarbu kaip ir mokytis mąstyti. Ir pagaliau, mokinys mokosi tik tada, kai jis nejaučia baimės.

A. Maslow motyvacijos koncepcija davė pradžią humanistiniam judėjimui, kuriame viskas nukreipta į žmogų. Daug dėmesio skiriama kiekvienam žmogui, domimasi jo gyvenimu, rūpesčiais, siekiais bei nesėkmėmis. Toks humanistinis požiūris į žmogų galimas tik visuomenėje, grindžiamoje demokratiniiais santykiais. Svarbiu aspektu tampa gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti. (Razauskas, 1997).

Amonašvilio (2009) teigimu, humanistinės pedagogikos esmė nustatoma ne vien tikslais ir uždaviniais, kurių privalu pasiekti pedagoginio proceso pabaigoje, bet priemonėmis, kurių pagalba tų tikslų yra siekiama. Humanistinėje pedagogikoje esminė priemonė tikslui pasiekti yra bendravimas, kuris teikia vaikams kasdieninį džiaugsmą, stiprina jų asmenybę, dovanoja jiems pasirinkimo laisvę, įžiebia bendradarbiavimą. Humanistinis ugdymas profilaktiškas vaiko sveikatos požiūriu, nes vadovaujasi teiginiu: „Sveika dvasia formuoja sveiką kūną“.

2.2 Bendradarbiavimas – humanistinio ugdymo sąlyga

Bendradarbiavimas – tai žmonių siekis dirbti kartu, siekiant bendro tikslo. Bendradarbiavimas atsiranda tik tada, kai individus ar grupes sieja idėjos, tada sukuriama santykiai paremti lygiomis teisėmis, pasitikėjimu ir bendru tikslu siekimu (Skeirienė, 2005).

Černiaus (1993) teigimu, kad bendradarbiavimas – tai bendras problemų sprendimas ir bendras sprendimų priėmimas, tai darbas kartu, sujungus intelektines jėgas ir kompetencijas. Bendradarbiavimo esmė yra tai, kad pereinama prie partneriškų santykių ir visi sąveikos dalyviai yra partneriai. Partneriai - tai asmenys, kurie yra lygiaverčiai, papildantys vienas kitą, linkę į lankstų savo įsitikinimų vienas kito atžvilgiu keitimą, pripažįstantys ir vertinantys vienas kito gebėjimus.

Bendradarbiavimo idėja pedagogikoje nėra nauja, jos ištakos siekia XX amžiaus pradžią (o pačias užuomazgas galima aptikti dar Antikos pedagogų veikaluose) ir turi tvirtą filosofinį, psichologinį, pedagoginį pagrindą (Jacikevičienė, Rupšienė, 1999). Kontautienės (2010) teigimu bendradarbiavimo pedagogikos ištakų galime rasti Buberio (1958), Heidegerio (1954), Ozman, Craver (1996), Greene (1973), Vandenburg (1979) darbuose.

Užsienio ir Lietuvos mokslininkai (Barczyk, 1999; Kasiulis, Tarvydienė, 2003; Robbins, 2003; Šimanskienė, 2002) būtina organizacijos kultūros sąlyga laiko bendradarbiavimą. Mokslininkai akcentuoja bendradarbiavimo reikšmingumą ir naudą nuolatinės kaitos sąlygomis. Teigiama, kad bendradarbiaujant įmanomas sėkmingas problemų sprendimas, parenkami teisingi sprendimai, įveikiami sunkumai, nes šiuolaikinės visuomenės jau netenkina kitų primesti sprendimai ir nurodymai. Žmonės nori dalyvauti svarstant ir priimant juos, dalyvauti valdyme.

Taigi, bendradarbiavimas tampa reikšmingu veiksmu reaguojant į nuolatinius pokyčius įvairiose gyvenimo srityse, tame tarpe, ir ugdyme.

Mokytojo bendradarbiavimas su mokiniais – tai mokyklinio gyvenimo demokratizavimas, viena iš svarbiausių mokyklos kaitos ir tobulėjimo sąlygų (Kontautienė, 2010). Gedvilienė ir Teresevičienė (2000) teigia, kad sėkmingas mokymosi bendradarbiaujant įgyvendinimas – tai ilgalaikės pastangos, apimančios ugdymo turinio, mokytojo elgesio ir nuostatų bei įsitikinimų pokyčius. Turėdami žinių apie kaitą, pedagogai gali veiksmingiau planuoti, kaip įgyvendinti ir išlaikyti pokyčius. Mokymasis bendradarbiaujant reikalauja lygiateisio bendravimo ir tarp pačių mokinių, ir tarp mokytojo ir mokinių. Bendradarbiavimo sąveikai (kaip tarpsubjektinei sąveikai) būdingas dviejų krypčių ryšys – tiesioginis („mokytojas – mokinys“) ir atbulinis („mokinys – mokytojas“). Psichologinėje literatūroje bendradarbiavimo sąvoka dažniausiai keičiama ugdytojo ir ugdytinio tarpsubjektinės sąveikos terminu, išryškinant ugdymo dalyvių lygiateisę partnerystę, bendra veikla siekiant abipusiai reikšmingų tikslų, bei akcentuoja ugdytinio kaip aktyvaus ugdymo subjekto vaidmenį (Kontautienė, 2010).

Jacikevičienė ir Rupšienė (1999) pažymi, jog bendradarbiaujančios klasės esminis požymis - mokytojai ir mokiniai keičiasi žiniomis. Bendradarbiaujančioje klasėje mokytojai ir mokiniai pasidalija atsakomybe. Tradicinėje klasėje mokytojas iš esmės vienas atsakingas už programos tikslų įgyvendinimą, pamokos uždavinių suformulavimą ir pasiekimą, ugdymo rezultatų įvertinimą. Bendradarbiaujantis mokytojas skatina mokinius išsikelti sau tikslus (programos rėmuose), suteikia galimybę mokytis pagal tuos tikslus ir pagal savo interesus, padrąsina mokinius įvertinti savo išmokimo lygį.

Bendradarbiavimo kultūra neatsiejama nuo demokratinio stiliaus pedagogo. Šio stiliaus pedagogas suteikia mokiniams galimybę lygiateisiškai dalyvauti ugdymo procese, skatina dirbti kartu, pasitiki mokiniais, skatina juos išsakyti savo poziciją, priimti atsakomybę, stengiasi suprasti mokinių poreikius. Bendradarbiavimo kultūros kūrimo Šimanskienės (2002) nuomone neskatina nei liberalaus, nei juo labiau autoritarinio stiliaus vadovai. Autoritarinio stiliaus mokytojas dažniausiai neskatina bendradarbiauti, o primeta savo valią.

Daugybės tyrimų duomenys Slavin ir Johnson, Kagen ir kt. (Gedvilienė, Teresevičienė, 2000), rodo, kad bendradarbiaujant pasiekiami kur kas geresnių rezultatų: geresnis pažangumas, savęs vertinimas, teigiamas požiūris į mokslą, ilgesnė aktyvaus mokymosi trukmė, geresnė mokymosi motyvacija. Mokiniai išmoksta dirbti kartu, dažniau patiria sėkmę ir geba vieni kitus vertinti. Neigiamo mokymosi poveikio bendradarbiaujant pažangumui nenustatyta.

Reikia pažymėti, kad humanistinėje mokykloje svarbus bendradarbiavimas ne tik tarp mokinio ir mokytojo, bet ir tarp kitų ugdymo sistemos dalyvių. Kvieskienė (2005), kalbėdama apie

bendradarbiavimą, išskiria socialinę partnerystę – tikslingą ir abipusiai naudingą bendradarbiavimą instituciniame, tarpinstituciniame, regioniniame, nacionaliniame ir globaliniuose lygmenyse, siekiant bendro tikslo ir naujos veiklos kokybės. Socialiniai pedagogai, siekdami darbo kokybės gilinasi į komandinio darbo logiką, siekia kurti socialinės partnerystės tinklus, kartu su partneriais spręsti multikompleksines problemas vaiko gerovės srityje. Kvieskienė ir kt. (2006) teigia, kad siekiant užtikrinti veiksmingą socialinių, pedagoginių ir psichologinių problemų sprendimą, visi mokyklos specialistai privalo bendradarbiauti tarpusavyje. Pažymėtina, kad socialinis pedagogas, kaip specialistas pasižymintis reikalingomis kompetencijomis, turėtų inicijuoti šį bendradarbiavimą. Socialinis pedagogas, sprenddamas vaiko problemas, bendradarbiauja su tėvais (globėjais, rūpintojais), Vaikų teisių apsaugos tarnyba, socialinę pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros, teisėtvarkos ir kitomis institucijomis, vietos bendruomene.

2.3 Mokinio ir mokytojo pasitikėjimas vienas kitu - humanistinio ugdymo sąlyga

Bendradarbiavimo kultūrai būdingas abipusis pasitikėjimas. Mokytojo pasitikėjimas mokiniais - labai svarbi nuostata, užtikrinanti ne tik gerus tarpusavio santykius, bet ir skatinanti prasmingą išmokimą bei mokinių asmenybės brendimą. Bendradarbiaujant labai svarbu, kad mokiniai pasitikėtų savo mokytoju. Tačiau tyrimai rodo, kad savo mokytojais patitiki ne visi mokiniai, kadangi jie mano, jog mokytojas „gali mokinį išduoti“, „pameluoti“, „apskusti tėvams“ (Kontautienė, 2010). Hermanas (2006) teigia, kad vaiko asmenybei formuotis būtina, kad jį suptų saugi aplinka bei tėvai ir auklėtojai, verti pasitikėjimo.

Aiškinant ugdymo reiškinius, populiariausia Maslow (1954) poreikių hierarchijos teorija, kurioje mokslininkas teigė, kas žmogus gimsta turėdamas penkių rūšių poreikius: fiziologinius, saugumo, priklausomybės ir meilės, savigarbos, savęs aktualizacijos. Minėti poreikiai atsiranda palaipsniui: kai patenkinami fiziologiniai poreikiai, atsiranda saugumo poreikiai, patenkinus šiuos poreikius atsiranda socialiniai. Aukštesnieji poreikiai pradeda reikštis tik patenkinus žemesnius. Pagal Maslow poreikių hierarchijos teoriją, siekiant, kad mokinys norėtų mokytis, turėtų stiprų poreikį viską suprasti mokydamasis, reikia, kad būtų patenkinti visi kiti žemesnio lygmens poreikiai, kad jis būtų sotus, saugiai jaustųsi, būtų mylimas, gerbiamas ir galėtų nuoširdžiai bendrauti su bendraamžiais ir kitais žmonėmis. Maslow nuomone, save aktualizuojantis žmogus aiškiai suvokia realybę, geba priimti save tokį, koks yra, atsakingas, demokratiškas, spontaniškas, kūrybingas, geba bendrauti su kitais žmonėmis, remiasi bendražmogiškais savybėmis (Lepečkienė, 1996). Rupšienė (2000) teigia, kad Maslow teorija reikšminga tuo, kad paaiškina mokinių mokymosi motyvacijos modelį: mokyklinių nesėkmių nepatenkintais vaikų poreikiais ir nubrėžia aiškias gaires, skatinant moksleivių mokymosi motyvaciją – mokykloje

ugdytiniai turi jaustis saugūs, mylimi ir vertinami. Tuomet mokymosi veikloje jie gali išreikšti save kaip visavertės asmenybės (Rupšienė, 2000). Maslow teorija teigia, kad mokiniai sieks sužinoti ir suprasti, jei jausis patogiai fiziškai, bus saugūs psichologiškai, bus pripažinti, jausis esą reikalingi. Kiekvienam, neatsižvelgiant į tai, kokio amžiaus jis būtų, ypač svarbu būti pastebėtam ir priimtam tokiu, koks yra. Vaikai nesijaučia saugūs tada, kai mokytojas nemotyvuoja savo įvertinimų, nenuosekliai elgiasi ir vertina (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Mokykla yra ta institucija, kurioje vyrauja vertinamoji aplinka (Šadrakova, Pruskus, 2007). Viena iš mokyklos funkcijų – visuomenės vertybių internalizavimas: mokykloje moksleivis turi suprasti, kas visuomenėje yra vertinga, ir perimti šias vertybes. Tą suprasti padeda mokytojas. Vertindamas jis parodo, kas vertinga ir kas ne. Paprastai mokytojas vertina balais. Balas lyg ir atspindi visuomenės idealus. Rašydamas vienokį balą, mokytojas turi įvertinti moksleivio žinias (jų išsamumą, supratimą, sugebėjimą pritaikyti) ir sugebėjimus (mąstymo, atminties, suvokimo ir kt.).

Arends (2008) teigia, kad ko gero, nuo tų laikų, kai buvo parašytas pirmasis pažymys arba duotas pirmasis testas, ginčijamasi dėl jų naudojimo. Išskiriamos šios nuomonės:

1. Pažymių rašymas nužmoginąs ugdymą ir kurstąs nepasitikėjimą tarp mokinių ir mokytojų.
2. Vertinimas pažymiais ir mokinių lyginimas, skatinantys nerimą, žalojanti gaunančiuosius prastus pažymius, ir žemą savęs vertinimą.
3. Tie, kurie pripažįsta vertinimo ir įvertinimo svarbą, dažnųsyk peikia dabartinę praktiką už tai, kad ji ypač išskiria atsietą nuo konteksto pagrindinių įgūdžių tikrinimą, ir dėl to, kad skatina smarkiai rungtyniauti.
4. Pažymiai išties yra „niekam tikęs matas“, rodantis veikiau tam tikrų mokytojų įnorius, o ne tai, kaip pavyko pasiekti svarbių ugdymo tikslų
5. Dėmesys išorinėms taisyklėms vertinimui bei apdorėjimams, tokiems kaip pažymiai, neleidžia mokiniams išgyventi pakilumo. Panašiai ir standartizuotos mokymo programos ir pamokos, verčiančios mokinius būti pasyvius, slopina ir neleidžia įsigilinti ir džiaugtis.

Gage ir Berliner (1994), remdamiesi humanistinės krypties pedagogų nuomone, teigia, kad pažymiai skatina vaikus dirbti tik tam, kad gautų geresnį pažymį, o ne tam, kad jaustų pasitenkinimą. Jų nuomone pažymiai – tai būdas padaryti taip, kad mokinsys jaustų pažeminimą. Jeigu pažymiai skelbiami viešai (o tai dažnai būna), mokiniai, kuriems blogiau sekasi, būna tarsi pažymėti gėdos žyme, kuri turi įtakos jų socialiniam statusui.

Vaikui ypač svarbus teigiamas jį supančių žmonių vertinimas (Rogers, 1969; 1983). Tyrimai rodo, kad vaiko laimėjimai mokykloje ir tolimesniame gyvenime daug priklauso nuo jo savęs, kaip asmens, vertinimo, nuo aplinkinių požiūrio, priklauso nuomonė apie save patį. (Arends,

2008; Gage, Berliner, 1994; Juodaitytė, 2003; Lemme, 2003; Juodaitytė, 2003; Myers, 2008; Žukauskienė, 2007).

Elgesys priklauso nuo individo savybių ir aplinkos, nuo jų tarpusavio sąveikos ir nuo to, ką žmogus galvoja, kaip vertina savo paties elgesį. Toks požiūris į elgesį yra vadinamas abipusiu determinizmu (Bandura, 1978). Jei vertinant mokinių laimėjimus ir poelgius, žinios lyginamos su kitų bendraklasių žiniomis, jei mokinys patiria pažeminimą, pedagogų priekaištus, jis ir pats save gali pradėti blogiau vertinti. Maža to, gali susiformuoti priešiškas mokyklai ir jos aplinkai (Šadrakova, Pruskus, 2007). Rupšienė (2000) pažymi, jog neretai teigiama, kad balai padeda išugdyti moksleivio mokymosi sėkmės motyvaciją, bet retai minima, kad jie „efektyviausiai“ padeda nusivilti ir išmolti jaustis bejėgiais.

Mokytojai turi nuolat suvokti savo didžiulį poveikį mokiniams. Pažymiai turi ne tik atpildyti, bet ir prievartos galią, dėl to atsitiktinė mokytojo užuomina, išreiškianti jo subjektyvią nuomonę, nuostatą ar įsitikinimą, gali kai kuriuos mokinius paveikti. Mokiniai tai labai gerai jaučia: jie labai greitai gali pradėti elgtis ir galvoti taip, kaip, jų nuomone, pageidauja mokytojas (Gage, Berliner, 1994). Arends (2008) teigia, kad tyrimai rodo, kad atliekant šias funkcijas pasireiškia mokytojų šališkumas. Gage ir Berliner (1994), remdamiesi tyrimais teigia, kad pedagogai dažniausiai vertina remdamiesi gana subjektyviais sprendimais: savo nuomone apie vaiko gabumus, pastangas; apie tam vaikui teikiamą pagalbą namuose; mokinio elgesį, fizinį subrendimą; užduočių sudėtingumą; simpatijas ir antipatijas; žiniomis apie tėvų aktyvų dalyvavimą (ar nedalyvavimą) mokyklos visuomeniniame gyvenime. Taip pat turi įtakos ankstesni moksleivio balai, bendras klasės pažangumo lygis. Dažnai moksleiviai iš tiesų yra įvertinami mažesniu balu, nei turėtų būti, ir tai jie labai gerai jaučia. Tai labai nuvilia mokinius ir jie tai suvokia kaip skaudžią mokyklinę patirtį. Ištirta (Babad, 1979), kad kai kurie mokytojai yra daugiau už kitus linkę du vienodus piešinius laikyti skirtingais, kai jiems buvo pasakyta, jog vieną iš tų piešinių nupiešė aukšto statuso mokinys, o kitą – žemo. Mokytojai, kuriems buvo būdingas didesnis šališkumas, save vertino kaip labiau besiremiančius protu, o ne jausmais. Šią tendenciją Babadas aiškino jų dogmatizmu. Žmonių poelgiai niekada nėra atsitiktiniai – mes elgiamės pagal savo įpročius, nuostatas, ekspektacijas. Nesąmoningas, nesuvoktas šališkumas – tai šių įpročių, nuostatų ir ekspektacijų dalis (Gage, Berliner, 1994). Autoritarinei asmenybei būdingas dogmatizmas. Tikėtina, kad mokytojas autoritaras pasižymės didesniu šališkumu už mokytoją, kuris vadovaujasi humanistinėmis nuostatomis.

Kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas. Svarbu, kad pedagogai suvoktų, jog jiems būdinga šališkumas, ir vertindami mokslo rezultatus stengtųsi būti kuo mažiau šališki (Gage, Berliner, 1994).

Liu, Kum-Shia, Cheng, Ying-Yao, Chen, Yi-Ling, Wu, Yuh-Yih (2009)⁴ tyrinėjo mokymosi sėkmės paauglystėje problemas. Tyrimais buvo nustatyta, kad planuojant vertinimo procesą, turi būti aiškiai numatomi laukiami rezultatai (ugdymo ir ugdymosi pasiekimai) ir sėkmės kriterijai (pagal ką spręsimė, ar tikslai pasiekti). Paaugliai turėtų dalyvauti, numatant mokymosi lūkesčius bei sėkmės kriterijus. Pageidautina, kad laukiami rezultatai (pasiekimai) būtų diferencijuojami mokinių grupėms. Mokymosi etapo pabaigoje prasminga refleksija, t. y. aptarimas, ką naujo, reikšmingo, įdomaus sužinojo, patyrė, išmoko, suprato mokinys. Mokiniai turi pasidžiaugti patirtais išpūdžiais, įgyta patirtimi, naujomis žiniomis, išsiugdytais gebėjimais, tada kartu su jais formuluojami tikslai, ko dar reikėtų išmokti, ką sužinoti ir patirti. Tyrėjai akcentavo mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą ir adekvatų bei pozityvų savęs vertinimą.

Apibendrinant, galima teigti, kad nėra dar surasta alternatyvos pažymiui, kaip vertinimo instrumentui. Pažymėtina, kad viena iš svarbiausių pažymio atliekamų funkcijų ugdymo procese - informuoti mokytojus, tėvus ir pačius mokinius apie jų ugdymo (-si) sėkmę, daromą pažangą, mokymosi sunkumus. Kaip pasiekti gerą mokinių mokymosi pažangumą ir tuo pačiu nesutrikdyti jų psichines sveikatos – vienas svarbiausių pedagogų, tame tarpe ir socialinių pedagogų, uždavinių. Taigi pažymys vis dar yra pagrindinis mokinio ir mokytojo darbo rodiklis, vertinant pedagogas turėtų laikytis šių nuostatų: vengti šališkumo; atsižvelgti į individualią mokinio pažangą ir nelyginti mokinių pasiekimų tarpusavyje; įtraukti mokinius į vertinimo sistemos kūrimą, tai yra, tartis su mokiniais dėl vertinimo kriterijų ir procedūrų; vertinant svarbu padrąsinti, paskatinti mokinius, išsakyti konstruktyvias pastabas; viešai neskelbti vertinimo rezultatų. Tikėtina, kad šių nuostatų laikymasis padės sumažinti neigiamą vertinimo įtaką mokinių psichinei ir tuo pačiu fizinei sveikatai.

Myers (2008) teigimu, svarbiausias metodologinis klausimas nuostatos teorijoje yra nuostatos ir elgesio santykis. Daugybė septintajame dešimtmetyje atliktų tyrimų privertė suabejoti idėja, kad, pasikeitus nuostatoms, gali pakisti ir elgesys. Be to, tiriant žmonių nuostatas apgavysčių, bažnyčių ir rasinių mažumų klausimais, paaiškėjo, kad žmonių kalbos dažnai skiriasi nuo jų veiksmų. Tyrimai parodė, kad mes veikiame vadovaudamiesi savo nuostatomis, kai išorinė įtaka tam, ką mes sakome ar darome, yra maža. Socialinis spaudimas gali sutrikdyti ryši tarp nuostatų ir veiksmų, paveikti arba tai, ką mes sakome, arba tai, ką mes darome.

Pokyčiai sukelia įvairias baimes ir netikrumus. Dėl to mes esame linkę keistis tik tada, kai mus priverčia. Žmonės priešinasi pokyčiams dėl daugelio įvairių priežasčių ir įvairiais laipsniais. Priešinimasis pokyčiams dažnai yra proporcingas tam, ką jie jaučia prarandą, ir

⁴ Liu, Kum-Shia; Cheng, Ying-Yao; Chen, Yi-Ling; Wu, Yuh-Yih (2009). Longitudinal effects of educational expectations and achievement attributions on adolescents' academic achievements. *Adolescence*, 44 (176), 911-924. <http://web.ebscohost.com/ehost/viewarticle?data> (žiūrėta 2010-08-05).

situacijos, su kuria jie susiduria, netikrumui. Priešingai, žmonės yra linkę nesipriešinti tiems pokyčiams, kuriuos jie supranta ir kurie, jų žiniomis, atneš naudos. Žmonės priešinas tiems dalykams, kurie atrodo primesti, kurių jie nesupranta ir negali kontroliuoti ar daryti jiems įtakos.

Galima daryti prielaidą - jeigu mokytojai bus dažnai ir sistemingai informuojami apie pokyčio naudą ir privalumus, tikėtina, kad tai teigiamai įtakos jų elgesį per vykstanti kaitos procesą. Socialinis pedagogas, vadovaudamasis turimomis kompetencijomis, turėtų imtis priemonių, kurios padėtų „išgyventi“ autoritarizmą iš pedagoginės veiklos. Galima teigti, kad socialinis darbuotojas, informuodamas apie esamas problemas, autoritarizmo pasireiškimą mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiuose ir apie su šiuo fenomenu susijusias grėsmes, konsultuodamas mokytojus ir mokinius, padėdamas spęsti konstruktyviais būdais mokinių ir mokytojų konfliktus, skatindamas bendradarbiavimą tarp mokinių ir mokytojų, gali pagerinti mokytojų ir mokinių tarpusavio sąveiką, sumažinti autoritarizmo raišką pedagoginėje veikloje.

3 skyrius. AUTORITARIZMO PEDAGOGINĖJE VEIKLOJE TENDENCIJOS IR YPATUMAI

3.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas

Metodologija – tai mokslas, aiškinantis mokslinio tyrimo metodus bei bendrą mokslo metodų teoriją. Atliekant tyrimus socialinių mokslų praktikoje įprasta vadovautis sisteminiu metodologijos požiūriu, kai tarpusavyje derinami bei integruojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai (Merkys, 1999). Toks metodų komplektiškumas, derinimas yra vadinamas trianguliacija (Merkys, 1999; Kardelis, 2007).

Šiame tyrime buvo atlikta kiekybinė anketinė apklausa (uždari ir atviri klausimai). Tidikas (2003) anketinę apklausą išskiria, kaip vieną dažniausiai taikomų sociologinių tyrimų metodų. Šio metodo pagalba galima surinkti labai didelį kiekį informacijos ir atskleisti įvairių reiškinių tendencijas. Tyrimas instrumentas buvo sukonstruotas remiantis Adorno (2001) pateiktos fašizmo skalės, kuri traktuojama kaip pagrindinė autoritarizmo dimensija, teiginiais ir Kontautienės (2010) bendradarbiavimo plėtotės empirinių tyrimų anketų pavyzdžiais bei Kepalaitės (2005) „Mokytojo netinkamo elgesio tikslų sąrašu“.

Respondentai anketiniam tyrimui buvo parinkti remiantis patogiąja atranka. Valackienės ir Mikėnės (2008) teigimu, kad patogioji atranka apima tuos generalinės aibės vienetus, kurie yra lengvai prieinami.

Empirinėje darbo dalyje, remiantis mokytojų ir mokinių nuomone, siekiama nustatyti autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijas ir ypatumus pagal tokius aspektus:

Anketa mokytojams:

- Demografinis blokas.
- Konstruojant tyrimo instrumentą, buvo remtasi klasikinės ir laisvojo/humanistinio ugdymo postulatais, sudaryta „Klasikinės ugdymo paradigmos ir laisvojo ugdymo paradigmos“ empirinių indikatorių blokai. Kokia ugdymo paradigma remiasi ugdymas nusako šie empiriniai indikatoriai:
 1. Ugdymo tikslas.
 2. Ugdomos asmenybės vaizdinys.
 3. Sąveikos tarp mokytojo ir mokinio tipas.
- Remiantis Gribačiausku (2003), buvo išskirti šie empirinių indikatorių blokai:
 1. Požiūris į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais.
 2. Ugdytinių segregacija (autoritarizmas) – pedagoginis optimizmas (humanizmas).
 3. Mokymosi pasiekimų vertinimas.
 4. Rezistencija naujovėms ir pokyčiams.
- Bendradarbiavimo kultūros paplitimas ugdymo procese.
- Pedagogų naudojamas nevisavertiškumo kompensavimo būdas.
- Santykių su mokiniais apibūdinimas, išsireiškiant metafora (smulkiau žr. 2 priedą).

Anketa mokiniams:

- Demografinis blokas.
- Vyraujantis sąveikos tipas tarp mokinių ir mokytojų.
- Pedagoginio autoritarizmo pasireiškimas moksleivių žinių vertinimo procese.
- Fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių naudojimas ugdymo procese.
- Bendradarbiavimo kultūros paplitimas ugdymo procese.
- Santykių su mokytojais apibūdinimas, išsireiškiant metafora.

Paskiausiai moksleivių anketinėje apklausoje buvo taikytas nebaigtų sakinių metodas. Respondentų buvo prašoma užbaigti sakinį: „Jeigu aš kurčiau mokyklą savo bendraamžiams...“ Gauti duomenys apdorojami, taikant turinio analizę. Atsakymų kategorizavimas, kategorijų turinio validacija ir intersubjektyvumo kontrolė buvo atliekama pasitelkus ekspertus. Šiame tyrime dalyvavo du išoriniai ekspertai: mokytojai, vienas iš jų - edukologijos daktaras, antras, turintis edukologijos magistro laipsnį. Taip pat penki vidiniai ekspertai, mokiniai, kurie dalyvavo tyrime. Vidinių ekspertų amžius virš aštuoniolikos metų.

Atlikus kiekybinę apklausą buvo kuriama surinktų duomenų matrica. Empiriniai duomenys buvo apdoroti, susisteminti ir grafiškai pavaizduoti naudojant *SPSS 11.0 for Windows* (taikyti statistiniai metodai: aprašomoji statistika, parametriniai ir neparametriniai testai), *Windows Microsoft Office Excel 2003* bei *Windows Microsoft Office Word 2003* programas.

3.2 Tyrimo imties charakteristika

Šiame tyrime (anketinėje apklausoje) dalyvavo 102 pedagogai ir 208 moksleiviai iš Šiaulių, Radviliškio, Panevėžio, Žagarės, Naujosios Akmenės ir Mažeikių rajono mokyklų. Buvo išplatinta 120 anketų (anketų grįžtamumas 85 proc.) pedagogams ir 220 anketų (anketų grįžtamumas 94,5 proc.) moksleiviams. Vykdamas pedagogų apklausą buvo siekiama sužinoti demografinę respondentų (pedagogų) padėtį, kurią nusako lytis, amžius, pedagoginio darbo stažas, darbo vieta, išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija. Tyrimui pasirinktų respondentų grupių pasiskirstymas pagal atskirus demografinius požymius pavaizduotas 1 ir 2 lentelėse.

1 lentelė

Respondentų (pedagogų) demografinių duomenų rezultatai (N=102)

Demografinis blokas		N	%
Lytis	Moteris	88	86,3
	Vyras	14	13,7
Amžius	Iki 39 m.	33	33
	40-49 m.	42	41,8
	50 ir daugiau m.	26	25,9
Pedagoginio darbo stažas	Iki 10 m.	33	33
	11-20 m.	27	27
	21 ir daugiau m.	40	40
Darbo vieta	Pagrindinė mokykla	52	52,5
	Vidurinė mokykla	16	16,2
	Gimnazija	31	31,3
Išsilavinimas	Bakalauras	38	39,2
	Magistras	58	59,8
	Mokslų daktaras	1	1
Kvalifikacinė kategorija	Jaunesnysis mokytojas	5	5
	Mokytojas	20	19,8
	Vyr. mokytojas	44	43,6
	Mokytojas metodininkas	31	30,7
	Mokytojas ekspertas	1	1

Išanalizavus gautus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad didžiąją dalį apklausoje dalyvavusių respondentų (pedagogų) sudaro moterys. Toks respondentų lyčių skirtumas atitinka bendras pedagogų skaičiaus šalyje tendencijas. Lietuvos statistikos departamento duomenimis (žiūrėta 2011-04-01) Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose dirbančių pedagogų skaičius 2009-2010 mokslo metų pradžioje pagal lytį pasiskirstė sekančiai: 86,9 % - moterys, 13,1 % - vyrai.

Pagal amžių respondentai buvo suskirstyti į tris grupes (24-39; 40-49; 51 ir daugiau m.). Gausiausią grupę sudaro 40-49 metų (41,8 %) pedagogai. Anketinės apklausos metu nustatyta, kad didžioji dalis respondentų turi daugiau kaip 20 metų (40 %) pedagoginio darbo stažą. Pagal turimą išsilavinimą didžiąją respondentų dalį sudaro turintys magistro laipsnį pedagogai (59,8 %), o pagal kvalifikaciją – vyr. mokytojai (43,6 %).

Respondentų (mokinių) demografinių duomenų rezultatai (N=208)

Demografinis blokas		N	%
Lytis	Vaikinas	85	41,3
	Mergina	121	58,7
Lankomos mokyklos tipas	Pagrindinė mokykla	90	44,3
	Vidurinė mokykla	28	13,8
	Gimnazija	85	41,9
Amžius	Iki 14 m.	28	13,5
	15 m.	42	20,2
	16 m.	43	20,7
	17	44	21,2
	Virš 18	51	24,4
Klasė	aštunta	46	22,2
	devinta	49	23,7
	dešimta	41	19,8
	vienuolikta	44	21,3
	dvylikta	27	13

Išanalizavus anketinės apklausos rezultatus nustatyta, kad didesnę dalį respondentų (moksleivių) sudarė merginos (58,7 %). Taip, kaip ir Lietuvoje moterys sudaro daugiau procentų visų gyventojų (53,5 %)⁵. Didžiausia respondentų dalis mokosi pagrindinėje mokykloje (44,3 %), lanko devintą klasę (23,7 %). Respondentų amžiaus vidurkis 16,34 m.

Galima teigti, jog respondentų skaičius pagal mokyklos tipą, atitinka šalies bendras tendencijas: „Gimnazija įsitvirtino kaip pagrindinis vidurinį išsilavinimą teikiantis mokyklos tipas. Vidurinių ir pagrindinių mokyklų skaičius mažėjo panašiai, tačiau vidurinėse mokyklose mokinių mažėjo sparčiau nei pagrindinėse mokyklose – taigi, pagrindinės mokyklos kaip mokyklos tipo pozicijos sustiprėjo“⁶.

3.3 Pedagogų apklausos analizė

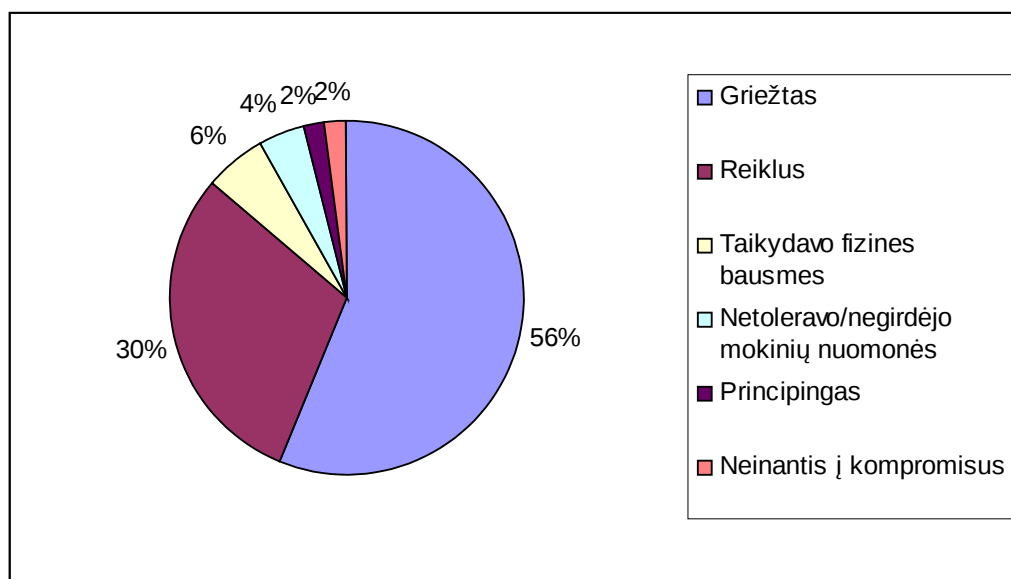
3.3.1 Autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijų ir ypatumų analizė (mokytojų anketinė apklausa)

Siekiant išsiaiškinti autoritarizmo pedagoginėje veikloje kaitos tendencijas ir ypatumus, respondentų buvo prašoma apibūdinti, koks buvo jų vaikystės mokytojas. Gauti duomenys suskirstyti į kategorijas: respondentų vaikystės mokytojų autoritarinės savybės ir

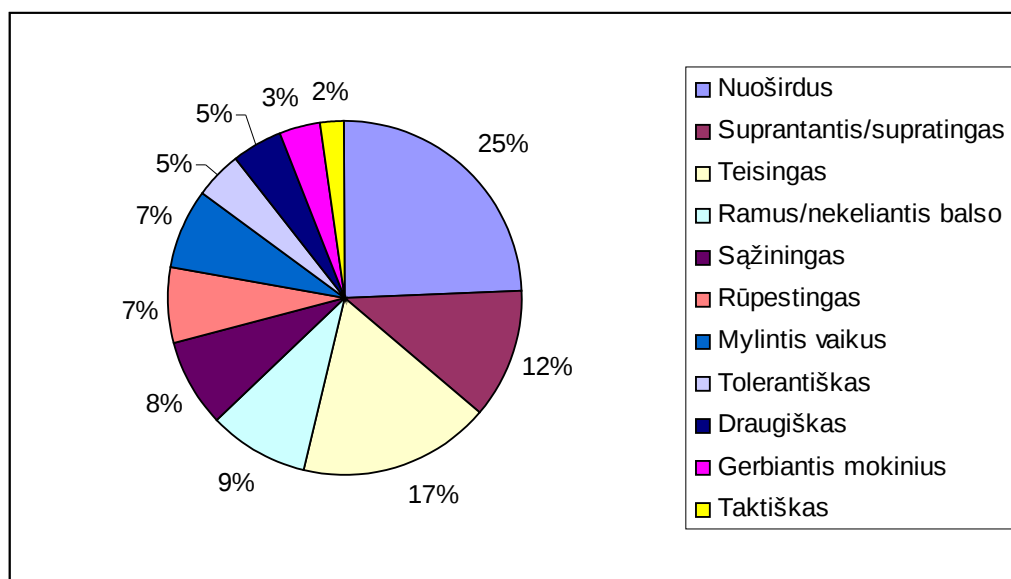
⁵ Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos gyventojai*. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1299> (žiūrėta 2011-03-26)

⁶ Lietuvos mokyklų tinklas: ar užtikrinamos lygios mokymosi galimybės? http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob7_Mokykl%C3%B0tinklas.pdf (žiūrėta 2011-03-26).

respondentų vaikystės mokytojų humanistinės savybės. Gauti rezultatai pateikiami 1 ir 2 paveikslėliuose.



1 pav. Respondentų vaikystės mokytojų autoritarinės savybės, %



2 pav. Respondentų vaikystės mokytojų humanistinės savybės, %

Tyrimo duomenys rodo, kad, respondentų nuomone, jų vaikystės mokytojams buvo būdingos ir autoritarinės, ir humanistinės savybės. Dažniausiai respondentų įvardinta jų vaikystės savybė – griežtas ($N=28$) (atspindi mokytojų autoritarizmą). Pastebima tendencija, kad respondentai minėdami, kad jų vaikystės mokytojas buvo griežtas, pažymi, kad tuo pačiu jis (vaikystės mokytojas) buvo ir teisingas. Galima daryti prielaidą, kad respondantai toleruoja mokytojų griežtumą, pripažįsta jį kaip socialiai priimtina mokytojų savybę.

Siekiant nustatyti autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijas ir ypatumus, respondentams (mokytojams) buvo pateikti žemiau analizuojami blokai.

Siekiant išsiaiškinti, kokius ugdymo tikslus kelia pedagogas, buvo prašoma pritari ar nepritari išvardintiems teiginiams. Duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Pedagogų keliami ugdymo tikslai (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mano tikslas: ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, atsakingai darantį sprendimus	2	0
2.	Aš keliu tikslą - padėti mokiniams pažinti save, įgyti bendravimo įgūdžių, plėtoti savo kūrybiškumą, priimti ir įtvirtinti save kaip unikalią ir originalią asmenybę	1,99	0,1
3.	Mokymo procese svarbiausia – išugdyti mokinių norą mokytis, kylantį iš vidinio poreikio prasmingai mokytis	1,98	0,15
4.	Skatinu mokinius formuluoti savo mokymo tikslus	1,97	0,17
5.	Mano tikslas: nukreipti mokinių elgesį tam tikra linkme	1,95	0,23
6.	Aš keliu tikslą – išmokyti mokinius konkrečios disciplinos žinių	1,92	0,27
7.	Mano tikslas: perduoti mokiniams suaugusių sukauptą patyrimą	1,91	0,29
8.	Siekis ugdyti kritinį mąstymą ar gebėjimą išsakyti savo nuomonę yra utopinis tikslas	1,2	0,41

* - laisvojo ugdymo (humanizmas) paradigmą atitinkantys teiginiai

- klasikinę ugdymo (autoritarizmas) paradigmą atitinkantys teiginiai

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Klasikinė ugdymo paradigma traktuoja ugdymą kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimą ugdytiniams. Klasikinės ugdymo paradigmos ugdytojas perduoda žinias, o ugdytinis jas priima. Laisvojo ugdymo paradigma besiremiančiame mokymo procese svarbiausia – išugdyti mokinių norą mokytis, kylantį iš vidinio poreikio prasmingai mokytis, laisvo apsisprendimo mokytis saugioje, baimės nekeliančioje psichologinėje atmosferoje.

Tyrimo rezultatai rodo, kad respondentai kelia laisvąją ugdymo paradigmą atitinkančius tikslus. Tačiau reikia pažymėti ir tai, kad respondentai mano, kad „*mokinių elgesį reikia nukreipti tam tikra linkme*“ ($M=1,95$), „*išmokyti mokinius konkrečios disciplinos žinių*“ ($M=1,92$), „*perduoti mokiniams suaugusių sukauptą patyrimą*“ ($M=1,91$), o tai, pasak Lietuvos ir užsienio autorių (Gage, Berliner, 1994; Juodaitytė, 2003), būdinga tradicinio ugdymo pedagogams, kurie tvirtina, kad vyresnio ir išmintingesnio žmogaus (mokytojo) vadovavimas gali padėti jaunesniems išvengti skausmingo ir daug laiko gaišinančio patirties kaupimo, ugdymo pagrindą sudaro ugdymas pagal pedagogo vaikams sudarytas taisykles, perimant suaugusių sukauptą patyrimą.

Sekančiu teiginių bloku buvo norima išsiaiškinti ugdomos asmenybės vaizdinį. Duomenys pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

Ugdomos asmenybės vaizdinys (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
----	----------	---	----

1.	Kiekvienas turi teisę turėti savo nuomonę ir išreikšti ją	1,98	0,14
2.	Skatinu vaikus diskutuoti, išsakyti savo nuomonę	1,97	0,17
3.	Paprastai palaikau mokinių iniciatyvas	1,97	0,18
4.	Dažnai jaunimas pasižymi maištingomis idėjomis, tačiau kuomet jie subręsta, turi jas pamiršti ir nusiraminti	1,52	0,5
5.	Paklusnumas ir pagarba autoritetui – didžiausios dorybės, kurias turi įsisavinti vaikas	1,48	0,5
6.	Yra viena neginčytina tiesa	1,1	0,3
7.	Netoleruoju mokinių prieštaravimo	1,08	0,27

* - laisvojo ugdymo (humanizmas) paradigmą atitinkantys teiginiai.

- klasikinę ugdymo (autoritarizmas) paradigmą atitinkantys teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Remiantis klasikine ugdymo paradigma tarybinė mokykla buvo orientuota į klusnaus piliečio ugdymą, svarbiausia mokinio savybė – paklusnumas. Laisvojo ugdymo paradigma siekia ugdyti laisvą, savarankišką, iniciatyvią, kūrybingą asmenybę, o ne tik stropų vykdytoją (kaip klasikinėje paradigmoje). Gauti duomenys rodo, kad respondentai ugdymo procese remiasi humanistinėmis nuostatomis. Tačiau pažymėtina, jog respondentai pritaria Adorno (2001) pateiktos fašizmo skalės, kuri buvo traktuojama kaip pagrindinė autoritarizmo dimensija, teiginiams: „*Dažnai jaunimas pasižymi maištingomis idėjomis, tačiau kuomet jie subręsta, turi jas pamiršti ir nusiraminti*“ ($M=1,52$), „*Paklusnumas ir pagarba autoritetui – didžiausios dorybės, kurias turi įsisavinti vaikas*“ ($M=1,48$). Galima daryti prielaidą, kad respondentai nors ir deklaruoja, kad „*kiekvienas turi teisę turėti savo nuomonę ir išreikšti ją*“ ($M=1,98$), „*skatina vaikus diskutuoti, išsakyti savo nuomonę*“ ($M=1,97$), „*paprastai palaiko mokinių iniciatyvas*“ ($M=1,97$), tačiau jiems būdingos ir autoritarinės nuostatos, kurios lemia autoritarišką elgesio stilių.

Siekiant nustatyti vyraujančią sąveikos tarp mokytojo ir mokinio tipą, respondentams buvo pateiktas sekantis teiginių blokas. Duomenys pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Vyraujantis sąveikos tarp mokinio ir mokytojo tipas (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Įtraukiu mokinius į klasės darbo planavimą	1,94	0,25
2.	Mokytojas – vyresnysis mokinio draugas, o mokinys – mokytojo partneris	1,92	0,28
3.	Per pamokas stengiuosi atsižvelgti į mokinių norus	1,89	0,32
4.	Mokinys ir mokytojas – lygiateisiai partneriai	1,85	0,36
5.	Sakau vaikams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti („Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	1,8	0,4
6.	Kad vaikas išmoktų ką nors gerai atlikti, mes turime jam nurodyti, kaip tai daryti	1,75	0,44
7.	Mokytojas – informacijos „davėjas“, mokinys informacijos „priėmėjas“	1,72	0,45
8.	Mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti	1,62	0,49
9.	Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui	1,43	0,5
10.	Mokytojas turėtų dirbti savo darbą, neatsižvelgdamas į mokinių norus	1,13	0,33
11.	Paprastai ignoruoju mokinių pateiktas idėjas	1,08	0,27
12.	Kalbu kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus („Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“.)	1,08	0,28

* - tarpsubjektinę sąveiką atitinkantys teiginiai.

- S (mokytojas) → O (mokinys) schemą atitinkantys teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Klasikinėje paradigmoje ugdymas traktuojamas kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimas ugdytiniams. Mokytojas šioje paradigmoje – aktyvus subjektas, inicijuojantis mokymą, perteikiantis žinias, formuojantis mokėjimus, juos kontroliuojantis ir vertinantis, o mokinys elgiasi pagal mokytojo nurodymus, vykdo jo komandas ir yra suvokiamas kaip mokymo ir auklėjimo objektas. Taigi šią sąveiką galime aprašyti pagal S (mokytojas) → O (mokinys) schemą. Humanistinio demokratinio ugdymo paradigmoje mokinys iš ugdymo objekto tampa ugdymo subjektu (Kontautienė, 2010). Remiantis gautais rezultatais galime teigti, kad respondentai linkę naudoti liepiamąją nuosaką, kuri būdinga autoritariniam stiliui. Nors ir respondentai teigia, kad „*mokinys ir mokytojas – lygiateisiai partneriai*“ ($M=1,85$), tačiau respondentai mano, „*kad vaikas išmokyti ką nors gerai atlikti, mes turime jam nurodyti, kaip tai daryti*“ ($M=1,75$), „*mokytojas – informacijos „davėjas“, mokinys informacijos „priėmėjas*“ ($M=1,72$), „*mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti*“ ($M=1,62$). Šie rezultatai rodo, kad pedagogams stinga pasitikėjimo mokiniais, ugdymo procese vadovaujamosi autoritarine nuostata, į mokinį žiūrima kaip į objektą, kuris turi perimti visuomenės sukaupta informaciją.

Remiantis Gribačiausku (2003), galime teigti, kad vienas iš edukacinio autoritarizmo indikatorių yra: sąlygiškai palankus požiūris į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais. Respondentų buvo prašoma išreikšti nuomonę, susijusią su fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymu ugdymo tikslais. Gauti duomenys pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė

Pedagogų požiūris į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Fizinės bausmės šiuolaikinėje mokykloje – visiška atgyvena	1,91	0,29
2.	Mokytojams, auklėtojams, naudojantiems fizines bausmes, reikia apriboti teises dirbti pedagoginį darbą	1,91	0,3
3.	Šaukimas, viešas peikimas, panieka ir bandymas įgelti mokiniams žodžiu griaua dalykiškus santykius, sukuria bendravimo problemų	1,88	0,32
4.	Tėvai, sistemingai baudžiantys savo vaikus fizinėmis bausmėmis, turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn	1,85	0,36
5.	Jei mokytojas nuolat ant vaikų šaukia, įžeidinėja juos, tai mokyklą jis turėtų palikti	1,76	0,43
6.	Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos	1,66	0,48
7.	Už fizinių bausmių panaikinimą lengva agituoti tiems, kurie visai atitrūkę nuo auklėjimo reikalų	1,43	0,5
8.	Blogai, kai vaikus baudžia mokytojas, bet tėvai tai gali daryti, tai privatus šeimos reikalas	1,42	0,5
9.	Bent jau psichologinio spaudimo priemonės pedagogai gali naudoti	1,38	0,49
10.	„Beržinė košė“ privačioje šeimos aplinkoje turėtų išlikti, tai veiksminga auklėjimo priemonė	1,35	0,48
11.	Balso pakėlimas, trinktelėjimas į stalą dienynu ar knyga – tinkami būdai drausmei palaikyti	1,19	0,39
12.	„Už vieną muštą dešimt nemuštų duoda“	1,18	0,39
13.	Geriausia priemonė sutramdytu išlūm mokinį yra paversti jį pajuokos objektu klasės akivaizdoje	1,05	0,22
14.	Viešas peikimas ir pašiepimas, ironija ir sarkazmas – tinkami būdai sudrausminti mokiniams	1,04	0,19

* - nepritarimą fizinių ir nekorektiškų poveikio priemonių taikymui rodantys teiginiai (humanistinis požiūris)

- pritarimą fizinių ir nekorektiškų poveikio priemonių taikymui mokyklinėje aplinkoje rodantys teiginiai (autoritarinis požiūris)

- pritarimą fizinių bausmių taikymui namų aplinkoje rodantys teiginiai

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Tyrimo duomenys parodė, kad respondentai nelinkę pritarti fizinių bausmių taikymui mokyklos aplinkoje. Tai parodo šių teiginių įverčiai: „Fizinės bausmės šiuolaikinėje mokykloje – visiškai atgyvena“ ($M=1,91$). Taip pat pažymėtina, kad respondentai mano, kad sistemingai naudojantiems fizines bausmes mokytojams ir tėvams, reikia taikyti sankcijas, tai yra - apriboti teises dirbti pedagoginį darbą, traukti baudžiamojon atsakomybėn: „Mokytojams, auklėtojams, naudojantiems fizines bausmes, reikia apriboti teises dirbti pedagoginį darbą“ ($M=1,91$), „Tėvai, sistemingai baudžiantys savo vaikus fizinėmis bausmėmis, turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn“ ($M=1,85$). Tyrimo duomenys parodė, kad respondentai žiūri kritiškai: „Šaukimas, viešas peikimas, panieka ir bandymas įgelti mokiniams žodžiu griaua dalykiškus santykius, sukuria bendravimo problemų“ ($M=1,88$), „Jei mokytojas nuolat ant vaikų šaukia, įžeidinėja juos, tai mokyklą jis turėtų palikti“ ($M=1,76$). Verta atkreipti dėmesį į tai, kad tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai sąlygiškai toleruoja fizinių bausmių taikymą privačioje namų aplinkoje: „Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos“ ($M=1,66$), „Blogai, kai vaikus baudžia mokytojas, bet tėvai tai gali daryti, tai privatus šeimos reikalas“ ($M=1,42$).

Apibendrinant šio teiginių bloko gautus rezultatus, galime teigti, jog fizinės bausmės ir nekorektiškos psichologinio poveikio priemonės respondentams nėra patrauklios, tačiau jie sąlygiškai toleruoja bausmių taikymą privačioje namų aplinkoje. Gauti duomenys sąlygiškai atitinka Gribačiausko (2003) gautus tyrimo duomenis. Galime daryti prielaidą, kad bausmių toleravimas šeimos sietinas su tradicijomis. Daugumoje kultūrų tradiciškai vaikai buvo ar net ir yra

laikomi tėvų nuosavybe, todėl tėvai su jais galėdavo daryti ką tik panorėję (Крайг, 2000). Lietuvių liaudies pedagogika, grindžiama krikščioniškąja tradicija, barimą, bauginimą, vaiko pliaukštelėjimą ranka, vytele ar dilgėlės šakele traktuoja kaip priimtina dorovinio vaikų ugdymo priemonę, apsaugą nuo nedoro poelgio (Stonkuvienė, 2007; Šerkšnas, 1996; Vasiliauskas, 2006). Įvairių tyrimų duomenimis JAV fizines bausmes savo vaikų auklėjime naudoja nuo 85% iki 97% tėvų (Bourque, Rohner, 1996; 1998; Day, Peterson, 1998; Giles-Sims, Straus, 1995).

Sekančiu klausimų bloku norėta išsiaiškinti, ar mokytojai pasižymi pedagoginiu optimizmu (humanizmas), ar linkę į ugdytinių segregaciją (autoritarizmas). Gauti duomenys pateikiami 7 lentelėje.

Ugdytinių segregacija – pedagoginis optimizmas (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Kiekvienas vaikas – vertybė	2	0
2.	Mano mokiniai verti pasitikėjimo	1,99	0,11
3.	„Integruotieji“ apsunkina mokytojų darbą	1,87	0,34
4.	Neįgaliųjų vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas – nauda visai visuomenei	1,8	0,41
5.	Kad būtų pasiekti geresni rezultatai, reikia mokinius skirstyti į lygius pagal sugebėjimus	1,79	0,41
6.	Visi vaikai gabūs, tik reikia rasti priėjimą prie vaiko	1,74	0,44
7.	Neįgalieji turi mokytis specialiosiose mokyklose	1,64	0,48
8.	Vaiko galimybės priklauso nuo tėvų socialinės padėties	1,37	0,49
9.	Linkusius nusikalsti paauglius reikia izoliuoti nuo visuomenės	1,34	0,48
10.	Tikslinga daugiau dėmesio skirti normaliems vaikams, o ne tuščiai naudoti energiją silpniesiems	1,30	0,46

* -pedagoginis optimizmas (humanizmas).

- segregacija (autoritarizmas).

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Autoritarizmas - tai viešosios nuomonės ir mokyklos orientacija tik į pajėgius ugdytinius, priešinimasis neįgaliųjų ugdytinių integracijai į bendrojo lavinimo mokyklą. Merkio ir Ruškaus (2002) teigimu, humanistinis ugdymas – tai, visų pirma, pedagoginis optimizmas, reiškiantis principinį tikėjimą ugdytinio potencialu palankiomis jo kognityvinės – intelektinės ir vertybinės – emocinės raidos galimybėmis. Remiantis tyrimo duomenimis, galima daryti prielaidą, kad respondentams būdingas pedagoginis optimizmas, tai rodo šių teiginių įverčiai: „Kiekvienas vaikas – vertybė“ ($M=2$), „Mano mokiniai verti pasitikėjimo“ ($M=1,99$). Tačiau matoma tendencija, kad respondentai linkę į neįgaliųjų mokinių segregaciją: „„Integruotieji“ apsunkina mokytojų darbą“ ($M=1,87$), „Neįgalieji turi mokytis specialiosiose mokyklose“ ($M=1,64$). Galima daryti prielaidą, kad nors ir respondantai deklaruoja, kad vadovaujasi humanistinėmis vertybėmis, tačiau jiems nesvetimas ir autoritaristinis polinkis į segregaciją. Gauti tyrimo duomenys sutampa su kitų tyrėjų gautais duomenimis. Gribačiauskas ir Merkys (2003) tyrė pedagogų nuostatas į neįgaliųjų moksleivių socialinę integraciją. Tyrimo duomenys parodė, kad jai nepitaria vienas ketvirtadalis apklaustųjų. Buvo nustatyta, kad neigiamas požiūris į neįgaliųjų integraciją yra bendresnio konstrukto – segregacinių nuostatų į bet kokio tipo silpnesnius ugdytinius – komponentė, t. y. egzistuoja ryšys tarp nepalankaus požiūrio į integraciją ir edukacinio autoritarizmo. Adomaitienės ir Samsonienės (2003) tyrimai parodė, kad dauguma mokytojų, dirbančių bendrojo lavinimo mokyklose nėra pasiruošę ugdyti sutrikusio intelekto vaikus ir nenori jų turėti savo klasėse.

Norint sužinoti respondentų nuomonę apie mokinių žinių vertinimą, respondentams buvo pateikti teiginiai susiję su mokinių žinių vertinimu. Gauti duomenys pateikiami 8 lentelėje.

Mokinių žinių vertinimas (pedagogų nuomonė) (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas	1,99	0,1
2.	Rašant pažymius, svarbu atsižvelgti į vaiko pastangas, padarytą pažangą	1,98	0,14
3.	Įtraukiu mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	1,8	0,4
4.	Stengiuosi išlaikyti informacijos apie mokinį konfidencialumą, įvertinimą pasakau kiekvienam mokiniui asmeniškai	1,63	0,49
5.	Pažymių rašymas turi būti orientuotas į konkrečią klasę, jos galimybes	1,62	0,49
6.	Pedagogiškai prasmingiausias yra toks vertinimas, kuris suranguoja mokinius pagal jų faktines žinias itin tiksliai	1,53	0,5
7.	Pažymius skelbiu viešai	1,47	0,5
8.	Yra pedagogiškai rizikinga patiems mokiniams dalyvauti vertinime	1,28	0,45
9.	Dažniausiai vertinu remdamasis savo nuomone apie vaiko gabumus, mokinio elgesį, vertinimui taip pat turi įtakos ankstesni moksleivio balai	1,23	0,43
10.	Jei mokinys buvo nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi jo įvertinimui	1,2	0,4

* humanistiniai teiginiai.

autoritaristiniai teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Edukacinis autoritarizmas pasireiškia konservatyviu mokymosi pasiekimų vertinimu. Gage ir Berliner (1994) teigimu, remiantis humanistinėmis idėjomis, kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas. Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad vertinant mokinius pedagogai vadovaujasi humanistinėmis nuostatomis: „Kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas“ ($M=1,99$), „Rašant pažymius, svarbu atsižvelgti į vaiko pastangas, padarytą pažangą“ ($M=1,98$). Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad respondentų (pedagogų) nuomonė homogeniška (pirmojo pagal svarbumą teiginio $SD=0,1$, antrojo – $SD=0,14$). Tačiau galima atkreipti dėmesį, kad gauti duomenys rodo, kad respondentai linkę mokinių žinių vertinimą laikyti ugdytinių selekcionavimo priemone: „Pedagogiškai prasmingiausias yra toks vertinimas, kuris suranguoja mokinius pagal jų faktines žinias itin tiksliai“ ($M=1,53$). Kad pedagogai linkę selekcionuoti mokinius pagal jų pasiekimus taip pat parodo ir praeito bloko teiginio įvertis: „Kad būtų pasiekti geresni rezultatai, reikia mokinius skirstyti į lygius pagal sugebėjimus“ ($M=1,79$). Galime daryti prielaidą, kad ši respondentų nuomonė atspindi pritarimą autoritarinėms nuostatomis.

Edukacinis autoritarizmas pasižymi rezistencija naujovėms ir pokyčiams. Respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuomonę, susijusią su požiūriu į naujoves ir pokyčius. Gauti duomenys pateikiami 9 lentelėje.

Požiūris į naujoves ir pokyčius mokykloje (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Geras mokytojas nerimsta, nuolat ieško, vis ką nors savo darbe keičia	1,97	0,18
2.	Mokyklą, mokytoją šiandien pasiekia daugybė naujovių, nuolat kyla pagunda ką nors keisti, ieškoti, improvizuoti	1,97	0,18
3.	Griežtai ir konkrečiai suplanuoti pedagoginį darbą, pamoką vargiai įmanoma, todėl pedagogas visada turi būti pasirengęs improvizuoti	1,92	0,27
4.	Lietuvos švietimui ir mokyklai derėtų drąsiau atsiverti aplinkai, naujovėms ir daug ką iš esmės keisti	1,85	0,36
5.	Staigūs pokyčiai mokykloje visada susiję su rizika, o pagerėjimas paprastai būna tik tariamas	1,53	0,5
6.	Geras mokytojas „nušlifuoja“ kiekvieną pamoką. Nuolatinis pamokos kaitaliojimas – pedagogo, neturincio savo metodinės vizijos požymis	1,41	0,5
7.	Geras mokytojas savo darbe remiasi tuo, kas išbandyta laiko, patikrinta gyvenimu. Naujovių taikymas dažniausiai mažai ką duoda	1,26	0,44
8.	Naujovės tik sekina mokytoją, išblaško jo dėmesį ir jėgas. Tiesiog trukdo susitelkti ties pagrindiniu uždaviniu – mokyti ir auklėti vaikus	1,18	0,39

* - humanistiniai teiginiai.

- autoritaristiniai teiginiai

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Tyrimo rezultatai rodo, kad respondentai (pedagogai) atviri naujovėms ir pokyčiams: „Geras mokytojas nerimsta, nuolat ieško, vis ką nors savo darbe keičia“ ($M=1,97$), „Mokyklą, mokytoją šiandien pasiekia daugybė naujovių, nuolat kyla pagunda ką nors keisti, ieškoti, improvizuoti“ ($M=1,97$). Reikia pažymėti, kad respondentų nuomonė, susijusi su aukščiau minėtais teiginiais, homogeniška ($SD=0,18$). Galime daryti prielaidą, kad respondentai būdami atviri naujovėms ir pokyčiams, tols nuo pedagoginio autoritarizmo, kurio egzistavimą parodė šio tyrimo rezultatai.

Sekančiu teiginių bloku norėta išsiaiškinti apie mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą. Gauti duomenys pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė

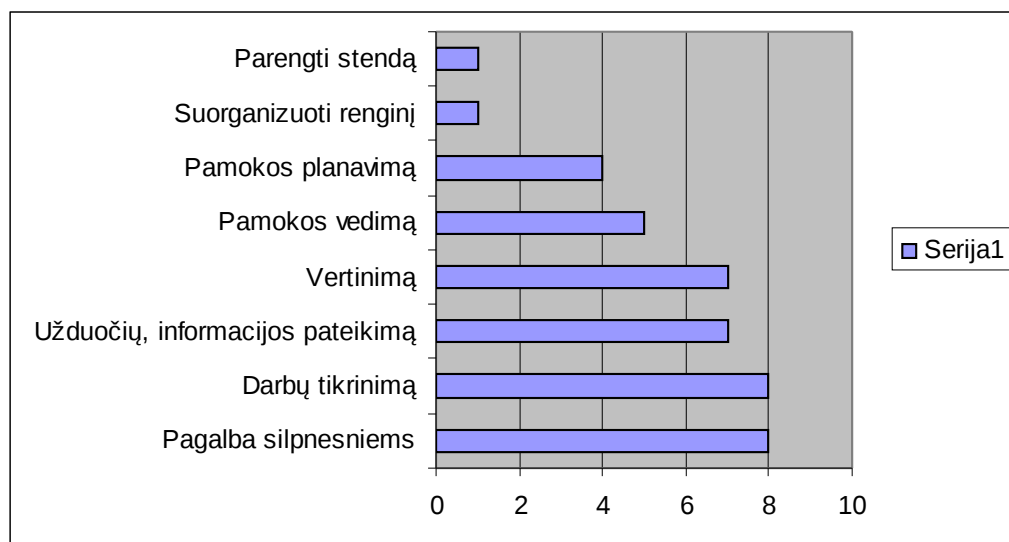
Mokinių ir mokytojų bendradarbiavimas (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mokytojui reikia pasitarti su mokiniais popamokinės veiklos organizavimo klausimais	3,6	0,56
2.	Mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių nuomone, organizuojant mokomąją veiklą	3,29	0,52
3.	Mokytojas galvoja, kad reikia pasitarti su mokiniais mokymo organizavimo klausimais	3,1	0,62
4.	Įmanoma atsižvelgti į mokinių nuomone, organizuojant mokomąją veiklą	3,09	0,63
5.	Mokiniai galėtų savo patarimais padėti mokytojui tobulinti mokymą pamokoje	3,08	0,71
6.	Mokytojas galėtų kokias nors savo kaip mokytojo pareigas patikėti mokiniams	2,7	0,69

* respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip visada“-4, „Kartais“-3, „Labai retai“-3, „Ne“-4.

Bendradarbiavimo kultūra neatsiejama nuo demokratinio stiliaus pedagogo. Šio stiliaus pedagogas suteikia mokiniams galimybę lygiateisiškai dalyvauti ugdymo procese, skatina dirbti kartu, pasitiki mokiniais, skatina juos išsakyti savo poziciją, priimti atsakomybę, stengiasi suprasti mokinių poreikius. Tyrimo rezultatai rodo, kad, labiausiai mokytojai linkę pasitarti su mokiniais popamokinės veiklos organizavimo klausimais ($M=3,6$). Pažymėtina, kad tik vienas respondentas palaikė autoritaristinę nuomonę, kad mokiniai negali savo patarimais padėti mokytojui tobulinti mokymą pamokoje, nes „*mokiniai neturi tinkamų įgūdžių ir kompetencijų, kad galėtų pateikti pasiūlymus, kaip tobulinti pamoką*“. Tikėtina, kad mokytojo autoritariškumas iššaukia mokinių pasipriešinimą, tai atspindi mokytojo metafora, kuria buvo prašyta apibūdinti savo santykius su mokiniais, respondentas pažymi, kad „*pastangos įvesti idealią tvarką ir drausmę pamokoje nueina perniek*“.

Galime teigti, kad mokytojai nelinek savo kaip mokytojo pareigas patikėti mokiniams ($M=2,7$). Gauti duomenys apie mokytojų pareigas, kurias jie gali patikėti mokiniams, pavaizduoti 3 paveikslėlyje.



1 pav. Pareigos, kurias mokytojai gali patikėti mokiniams

Barkauskaitė (2001) teigia, kad pedagogams labai svarbu pasirinkti efektyvius mokymo metodus, ugdymo procesą grįsti savarankiškai sukauptomis moksleivių žiniomis, sudaryti jiems galimybę patirti pasitenkinimo, įvertinimo džiaugsmą. Mokytojas turėtų likti pedagoginio proceso organizatorius, nepretenduojantis į absoliutaus žinovo, vienintelio pagalbininko statusą, - šito moksleiviai negali pakęsti. Reikia pažymėti, kad 34,8 % respondentų linkę patikėti darbų tikrinimą mokiniams, 30,4 % - vertinimą, tikėtina, kad gauti rezultatai atspindi humanistines mokytojų nuostatas. Kontautienės (2006) teigimu, nuomonė, kad mokytojas turi mokyti, ir tik jis turi kurti bei organizuoti mokymo procesą, o mokinys – mokytis ir tik vykdyti mokytojo reikalavimus ir nurodymus, daugelį metų buvo mūsų mokyklų „mirties taškas“.

Sekančiu teiginių bloku buvo norėta išsiaiškinti, ką mokytojai pasakoja mokiniams apie savo asmeninį gyvenimą. Gauti duomenys pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė

Mokytojai pasakoja mokiniams (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie savo vaikystę	1,58	0,62
2.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie savo laisvalaikį	1,51	0,56
3.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie praleistą savaitgalį	1,39	0,63
4.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie savo šeimos narius	1,29	0,52
5.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius	1,18	0,71
6.	Mokytojai pasakoja mokiniams apie savo darbo problemas	1,11	0,69

* respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad dažniausia mokytojai pasakoja mokiniams apie savo vaikystę ($M=1,58$). Remiantis tyrimo gautais duomenimis galima daryti prielaidą, jog mokytojus ir mokinius sieja formalūs santykiai. Respondentai nelinkę pasakoti mokiniams apie savo asmeninį gyvenimą.

Sekančiu teiginių bloku buvo norėta išsiaiškinti taip pat apie bendradarbiavimą tarp mokytojų ir mokinių. Gauti tyrimo rezultatai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė

Bendradarbiavimas tarp mokytojų ir mokinių (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Klasėje tarp manęs ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera	1,99	0,17
2.	Skatinu mokinius išsakyti savo nuomonę	1,97	0,17
3.	Įtraukiu mokinius į klasės veiklos planavimą	1,94	0,24
4.	Pasitikiu mokiniais, laikau juos lygiaverčiais partneriais	1,86	0,35
5.	Manau, kad negalima pasitikėti mokiniais, nuolat juos kontroliuoju	1,18	0,38
6.	Paprastai ignoruojau mokinių pasiūlymus ir idėjas	1,03	0,18

* - humanistiniai teiginiai.

- autoritaristiniai teiginiai

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Bendradarbiavimo kultūrai būdingas abipusis pasitikėjimas. Mokytojo pasitikėjimas mokiniais - labai svarbi nuostata, užtikrinanti ne tik gerus tarpusavio santykius, bet ir skatinanti prasmingą išmokimą bei mokinių asmenybės brendimą (Kontautienė, 2010). Remiantis gautais tyrimo duomenimis, galima teigti, jog mokytojų nuomone: „Klasėje tarp manęs ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera“ ($M=1,99$). Taip pat reikia pažymėti, kad tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojai pasitiki mokiniais: „Pasitikiu mokiniais, laikau juos lygiaverčiais partneriais“ ($M=1,86$), „Manau, kad negalima pasitikėti mokiniais, nuolat juos kontroliuoju“ ($M=1,18$). Apibendrinant šio bloko teiginių gautus atsakymus, galima teigti, jog respondentams būdinga bendradarbiavimo kultūra.

Kitu teiginių bloku buvo norėta išsiaiškinti, ar mokytojams būdingos mintys, kurios, anot Kepalaitės (2005a), parodo, kad mokytojas, išgyvendamas savivertės menkumą, pradeda siekti netinkamo elgesio tikslų mokinių atžvilgiu. Gauti duomenys pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė

Mokytojo mintys, parodančios netinkamo elgesio tikslai (N=102)

RN	Mintis	M	SD
1.	Aš esu geras mokytojas, kai vaikas gerai elgiasi. Vaikui reikia manęs, nes be manęs jis nieko negali padaryti	3,12	1,16
2.	Jei aš nesu geras mokytojas, ir vaikas gerai nesijaus. Aš priversiu vaiką tinkamai elgtis arba jis manęs atsiprašys. Kaip vaikas galėjo taip su manimi pasielgti?	2,03	1,11
3.	Aš esu vertingas tik tada, kai valdau, dominuoju. Kadangi negaliu kontroliuoti padėties, kontroliuosiu vaiką, jo mintis. Aš priversiu jį tai atlikti. Jis neturėjo teisės taip padaryti	1,98	1
4.	Aš nesu geras mokytojas ir galbūt iš viso nesu geras žmogus. Norėčiau, kad ir kiti mokytojai patirtų tą patį ir pamatytų, kad niekas negali susitvarkyti su šiuo vaiku. Aš darau viską, kas įmanoma, ir vis tiek patiriu nesėkmę po nesėkmės. Aš nebežinau ką toliau daryti.	1,59	0,87

* respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Labai dažnai“-5, „Dažnai“-4, „Retai“-3, „Labai retai“-2, „Niekada“-1.

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad, remiantis Kepalaite (2005a), mokytojai siekia socialinės vertės pasinaudodami vaiko elgesiu: „Aš esu geras mokytojas, kai vaikas gerai elgiasi. Vaikui reikia manęs, nes be manęs jis nieko negali padaryti“ (M=3,12).

Sekančiu teiginių bloku buvo siekiama išsiaiškinti, ką mokytojai jaučia, mokiniui pradėjus elgtis netinkamai. Gauti rezultatai pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė

Respondentų jausmai, mokiniams pradėjus elgtis netinkamai (N=102)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Jaučiuosi susierzinęs/usi, sunerimstu vaikui pradėjus elgtis netinkamai	2,12	0,8
2.	Pykstu, jaučiu grėsmę savo autoritetui, išgyvenu dėl jo	1,77	0,71
3.	Jaučiuosi įžeistas/a, įsiutęs/usi, supykęs/usi, pažemintas/a, įskaudintas/a, sugėdytas/a	1,69	0,71
4.	Jaučiu neviltį, nusivylimą, nevisavertiškumą. Visišką bejėgiškumą, pralaimėjimą	1,47	0,67

* respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Labai dažnai“-4, „Dažnai“-3, „Retai“-2, „Labai retai“-1.

Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai neišgyvena neigiamų jausmų, susijusių su netinkamu mokinių elgesiu. Tačiau remiantis kitais duomenimis, galima teigti, kad šių neigiamų jausmų mokytojai paprasčiausiai nepripažįsta arba tyrimo metu nebuvo linkę juos atskleisti. Galima daryti prielaidą, kad mokytojai linkę neatskleisti neigiamų jausmų mokiniams, nes tai yra socialiai nepriimtina. Visuomenėje viešai deklaruojama nuomonė yra tokia, kad mokytojais dirba žmonės, kurie myli vaikus. Tikėtina, kad mokytojui sunku pripažinti apie išgyvenamus neigiamus jausmus mokinių atžvilgiu ne tik kitiems, bet ir sau, nes tai prieštarautų socialiai priimtiniams normoms, kurios yra priimtinos mūsų visuomenei.

3.3.2 Autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ir demografinių kintamųjų ryšys

Turimus anketinius duomenis reikėtų analizuoti atskleidžiant įvairius demografinių veiksnių (pvz., lytis, amžių, išsilavinimą, darbo stažą) ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ryšius. Tyrimo duomenims analizuoti buvo pasirinkti šie testai:

- Analizei pagal respondentų (pedagogų) amžių, stažą ir kvalifikaciją buvo pasirinktas parametrinis ANOVA testas, kadangi tiek amžiaus, stažo bei kvalifikacijos histogramos parodė, jog skirstiniai yra normaliniai.
- Analizei pagal respondentų (pedagogų) išsilavinimą buvo pasirinktas neparametrinis *Man-Whitney U* testas, kadangi išsilavinimo histograma parodė, jog skirstiniai yra nenormaliniai ir yra tik du kintamojo požymiai.
- Analizei pagal respondentų (pedagogų) darbo vietą buvo pasirinktas neparametrinis *Kruskal-Wallis T* testas, kadangi darbo vietos histograma parodė, jog skirstiniai yra nenormaliniai ir yra daugiau nei trys kintamojo požymiai.

Visų neparametrinių testų lentelių sudarymui buvo naudotasi vidurkiais (*M*) iš ANOVA testo.

Naudojant parametrinį tyrimo metodą (ANOVA testas) buvo siekiama atskleisti, kaip respondentai, pasižymintys skirtingais demografiniais kintamaisiais, tokiais kaip *amžius*, *stažas* ir *kvalifikacija*, linkę į autoritarizmą pedagoginėje veikloje. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (*p*) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat tyrimą, rezultatų paklaida neviršytų 5%.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog neegzistuoja statistiškai reikšmingas skirtumas tarp skirtingo amžiaus respondentų (mokytojų) ir polinkio į autoritarizmą pedagoginėje veikloje.

15 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų (pedagogų) pedagoginio darbo stažo ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų veiksnių ryšį⁷.

⁷ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

Respondentų (pedagogų) pedagoginio darbo stažo ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=102)

TEIGINYS	Iki 10 metų		11-20 metų		21 ir daugiau metų		Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
	M	SD	M	SD	M	SD	
Ugdomos asmenybės vaizdinys							
Yra viena neginčytina tiesa	1,2	0,41	1	0	1,07	0,27	0,046
Sakau vaikams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti („Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	1,72	0,46	2	0	1,76	0,44	0,044
Paprastai ignoruojau mokinių pateiktas idėjas	1,16	0,37	1,12	0,33	1	0	0,036
Pedagogų požiūris į fizinių bausmių taikymą ugdymo tikslais							
Tėvai, sistemingai baudžiantys savo vaikus fizinėmis bausmėmis, turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn	1,72	0,46	1,8	0,41	2	0	0,014
Ugdytinių segregacija-pedagoginis optimizmas							
Neįgaliųjų vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas – nauda visai visuomenei	2	0	1,9	0,3	1,6	0,49	0,006

Lambert ir Balderstone (2010) teigia, kad mokytojo elgesio stilius priklauso nuo tokio faktoriaus kaip darbo stažas. Tai patvirtino gauti tyrimo rezultatai, remiantis jais, galima daryti prielaidą, kad respondentai, kurie turi 21 ir daugiau metų stažą, linkę manyti, kad „Yra viena neginčytina tiesa“ ($M=1,07$). Tikėtina, kad šių respondentų sąmonėje gajai sovietinių laikų nuostata, jog yra viena neginčytina tiesa. Sakyti vaikams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti linkę respondentai, kurie turi 11-20 metų stažą ($M=2$). Reikia atkreipti dėmesį, jog respondentų nuomonė homogeniška ($SD=0$). Tyrimo duomenys rodo, tikėtina, kad paprastai ignoruojama mokinių pateiktas idėjas, turintys mažiausią darbo stažą, t.y. iki 10 metų respondentai ($M=1,16$), o rečiausiai taip elgiasi, turintys 21 ir daugiau metų darbo stažą respondentai ($M=1$). Pažymėtina, kad respondentų (turinčių 21 ir daugiau metų darbo stažą) nuomonė, susijusi su šiuo teiginiu, yra homogeniška ($SD=0$). Šie tyrimai pagrindžia Korthagen (2010) nuomonę, autorius teigia, kad mokytojai nėra pakankamai gerai paruošiami. Pradėję dirbti jie patiria „praktinio šoko“ fenomeną – ką tik pradėję dirbti mokytojai susiduria su nenumatytomis problemomis klasėje ir praktiškai netaiko arba taiko labai mažai teorijos, kurios mokėsi universitete. Jie labai greitai pasikeičia iš „idealistinių“ į „sargybinius“. Tokie mokytojai labiau susirūpinę savo autoriteto išlaikymu klasėje, nei mokinių jausmais ar pačiu dėstomu dalyku.

Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad vyrauja tendencija, jog ilgėjant pedagoginio darbo stažo metams, nuomonė, kad „tėvai, sistemingai baudžiantys savo vaikus fizinėmis bausmėmis, turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn“, tvirtėja ($M=1,72 \rightarrow 1,8 \rightarrow 2$). Pažymėtina, kad

turinčių 21 ir daugiau metų darbo stažą respondentų grupėje, nuomonė šiuo klausimu homogeniška ($SD=0$).

Gauti duomenys rodo tendenciją, jog „*Neįgaliųjų vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas – nauda visai visuomenei*“ linkę labiausiai akcentuoti iki 10 metų pedagoginio darbo stažą turintys respondentai. Taip pat pastebėtina, kad šioje respondentų grupėje pritarimas minėtam teiginiui pasižymi homogeniškumu ($SD=0$). Kuo didesnis pedagoginio darbo stažas, tuo pritarimas šiam teiginiui mažėja, t.y. ryškėja segregacija neįgaliųjų atžvilgiu ($M=2 \rightarrow 1,9 \rightarrow 1,6$). Gauti tyrimo duomenys siejasi su kitų tyrėjų duomenimis, kurie taip pat nustatė, jog didesnis stažas statistikai asocijuojasi su mažiau palankiomis pedagogų socialinėmis nuostatomis bei nuomonėmis (Gribačiauskas, 2003; Tamošiūnas, 1997; Ruškus, 2000).

16 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų kvalifikacijos ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį⁸.

16 lentelė

Respondentų kvalifikacijos ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=102)

TEIGINYS	Mokytojas		Vyr. mokytojas		Mokytojas metodininkas		Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
	M	SD	M	SD	M	SD	
Pedagogų keliami ugdymo tikslai							
Mano tikslas: nukreipti mokinių elgesį tam tikra linkme	1,88	0,33	1,97	0,15	2	0	0,00
Vyraujantis sąveikos tarp mokinio ir mokytojo tipas							
Mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti	1,50	0,52	1,71	0,46	1,7	0,47	0,022
Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui	1,1	0,32	1,37	0,49	1,59	0,5	0,045
Paprastai ignoruojau mokinių pateiktas idėjas	1,05	0,23	1,09	0,29	1	0	0,025
Mokytojas – vyresnysis mokinio draugas, o mokinys – mokytojo partneris	1,77	0,44	1,95	0,23	2	0	0,000
Pedagogų požiūris į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais							
Mokytojams, auklėtojams, naudojantiems fizines bausmes, reikia apriboti teises dirbti pedagoginį darbą	1,88	0,34	1,94	0,23	1,96	0,21	0,000
Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos	1,47	0,52	1,79	0,42	1,77	0,44	0,009
Fizinės bausmės šiuolaikinėje mokykloje – visiška atgyvena	1,67	0,49	1,97	0,16	2	0	0,000
Jei mokytojas nuolat ant vaikų šaukia, įžeidinėja juos, tai mokyklą jis turėtų palikti	1,57	0,51	1,85	0,36	1,9	0,3	0,000

16 lentelės tęsinys

TEIGINYS	Mokytojas	Vyr. mokytojas	Mokytojas metodininkas	Statistiškai reikšmingas skirtumas
----------	-----------	----------------	------------------------	------------------------------------

⁸ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

	M	SD	M	SD	M	SD	$p \leq 0,05$
Ugdytinių segregacija – pedagoginis optimizmas							
Kad būtų pasiekti geresni rezultatai, reikia mokinius skirstyti į lygius pagal sugebėjimus	1,75	0,48	1,86	0,34	1,78	0,42	0,03
Mokytojai pasakoja mokiniams							
Respondentai pasakoja mokiniams apie savo laisvalaikį	1,25	0,44	1,51	0,51	1,74	0,44	0,004
Respondentai pasakoja mokiniams apie praleistą savaitgalį	1,25	0,44	1,3	0,47	1,61	0,5	0,017
Respondentai pasakoja mokiniams apie savo šeimos narius	1,1	0,31	1,3	0,46	1,61	0,5	0,04
Respondentai pasakoja mokiniams apie savo darbo problemas	1,05	0,22	1,05	0,21	1,26	0,45	0,035

Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad mokytojai metodininkai labiausiai pritaria, jog jų tikslas „*nukreipti mokinių elgesį tam tikra linkme*“ ($M=2$). Pažymėtina, jog mokytojų, turinčių mokytojo metodininko kvalifikaciją, nuomonė, susijusi su šiuo teiginiu, yra homogeniška ($SD=2$). Turintys mokytojo kvalifikaciją, respondentai sąlyginai mažiausiai pritaria šiam teiginiui ($M=1,88$). Matoma tendencija, jog šios kvalifikacinės grupės respondentai taip pat mažiausiai pritaria panašaus turinio teiginiams tokiems kaip: „*Mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti*“ ($M=1,5$), „*Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui*“ ($M=1,1$). Paradoksalu, tačiau tikėtina, kad turintys mažiau pedagoginės patirties respondentai remiasi labiau humanistinėmis idėjomis. Tačiau kito statistiškai susijusio su respondentų kategorija teiginio rezultatai rodo priešingą tendenciją, t.y. humanistiniam teiginiui: „*Mokytojas – vyresnysis mokinio draugas, o mokinys – mokytojo partneris*“ visiškai pritaria respondentai, kurie turi mokytojo metodininko kvalifikaciją ($M=2$), gauti duomenys rodo, kad mokytojų metodininkų nuomonė homogeniška ($SD=0$). Respondentai, turintys mokytojo kvalifikaciją, mažiausiai pritaria aukščiau minėtam teiginiui ($M=1,77$). Galima daryti prielaidą, jog šios grupės respondentai mažiausiai turi patirties, todėl ir nemano, jog „*mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui*“ ($M=1,1$), tačiau sąlyginai rečiau manoma, kad mokiniai yra mokytojo partneriai.

Kaip matyti iš 16 lentelės humanistiniams teiginiams, susijusiems su pedagogų požiūriu į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais, mažiausiai pritaria mokytojo kvalifikaciją turintys respondentai. Galima daryti prielaidą, jog respondentai turintys mokytojo kvalifikaciją sąlyginai labiausiai pritaria autoritaristinei nuostatai į bausmių taikymą ugdymo tikslais. Matoma tendencija jog šios grupės respondentai labiausiai pateisina nekorektišką priemonių taikymą ugdymo tikslais: „*Jei mokytojas nuolat ant vaikų šaukia, įžeidinėja juos, tai mokyklą jis turėtų palikti*“ ($M=1,57$). Reikia pažymėti tai, kad turintys mokytojo kvalifikaciją respondentai, mažiausia iš visų kvalifikacinių grupių pritaria autoritaristiniam teiginiui, kuris susijęs

su bausmių taikymu šeimoje: „Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos“ ($M=1,47$).

Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, jog autoritaristinei ugdytinių segregacijai labiausiai pritaria respondentai, turintys vyr. mokytojo kvalifikaciją: „Kad būtų pasiekti geresni rezultatai, reikia mokinius skirstyti į lygius pagal sugebėjimus“ ($M=1,86$). Tačiau reikia pažymėti, kad pritarimas skirstymui mokinių pagal lygius visose kvalifikacinėse grupėse gana aukštas. Galima daryti prielaidą, jog respondentai pateisina ugdytinių selekcionavimą bei segregavimą pagal mokinių akademinis sugebėjimus.

Apibendrinant duomenis susijusius su respondentų išsakyta nuomone apie tai, ką jie pasakoja savo mokiniams, galima teigti, jog respondentai, turintys mokytojo metodininko kvalifikaciją, labiausia linkę pasidalinti savo asmeninio gyvenimo detalėmis su mokiniais, o tuo tarpu, respondentai, turintys mokytojo kvalifikaciją, linkę mažiausiai atvirauti su mokiniais (žiūrėti į 16 lentelę). Galima daryti prielaidą, jog žemesnės kvalifikacijos respondentai linkę palaikyti formalesnius santykius su moksleiviais, nei turintys mokytojo metodininko kvalifikaciją.

Naudojant neparametrinę *Man-Whitney U* testą buvo siekiama atskleisti, kaip respondentai, turintys skirtingą išsilavinimą (du kintamojo požymiai), linkę į autoritarizmą pedagoginėje veikloje. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog neegzistuoja statistiškai reikšmingas skirtumas tarp respondentų (mokytojų) skirtingo išsilavinimo ir polinkio į autoritarizmą pedagoginėje veikloje.

Naudojant neparametrinę *Kruskal-Wallis H* testą buvo siekiama atskleisti, kaip respondentai, dirbantys skirtingo tipo mokyklose (trys kintamojo požymiai), linkę į autoritarizmą pedagoginėje veikloje. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat tyrimą, rezultatų paklaida neviršytų 5%.

17 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų darbo vietos ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį⁹.

17 lentelė

Respondentų darbo vietos ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=102)

TEIGINYS	Pagrindinėje m-kloje	Vidurinėje m-kloje	Gimnazijoje	Statistiškai reikšmingas skirtumas
----------	----------------------	--------------------	-------------	------------------------------------

⁹ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:
Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

	M	SD	M	SD	M	SD	$p \leq 0,05$
Vyraujantis šeimos tarp mokinio ir mokytojo tipas							
Kad vaikas išmoktų ką nors gerai atlikti, mes turime jam nurodyti, kaip tai daryti	1,6	0,5	1,9	0,3	1,9	0,31	0,007
Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui	1,52	0,51	1,5	0,53	1,19	0,4	0,042
Pedagogų požiūris į fizinių bausmių taikymą ugdymo tikslais							
Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos	1,55	0,51	1,57	0,51	1,89	0,32	0,035
Mokytojai pasakoja mokiniams							
Respondentai pasakoja mokiniams apie praleistą savaitgalį	1,54	0,5	1,25	0,45	1,2	0,41	0,005
Respondentai pasakoja mokiniams apie savo vaikystę	1,73	0,45	1,38	0,5	1,47	0,51	0,01

Remiantis duomenimis galime teigti, jog tarp respondentų, dirbančių pagrindinėje mokykloje, mažiausiai paplitusi autoritaristinė nuostata, jog vaikai išmoktų ką nors gerai atlikti, pedagogai turi jam nurodyti, kaip tai daryti ($M=1,6$). Pažymėtina, kad tarp respondentų, dirbančių vidurinėse mokyklose ir gimnazijose, ši nuomonė gan plačiai paplitusi ($M=1,9$). Tačiau teiginiui „Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui“ labiausiai pritaria parinėje mokykloje dirbantys respondentai ($M=1,52$), o mažiausiai pritaria respondentai, kurie dirba gimnazijose ($M=1,19$). Galima daryti prielaidą, jog tokius tyrimo duomenis įtakojo tas faktas, kad pagrindinėje mokykloje mokosi vaikai, kurie yra maždaug iki 15 metų amžiaus. Tikėtina, kad mūsų visuomenėje dar nesusiformavęs humanistinis požiūris į vaikystę, kaip į savaimę vertingą žmogaus gyvenimo periodą. Dar vis egzistuoja santykių „suaugęs – vaikas“ supratimas: suaugęs moko ir auklėja, o vaikas mokosi ir klauso suaugusiųjų (Juodaitytė, 2003).

Tikėtina, jog bausmėms namų aplinkoje ugdymo tikslais labiausiai pritaria respondentai, kurie dirba gimnazijose: „Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos“ ($M=1,89$). Mažiausia šiai nuomonei pritaria respondentai, kurie dirba pradinėse mokyklose ($M=1,55$).

Mokiniams apie savaitgalį labiau linkę pasakoti pedagogai, kurie dirba pagrindinėje mokykloje ($M=1,54$), taip pat šios grupės respondentai labiausiai linkę mokiniams pasakoti ir apie vaikystę ($M=1,73$). Galima daryti prielaidą, jog pagrindinėje mokykloje vyrauja glaudesni ryšiai tarp mokytojų ir mokinių.

3.3.3 Metaforų analizės rezultatai

Mokytojų buvo prašoma apibūdinti savo santykius su mokytojais, išsireiškiant metafora. Metafora perteikia patyrimus ir aplinkos supratimą kita, netiesiogine forma, įvardija

vienus daiktus ir reiškinius kitais (Lakoff, Johnson, 1980). Kaip teigia Kepalaitė (2005a), metafora atspindi specifines sociokultūrinės istorines tradicijas ir per socialinę sąveiką tampa psichologiniu įrankiu, kuris padeda suprasti, įprasminti patyrimą. Šiame tyrime metafora taikoma norint išsiaiškinti santykių tarp mokytojų ir mokinių pobūdį.

Dažniausiai (N=6) mokytojai savo santykius su mokiniais nusakė partnerystę ir bendradarbiavimą bei bendrą tikslų siekimą atspindinčiomis metaforomis: „*lygiaverčiai partneriai*“, „*partneriai*“, „*Aš mokiniui – mokinys man*“, „*Dirbame su mokiniais tandeme: siekiame vieno tikslo*“, „*Miškai, kuriame visi augalai skirtingi, bet visi gyvena simbiozėje*“ – galima teigti, kad ši metafora nusako, kad mokiniai ir mokytojai yra skirtingos asmenybės, „*tačiau turime bendrus tikslus ir stengiamės gyventi*“. Tikėtina, kad norą bendradarbiauti atspindi ir metafora apie Mohamedą ir kalną: „*Jei Mohamedas neina pas kalną, tai kalnas eina pas Mohamedą*“.

Apibūdinant santykius su mokiniais, greta dažniausiai (N=6) pasitaikančių partnerystę ir bendradarbiavimą atspindinčių metaforų buvo ir šeimos santykius (N=6) nusakančios metaforos. Respondentai savo santykius su mokiniais apibūdino kaip šeimyninius: „*lyg šeima*“, „*kaip šeima*“, „*kaip darni šeima*“, „*kaip viena šeima*“, „*kaip šeimos nariai*“, „*į savo mokinius aš žiūriu kaip į savo vaikus*“. Šie santykiai nusakomi tokiais emociškai teigiamais būdvardžiais kaip: „*labai geri*“, „*draugiški*“ (N=2), „*šilti*“ (N=2). Tačiau vienoje iš šių šiltus šeimyninius santykius nusakančiose metaforose, galima teigti, atsispindi ir autoritarinė nuostata: „*priversti būti mokiniu*“.

Dinamiškus besikeičiančius santykius atspindi keturių respondentų metaforos. Jose santykiai su mokiniais išreiškiami, pasitelkiant vandens įvaizdį: „*it kalnų upė- dinamiški, aktyvūs, verčiantys staigiai keisti kryptį*“, „*tai potvyniai ir atoslūgiai*“; muzikos įvaizdį: „*tarsi muzika, joje ir būna: forte (garsiai) ir piano (tyliai), ir legato (lėtai)*“; naujienos ir premjeros įvaizdį: „*niekada negali žinoti, kas gali nutikti, reikia būti pasiruošus keisti veiklą, uždavinius, turėti atsarginių variantų, kiekviena pamoka yra skirtinga, neįmanoma pasikartoti, nutinka neįtikinamiausių dalykų*“. Galima daryti prielaidą, kad pastarosios metaforos atspindi mokytojų humanistinį bruožą: polinkį keistis, interpretuoti, jie atviri naujovėms (tai parodė ir ankstesni tyrimo rezultatai).

Dviejuose metaforose mokytojai apibūdina savo santykius kaip draugų. Kitose dviejuose santykiams nusakyti vartojamas būdvardis draugiški. Galima teigti, kad šios metaforos (N=4) pagal emocinį krūvį yra teigiamos ir atspindi humanistinius mokytojo ir mokinių tarpusavio santykius. Taip pat reikia pažymėti, kad dalis respondentų, kurie neįvardijo savo santykių su mokiniais metaforomis, tačiau nusakė juos apibrėždami kaip esant draugiškus (N=6). Viena respondentė įprasmina santykius su mokiniais „kvietimu“: „*Vaikai, gyvenkime draugiškai*“. Tikėtina, kad šis „kvietimas“ išreiškia emociškai pozityvų požiūrį į mokinius, polinkį bendradarbiauti.

Galima teigti, kad globėjišką požiūrį į mokinius išreiškia šios metaforos (N=3): „Kaip višta su viščiukais“, „Būna, kad pasijunti kaip višta su ančiukais. Jie nori plaukti, o tau nesinori leisti jų į vandenį, siūlai praustis smėlyje. Taip būna kai siūlau nenaudoti radioaktyvių telefonų be reikalo, nesėdėti ištisas dienas prie kompiuterio ir t.t.“, „Bendravimas su mokiniais turi būti kaip augančio, žydinčio ir vaisių duodančio augalo, kurį mokytojas laisto (tam, kad įgyvendintų pamokos uždavinius ir pasiektų rezultatą)“.

Visai kitokį santykį su vaikais atspindi metafora, kurioje mokytoja palygina save su dėžute, o mokinius su vertingais spalvotais akmenukais. Metaforoje išreiškiama mintis, kad „kiekvienas vaikas ypatingas, vertingas“ ir kad mokytoja semiasi patirties iš savo mokinių: „jie užpildo, mane papildo, tą dėžę, kuri pildosi vis ir pildosi, kaupia patirtį“. Galima teigti, kad ši metafora atspindi humanistinį požiūrį į kiekvieną mokinį kaip į vertybę. Šiame santykiyje mokytojas ne duodančiojo, kaip prieš tai įvardintose metaforose, o gaunančiojo vaidmenyje.

Galima daryti prielaidą, kad pozityvius tarpusavio santykius atspindi šios metaforos (N=4): „Kiekvienas vaikas – savitas pasaulis. Kiekvienam vaikui reikia šilumos, gero žodžio, patarimo, elgesio ribų nustatymo“, „Vaikai mūsų gyvenimo gėlės“, „Mano geruoliai – aš juos įvertinu t.y. savo mokinius, todėl man patinka savo darbas tokį kokį dirbu“, „Jaučiuosi esanti „savose vėžiose“! Myliu vaikus ir jaučiuosi mylima“. Taip pat pozityvius santykius su mokiniais išsako respondentė, kuri išreiškia humanistinę nuostatą „gerbti mokinius“, „vertinti juos kaip asmenybes“. Humanistinį siekį lavinti mokinių vaizduotę, neapsiriboti „vien tik „kalimu“, žinių kimšimu, kurių nemoka pritaikyti“ išsako mokytoja, kuri „kreipiasi“ į mokinį „Leisk pakeisti tavo mintis ir pakelti aukščiau, lig žvaigždžių“.

Tikėtina, konfliktiškus mokytojo ir mokinių tarpusavio santykius atspindi šios metaforos (N=2): „Kartais bandau irtis prieš srovę, bet nepajėgiu, ir srovė neša atgal (pastangos įvesti idealią tvarką ir drausmę pamokoje nueina perniek)“, „Kuo gilyn į mišką, tuo daugiau medžių. Sprendžiant vieną problemą, dažniausiai „išlenda“ dar kelios“.

Galima teigti, kad autoritarizmą pedagoginėje veikloje atspindi metafora, kurioje mokytoja laiko save viršesniu už mokinius: „Aš esu Jūsų vėliavnešys!“ mokytojas vadovauja savo būriui, nes jis profesionalas“. Taip pat metafora: „Lenk medį, kol jaunas“.

Kaip teigia Kepalaitė (2005), santykių įsisąmoninimas gali būti atspirties taškas refleksijai ir konstruktyviam santykių keitimui bendradarbiavimo linkme. Tikėtina, kad užrašydami metaforas mokytojai labiau įsisąmonino savo santykių su mokiniais pobūdį. Viena respondentė, išreikšdama savo santykius su mokiniais metaforomis, nurodė mokytojų pedagoginio darbo trūkumus: „mes iš mokinių reikalaujame daugiau, geriau, tobuliau atlikti užduotį“, „mes dažnai užmirštame, kad jie vis dar vaikai ir elgiasi vaikiškai“.

Trys respondentai savo santykius su apibūdino: „*Kaip šauksi taip ir atsilieps*“. Tikėtina, kad šie mokytojai savo pedagoginėje veikloje stengiasi naudoti tik pozityvaus elgesio būdus ir supranta, kad pedagoginis autoritarizmas gali iššaukti autoritarinį mokinių elgesį.

Apibendrinant, galima teigti, kad dauguma mokytojų metaforų įvardija humanistinius mokytojų ir mokinių tarpusavio santykius.

3.4 Moksleivių apklausos analizė

3.4.1 Autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijų ir ypatumų analizė

(mokinių anketinė apklausa)

Siekiant nustatyti autoritarizmo pedagoginėje veikloje tendencijas ir ypatumus, respondentams (moksleiviams) buvo pateikti žemiau analizuojami blokai.

Pirmuoju klausimų bloku buvo siekiama išsiaiškinti koks tarpusavio santykių tipas (autoritaristinis ar humanistinis) vyrauja tarp mokinių ir mokytojų. Duomenys pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė

Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas (N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Paprastai mokytojas per pamokas nurodo mokiniams, ką daryti	1,98	0,16
2.	Mokytojas sako mokiniams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti (pvz. „Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	1,94	0,24
3.	Mokytojas dažniausia per pamokas kalba, o mokiniai klauso	1,78	0,41
4.	Per pamokas mokytojai skatina diskutuoti, išsakyti savo nuomonę	1,75	0,43
5.	Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas	1,7	0,46
6.	Mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo	1,68	0,47
7.	Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą	1,63	0,49
8.	Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklaustas ir suprastas mokytojo	1,49	0,5
9.	Mokytojas per pamokas kalba kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus (pvz. „Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“)	1,45	0,5
10.	Klasėje tarp mokytojo ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera	1,42	0,5
11.	Mokytojas toleruoja kritiką	1,38	0,49
12.	Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus	1,37	0,49
13.	Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais	1,33	0,47
14.	Mokytojai paprastai ignoruoja mokinių pasiūlymus ir idėjas	1,31	0,47
15.	Kreipiuosi į mokytoją asmeniniais klausimais	1,22	0,42

* - humanistinių stilių bylojantys teiginiai.

- autoritarinių stilių bylojantys teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Gauti tyrimo duomenys parodo, kad tikėtina, kad mokytojams būdingas autoritarinis tarpusavio bendravimo stilius. Autoritarinį mokytojų elgesio stilių patvirtina teiginys „*Paprastai mokytojas per pamokas nurodo mokiniams, ką daryti*“ ($M=1,98$). Respondentų nuomonė šio teiginio atžvilgiu yra homogeniška ($SD=0,16$). Remiantis gautais duomenimis tikėtina, kad mokiniai

nepasitiki mokytojais ir mano, kad mokytojai nepasitiki jais, nelaiko lygiaverčiais partneriais: „Kreipiuosi į mokytoją asmeniniais klausimais“ ($M=1,22$), „Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais“ ($M=1,33$).

Norint išsiaiškinti ar gauti mokytojų ir mokinių anketinių apklausų rezultatai sutampa, buvo palyginti atitinkančių teiginių rezultatai. Gauti duomenys pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė

Mokytojų ir mokinių nuomonių sutapimas

RN	Teiginys	M (mokinių)	M (mokytojų)
1.	Paprastai mokytojas per pamokas nurodo mokiniams, ką daryti/ Mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti	1,98	1,62
2.	Mokytojas sako mokiniams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti (pvz. „Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)/Sakau vaikams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti („Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	1,94	1,8
3.	Mokytojas dažniausia per pamokas kalba, o mokiniai klauso/Mokytojas – informacijos „davėjas“, mokinys informacijos „priėmėjas“	1,78	1,72
4.	Per pamokas mokytojai skatina diskutuoti, išsakyti savo nuomonę/Skatinu vaikus diskutuoti, išsakyti savo nuomonę	1,75	1,97
5.	Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas/Paprastai palaikau mokinių iniciatyvas	1,7	1,97
6.	Mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo/Netoleruoju mokinių prieštaravimo	1,68	1,08
7.	Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą/Įtraukiu mokinius į klasės darbo planavimą	1,63	1,94
8.	Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklaustas ir suprastas mokytojo/Kiekvienas turi teisę turėti savo nuomonę ir išreikšti ją	1,49	1,98
9.	Mokytojas per pamokas kalba kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus (pvz. „Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“)/Kalbu kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus („Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“.)	1,45	1,08
10.	Klasėje tarp mokytojo ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera/Mano mokiniai verti pasitikėjimo	1,42	1,99
11.	Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus/Per pamokas stengiuosi atsižvelgti į mokinių norus	1,37	1,89
12.	Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais/Mokinyms ir mokytojas – lygiateisiai partneriai	1,33	1,85
13.	Mokytojai paprastai ignoruoja mokinių pasiūlymus ir idėjas/Paprastai ignoruoju mokinių pateiktas idėjas	1,31	1,08

* - humanistinių stilių bylojantys teiginiai.

- autoritarinių stilių bylojantys teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Pastebima tendencija, kad respondentų, mokytojų ir mokinių, nuomonės nesutampa, tai yra, respondentai mokytojai deklaruoja labiau humanistinių elgesio stilių, humanistines nuostatas, nei jų elgesyje išvėlgia mokiniai. Galime daryti prielaidą, kad respondentai mokytojai teoriškai žino, kad šių dienų mokykla remiasi humanistinėmis nuostatomis, tačiau realiame mokyklos gyvenime dar gajus autoritarizmas.

Sekančiu teiginių bloku buvo tirta respondentų (moksleivių) nuomonė susijusi su jų žinių vertinimu. Gauti duomenys pateikiami 20 lentelėje.

20 lentelė

Mokinių žinių vertinimas (mokinių požiūris) (N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mokytojai pažymius skelbia viešai	1,82	0,38
2.	Jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui	1,72	0,45
3.	Mokytojas paaiškina, kodėl vienaip ar kitaip įvertino mano darbą	1,65	0,48
4.	Daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą	1,64	0,48
5.	Mokytojai įtraukia mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	1,59	0,49
6.	Rašant pažymius, paprastai mokytojai atsižvelgia į mano pastangas, padarytą pažangą	1,58	0,49
7.	Mokytojai įvertinimus pasako kiekvienam mokiniui asmeniškai	1,32	0,47

* humanistiniai teiginiai.

autoritaristiniai teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Analizuojant tyrimo gautus duomenis, pastebima tendencija, jog moksleivių vertinime atsispindi autoritarizmas. Edukacinio autoritarizmo egzistavimą atspindi šie gauti rezultatai: „Mokytojai pažymius skelbia viešai“ ($M=1,82$), „Jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui“ ($M=1,72$). Gauti duomenys patvirtina Targamadzės (2006) nuomonę, kad mokytojai pažymius naudoja kaip nuobaudą drausmės pažeidėjams arba tiems, kas nepaklūsta mokytojo reikalavimams. Tokiu būdu iškreipiama mokomosios veiklos motyvacija.

Tikslinga palyginti ar respondentų mokinių ir respondentų mokytojų nuomonės atitinkančiais teiginiais sutampa. Gauti rezultatai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė

Žinių vertinimas – mokytojų ir mokinių nuomonių palyginimas

RN	Teiginys	M (mokinių)	M (mokytojų)
1.	Mokytojai pažymius skelbia viešai/ Pažymius skelbiu viešai	1,99	1,47
2.	Jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui/ Jei mokinys buvo nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi jo įvertinimui	1,98	1,2
3.	Mokytojai įtraukia mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus/Įtraukiu mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	1,59	1,8
4.	Rašant pažymius, paprastai mokytojai atsižvelgia į mano pastangas, padarytą pažangą/Rašant pažymius, svarbu atsižvelgti į vaiko pastangas, padarytą pažangą Stengiuosi išlaikyti informacijos apie mokinį konfidencialumą, įvertinimą pasakau kiekvienam mokiniui asmeniškai	1,58	1,98
5.	Mokytojai įvertinimus pasako kiekvienam mokiniui asmeniškai/Stengiuosi išlaikyti informacijos apie mokinį konfidencialumą, įvertinimą pasakau kiekvienam mokiniui asmeniškai	1,32	1,63

* humanistiniai teiginiai.

autoritaristiniai teiginiai.

** respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Taip“-2, „Ne“-1.

Gauti duomenys rodo tą patį nuomonių svyravimą, kaip ir praeito bloko teiginių palyginime, t.y. matoma tendencija, jog respondentai mokytojai deklaruoja, kad pedagoginiame darbe remiasi humanistiniais principais, o respondentai mokiniai išvelgia pedagogų elgesyje autoritarines tendencijas.

Norint iširti, ar pedagogai naudoja fizines bausmes ir nekorektiškai priemonės, buvo pateiktas sekantis teiginių blokas. Gauti rezultatai pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė

Bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymas pedagoginėje veikloje (mokinių požiūris)
(N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Balso pakėlimas, trinktelėjimas į stalą dienynu ar knyga – paplitę būdai drausmei palaikyti	3,1	0,91
2.	Jei mokinyms drįsta nepaklusti mokytojui, tai neigiamai atsiliepia mokymosi rezultatams	3,01	1,07
3.	Bendraujant su mokiniais mokytojo balso tonas paprastai būna įsakmus	2,94	0,91
4.	Mokytojui reikšti savo nuomonę rizikinga, nes mokytojas gali viešai pašiepti ir išpeikti	2,6	1,1
5.	Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)	2,38	1,11
6.	Mokytojai naudoja fizines bausmes	1,7	1
7.	Jaučiu baimę mokytojui	1,7	1

* respondentai turėjo pasirinkti tarp šių atsakymų su atitinkamais matavimo įverčiais: „Visiškai sutinku“-4, „Iš dalies sutinku“-3, „Iš dalies nesutinku“-2, „Visiškai nesutinku“-1.

Galima daryti prielaidą, jog gauti rezultatai atspindi pedagogų elgesyje autoritarizmo tendencijas. Pedagogams nesvetimos tokios autoritaristinės poveikio priemonės kaip balso pakėlimas ($M=3,1$), pažymių naudojimas, kaip priemonė priverčianti mokinius paklusti ($M=3,01$), „bendraujant su mokiniais mokytojo balso tonas paprastai būna įsakmus“ ($M=2,94$).

Norint iširti, ar mokiniai pasitiki mokytojais, ar visada gali kreiptis į juos pagalbos taip pat, ar respondentų (mokinių) nuomone, mokytojai pasitiki mokiniais. Buvo užduoti du sekantys klausimai. Atsakymą respondentai turėjo įrašyti. Respondentų atsakymai buvo įvertinti atitinkamais įverčiais: „Taip“-3, „Ne visada“-2, „Ne“-1. Remiantis gautais rezultatais, galima daryti prielaidą, jog respondentų nuomone, jie gali kreiptis į mokytoją pagalbos ($M=2,1$), kad mokytojas pasitiki mokiniais mano mažesnė dalis respondentų ($M=1,88$).

Respondentų (mokinių) buvo prašoma nurodyti iš pateiktų teiginių, kokius dalykus jie pasakoja mokytojams. Gauti duomenys pateikiami 23 lentelėje.

23 lentelė

Asmeninio gyvenimo detalės apie kurias respondentai pasakoja mokytojams (N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Pasakoju mokytojams apie klasės draugus	1,46	0,5
2.	Pasakoju mokytojams apie mėgstamus laisvalaikio užsiėmimus	1,27	0,44
3.	Pasakoju mokytojams apie šeimos narius	1,16	0,37
4.	Pasakoju mokytojams apie kiemo draugus	1,07	0,26

Galima daryti prielaidą, jog respondentai pasakoja mokytojams apie klasės draugus ($M=1,46$). Tikėtina, kad tarp mokinių ir mokytojų atvirumo lygis žemas, juos sieja formalūs santykiai.

Taip pat respondentų buvo prašoma nurodyti iš patektų teiginių, kokias asmeninio gyvenimo detales mokytojai pasakoja jiems. Gauti duomenys pateikti 24 lentelėje.

24 lentelė

Asmeninio gyvenimo detalės, kurias respondentams pasakoja mokytojai (N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mokytojai pasakoja apie savo vaikystę	1,33	0,47
2.	Mokytojai pasakoja apie savo darbo problemas	1,28	0,45
3.	Mokytojai pasakoja apie savo laisvalaikį	1,27	0,47
4.	Mokytojai pasakoja apie savo šeimos narius	1,18	0,39
5.	Mokytojai pasakoja apie praleistą savaitgalį	1,15	0,36
6.	Mokytojai pasakoja apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius	1,15	0,36

Pastebima, kad respondentų (mokinių) nuomone, mokytojai su jais nesidalija savo asmeninio gyvenimo detalėmis. Palyginus respondentų (mokinių ir mokytojų) anketinės apklausos rezultatus, pastebėta, kad respondentų mokytojų nuomone, jie yra atviresni su mokiniais, nei tai parodo mokinių išreikšta nuomonė. Pastebima, kad mokiniai mano, kad mokytojai dažniau pasakoja apie savo darbo problemas ($M=1,28$), nei tai pažymi respondentai mokytojai ($M=1,11$).

Vykdamą apklausą buvo siekiama sužinoti, kuriais atvejais mokytojai klausia mokinių patarimų, tai yra kokiose situacijose mokytojai yra linkę bendradarbiauti su mokiniais, laikyti juos lygiaverčiais partneriais. Gauti rezultatai pateikiami 25 lentelėje.

25 lentelė

Mokytojai klausia mokinių patarimų (N=208)

RN	Teiginys	M	SD
1.	Mokytojai klausia mokinių patarimų dėl švenčių, ekskursijų ar kitų renginių organizavimo	1,63	0,48
2.	Mokytojai klausia mokinių patarimų, kada rašyti kontrolinį darbą	1,54	0,5
3.	Mokytojai klausia mokinių patarimų, kaip išspręsti mokinių elgesio, nenoro mokytis ir kitas problemas	1,39	0,49
4.	Mokytojai klausia mokinių patarimų, kokias skirti mokiniams užduotis pamokų metu	1,24	0,43
5.	Mokytojai klausia mokinių patarimų, ką užduoti namų darbams	1,19	0,4
6.	Mokytojai klausia mokinių patarimų, kada ir koku pažymiu vertinti mokinio žinias	1,13	0,34

Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai, respondentų nuomone, mokytojai mokinių klausia patarimų: „*dėl švenčių, ekskursijų ar kitų renginių organizavimo*“ ($M=1,63$), „*kada rašyti kontrolinį darbą*“ ($M=1,54$). Reikia pažymėti tai, kad mokytojai nelinkę tartis su mokiniais tokiais svarbiais klausimais kaip: „*kokias skirti mokiniams užduotis pamokų metu*“ ($M=1,24$), „*ką užduoti namų darbams*“ ($M=1,19$), „*kada ir koku pažymiu vertinti mokinio žinias*“ ($M=1,13$). Tokie tyrimo rezultatai, tikėtina, atspindi autoritarinę elgseną.

3.4.2 Autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ir demografinių kintamųjų ryšys (moksleivių anketinė apklausa)

Turimus anketinius duomenis reikėtų analizuoti atskleidžiant įvairius demografinių veiksnių (pvz., lytis, amžių, išsilavinimą) ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje ryšius. Tyrimo duomenims analizuoti pagal lytį, institucijos tipą, kokiam respondentas mokosi, amžių ir klasę buvo pasirinktas parametrinis ANOVA testas, kadangi visų nurodytų kintamųjų histogramos parodė, jog skirstiniai yra normaliniai.

Naudojant parametrinį tyrimo metodą (ANOVA testas) buvo siekiama atskleisti kaip skirtingos lyties moksleiviai linkę akcentuoti mokytojų autoritarinio elgesio ypatumus. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Nuomonė vienu ar kitu klausimu, teiginiu bus reikšminga, jei $p < 0,05$. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat testą, rezultatų paklaida neviršys 5%.

26 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų (moksleivių) lyties ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį¹⁰.

26 lentelė

Respondentų (moksleivių) lyties ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=208)

TEIGINYS	Vaikiniai		Merginos		Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
	M	SD	M	SD	
Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas					
Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais	1,43	0,5	1,26	0,44	0,035
Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklausytas ir suprastas mokytojo	1,64	0,48	1,39	0,49	0,002
Mokytojas toleruoja kritiką	1,48	0,5	1,3	0,46	0,041
Mokytojai klausia mokinių patarimų					
Mokytojas klausia mokinių patarimų, kada rašyti kontrolinį darbą	1,44	0,5	1,62	0,49	0,012

Matoma tendencija, kad vaikinių nuomonė atspindi daugiau humanišką pedagogų elgesį, nei merginų nuomonė (žiūrėti į 26 lentelę). Galima teigti, kad jei mokytojai pasitiki mokiniais, mokinys asmeninę nuomonę gali išsakyti drąsiai, mokytojas toleruoja, tai didina mokinio saugumo jausmą. Galima daryti prielaidą, jog tokį respondentų nuomonių pasiskirstymą lėmė tai, kad tyrimų duomenimis berniukai mokykloje jaučiasi saugesni už mergaites (Bukšnytė, Kitrys, 2008).

Naudojant parametrinį tyrimo metodą (ANOVA testas) buvo siekiama atskleisti kaip skirtingo tipo mokyklose besimokantys moksleiviai linkę akcentuoti mokytojų autoritarinio elgesio

¹⁰ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

ypatumus. Tyrime gauti rezultatai apdorjami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Nuomonė vienu ar kitu klausimu, teiginiu bus reikšminga, jei $p < 0,05$. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat testą, rezultatų paklaida neviršys 5%.

27 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų lankomos mokyklos tipo ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį¹¹.

27 lentelė

Respondentų (moksleivių) lankomos mokyklos tipo ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=208)

TEIGINYS	Pagrindinėje m-kloje		Vidurinėje m-kloje		Gimnazijoje		Statistiškai reikšmingas skirtumas
	M	SD	M	SD	M	SD	$p \leq 0,05$
Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas							
Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus	1,44	0,5	1,14	0,36	1,4	0,49	0,043
Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą	1,74	0,44	1,31	0,48	1,58	0,5	0,003
Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais	1,46	0,5	1,09	0,29	1,3	0,46	0,005
Mokytojai paprastai ignoruoja mokinių pasiūlymus ir idėjas	1,23	0,43	1,69	0,48	1,3	0,46	0,002
Klasėje tarp mokytojo ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera	1,54	0,5	1,13	0,35	1,39	0,49	0,012
Mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo	1,54	0,5	1,9	0,31	1,72	0,45	0,009
Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas	1,64	0,49	1,33	0,49	1,83	0,38	0,00
Fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymas							
Mokytojai naudoja fizines bausmes	1,54	0,88	2,17	1,24	1,66	0,99	0,026
Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)	2,32	1,11	3,27	0,78	2,1	1,06	0,00
Jaučiu baimę mokytojui	1,56	0,86	2,25	1,29	1,57	0,91	0,005
Mokinių ir mokytojų bendradarbiavimas							
Visada galima į mokytoją kreiptis pagalbos, patarimo	2,36	0,91	1,39	0,7	2,1	0,9	0,000
Mokytojas pasakoja mokiniams apie savo šeimos narius	1,15	0,36	1,13	0,34	1,18	0,39	0,026
Mokytojas pasakoja mokiniams apie savo darbo problemas	1,2	0,4	1,43	0,51	1,3	0,46	0,05
Mokytojas klausia mokinių patarimų, kada rašyti kontrolinį darbą	1,46	0,5	1,26	0,45	1,72	0,45	0,000
Mokytojas klausia mokinių patarimų, kaip išspręsti mokinių elgesio, nenoro mokytis ir kitas problemas	1,32	0,47	1,3	0,47	1,49	0,5	0,046

Empiriniai duomenys, remiantis statistiškai reikšmingu skirtumu, atliekant mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipo veiksmų analizę pagal respondentų mokyklos tipą, parodė, jog pagrindinėje mokykloje besimokantys respondentai akcentuoja tokius kintamuosius, kurie atspindi humanistines pedagogines nuostatas (žiūrėti į 27 lentelę). Galima daryti prielaidą, kad labiausia autoritarizmas paplitęs vidurinėse mokyklose, tai įrodo šių teiginių žemiausi įverčiai: „Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais“ ($M=1,09$), „Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus“ ($M=1,14$). Taip pat aukščiausi tokiuose

¹¹ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

teiginiuose, kurie atspindi autoritaristines tendencijas: „Mokytojai paprastai ignoruoja mokinių pasiūlymus ir idėjas“ ($M=1,69$), „Mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo“ ($M=1,9$). Toliau apžvelgiant tyrimo rezultatus, matoma tendencija, kad besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose respondentai dažniausiai, palyginti su kitų mokyklų respondentais, nurodo jog: „Mokytojai naudoja fizines bausmes“ ($M=2,17$), „Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)“ ($M=3,27$), „Jaučiu baimę mokytojui“ ($M=2,25$). Mažiausi įverčiai, susiję su minėtais teiginiais, pagrindinės mokyklos mokinių. Galima daryti prielaidą, kad pagrindinėse mokyklose vyrauja humanizmu paremti santykiai. Humanizmu paremti santykiai – teigiamų pedagoginių santykių susiklostymo sąlyga, esant tokiems santykiams vyrauja pasitikėjimas tarp mokytojų ir mokinių. Kaip teigia Tijūnienė (2006), „be pasitikėjimo negali būti tikro bendravimo – taigi negali būti ir ugdomosios sąveikos“. Kad „visada galima į mokytoją kreiptis pagalbos, patarimo“ nurodo didžioji dalis besimokančiųjų pagrindinėse mokyklose ($M=2,36$), o mažiausia - besimokančiųjų bendrojo lavinimo mokyklose ($M=1,39$). Galima teigti, kad vyraujant pedagoginiam autoritarizmui, mokiniai nepasitiki mokytojais, nesikreipia į juos pagalbos ar patarimo. Aukščiausią pedagoginio autoritarizmo pasireišimo lygį bendrojo lavinimo mokyklose, palyginus su kitokio tipo tirtose mokyklose, rodo ir kiti tyrimo rezultatai, kurie atspindi respondentų nuomonę apie tai, kokiais atvejais pedagogai klausia mokinių patarimo (žiūrėti į 27 lentelę). Labiausia pedagogai, respondentų nuomone, linkę pasitarti su mokiniais, kurie mokosi gimnazijose. Tokią tendenciją, tikėtina, lemia tai, kad gimnazijose mokosi vyresnio amžiaus mokiniai, nei pagrindinėse mokyklose.

Naudojant parametrinį tyrimo metodą (ANOVA testas) buvo siekiama atskleisti kaip skirtingo amžiaus moksleiviai linkę akcentuoti mokytojų autoritarinio elgesio ypatumus. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Nuomonė vienu ar kitu klausimu, teiginiu bus reikšminga, jei $p < 0,05$. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat testą, rezultatų paklaida neviršys 5%.

28 lentelėje pateikti duomenys apie respondentų amžiaus ir autoritarizmo pasireišimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį¹².

28 lentelė

Respondentų (moksleivių) amžiaus ir autoritarizmo pasireišimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=208)

	14 metų	15 metų	16 metų	17 metų	18 metų	Statistiškai reikšmingas skirtumas
TEIGINYS						

¹² Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	$p \leq 0,05$
Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas													
Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą	1,71	0,46	1,77	0,43	1,55	0,51	1,65	0,49	1,38	0,5			0,011
Mokinių žinių vertinimas													
Daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą	1,59	0,5	1,61	0,5	1,72	0,46	1,6	0,5	1,38	0,49			0,021
Mokytojai mokiniams pasakoja													
Mokytojas pasakoja apie praleistą savaitgalį	1	0	1,1	0,3	1,18	0,38	1,17	0,38	1,16	0,37			0,005
Mokytojas pasakoja apie savo šeimos narius	1,15	0,36	1,18	0,38	1,15	0,36	1,19	0,4	1,16	0,37			0,031

Empiriniai duomenys, remiantis statistiškai reikšmingu skirtumu, atliekant autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje analizę pagal respondentų amžių, parodė, kad 14, 15 metų mokiniai labiau linkę akcentuoti, jog mokytojai juos įtraukia į klasės darbo planavimo procesą ($M=1,71$; $M=1,77$). Tuo tarpu, tam teiginiui mažiausia pritaria 18 metų respondentai ($M=1,38$).

Tyrimo duomenys parodė, kad „daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą“ labiausia linkę manyti 16 metų respondentai ($M=1,72$), kaip ir praeito teiginio atveju, mažiausia šiam teiginiui pritaria 18 metų respondentai.

Remiantis tyrimo duomenimis, susijusiais su respondentų nuomone apie tai ką jiems pasakoja pedagogai, galima daryti prielaidą, jog labiau mokytojai atvyrauja su vyresnio amžiaus mokiniais. Šie duomenis patvirtina ir anksčiau šiame tyrime gautus duomenis.

Naudojant parametrinį tyrimo metodą (ANOVA testas) buvo siekiama atskleisti kaip skirtingose klasėse besimokantys moksleiviai linkę akcentuoti mokytojų autoritarinio elgesio ypatumus. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis *duomenų patikimumo rodikliu* ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų nuomonė yra statistiškai reikšminga. Nuomonė vienu ar kitu klausimu, teiginiu bus reikšminga, jei $p < 0,05$. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat testą, rezultatų paklaida neviršys 5%.

29 lentelėje pateikti duomenys apie klasės, kurioje mokosi respondentai, ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšį¹³.

29 lentelė

Respondentų (moksleivių) klasės ir autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje kintamųjų ryšys (N=208)

TEIGINYS	8-oje klasėje		9-oje klasėje		10-oje klasėje		11-oje klasėje		12-oje klasėje		Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	

¹³ Lentelėje naudojamų spalvų paaiškinimas:

Aukščiausią įvertį skyrė Žemiausią įvertį skyrė Humanistinis teiginys Autoritaristinis teiginys

Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas											
Mokytojas per pamokas kalba kaip seržantas per pratybas, berdamas/as įsakymus (pvz. „Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“)	1,61	0,49	1,59	0,5	1,41	0,5	1,28	0,46	1,3	0,47	0,007
Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus	1,48	0,51	1,24	0,43	1,5	0,51	1,42	0,5	1,16	0,37	0,028
Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą	1,79	0,42	1,64	0,49	1,68	0,48	1,53	0,51	1,35	0,49	0,029
Mokytojai pasitiki mokiniams, laiko juos lygiaverčiais partneriais	1,45	0,51	1,4	0,5	1,39	0,5	1,24	0,43	1,09	0,29	0,038
Mokytojai paprastai ignoroja mokinių pasiūlymus ir idėjas	1,18	0,39	1,45	0,51	1,11	0,32	1,39	0,5	1,53	0,52	0,003
Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas	1,7	0,47	1,52	0,51	1,89	0,32	1,82	0,39	1,41	0,51	0,001
Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklaustas ir suprastas mokytojo	1,5	0,51	1,5	0,51	1,72	0,45	1,4	0,5	1,27	0,5	0,019
Mokytojas toleruoja kritiką	1,37	0,49	1,28	0,46	1,65	0,49	1,38	0,49	1,14	0,36	0,004
Mokinių žinių vertinimas											
Daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą	1,77	0,43	1,7	0,46	1,33	0,48	1,64	0,49	1,83	0,39	0,000
Mokytojai įtraukia mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	1,47	0,51	1,44	0,5	1,72	0,46	1,72	0,45	1,59	0,49	0,038
Jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui	1,83	0,38	1,82	0,39	1,56	0,5	1,62	0,49	1,78	0,43	0,036
Mokytojai įvertinimus pasako kiekvienam mokiniui asmeniškai	1,22	0,42	1,24	0,44	1,53	0,51	1,38	0,49	1,25	0,45	0,036

29 lentelės tęsinys

TEIGINYS	Mokytojas		Vyr. mokytojas		Mokytojas metodininkas		Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$				
	M	SD	M	SD	M	SD					
Fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymas											
Mokytojai naudoja fizines bausmes	1,56	0,78	2,18	1,27	1,47	0,77	1,56	0,94	1,65	0,98	0,012
Balso pakėlimas, trinktelėjimas į stalą dienynu ar knyga – paplitę būdai drausmei palaikyti	3,47	0,7	3,05	1,09	2,72	0,91	3	0,86	3,27	0,78	0,005
Mokytojui reikšti savo nuomonę rizikinga, nes mokytojas gali viešai pašiepti ir išpeikti	2,84	1,09	2,91	1,15	2,06	0,92	2,57	1,04	2,67	1,17	0,016
Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)	2,44	1	2,65	1,17	1,95	1,01	1,94	1,06	3,09	0,9	0,000
Bendraujant su mokiniams mokytojo balso tonas paprastai būna įsakmus	3,12	0,7	3,1	1,01	2,43	0,82	2,84	0,93	3,16	0,9	0,007
Jei mokinys drįsta nepaklusti mokytojui, tai neigiamai atsiliepia mokymosi rezultatams	3,22	0,92	3	1,06	2,5	1,21	2,95	1,06	3,5	0,83	0,005
Jaučiu baimę mokytojui	1,58	0,93	2,12	1,12	1,4	0,65	1,58	0,96	1,74	1,14	0,016
Mokinių ir mokytojų bendradarbiavimas											
Mokytojas pasitiki mokiniams	1,9	0,85	1,77	0,92	2,25	0,68	1,95	0,71	1,52	0,6	0,032
Mokiniai visada gali kreiptis į mokytoją pagalbos, patarimo	2,39	0,9	1,83	0,97	2,35	0,86	2,06	0,83	1,68	0,82	0,013
Mokytojas pasakoja mokiniams apie	1,24	0,44	1,33	0,48	1,29	0,46	1,19	0,39	1,26	0,45	0,026

savo laisvalaikį												
Mokytojas klausia mokinių patarimų, kada rašyti kontrolinį darbą	1,62	0,49	1,29	0,46	1,63	0,49	1,77	0,43	1,36	0,49	0,000	

Tyrimo duomenys parodė, jog nuomonei, kad „mokytojas per pamokas kalba kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus (pvz. „Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“)" daugiausia pritaria aštuntokai ($M=1,61$), mažiausia šią nuomonę palaiko vienuoliktokai ($M=1,28$). Matoma tendencija, jog kuo aukštesnėje klasėje mokosi respondentas, tuo mažiau pritaria šiam teiginiui. Galima daryti prielaidą, jog mokytojai labiau autoritaristiškai įsakinėja žemesnių klasių moksleiviams. Visi kiti šio bloko teiginių (Mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo tipas) duomenys rodo tendenciją, jog labiausiai autoritaristinį mokytojų elgesį linkę akcentuoti dvyliktokai: „Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais“ ($M=1,09$), „Mokytojas toleruoja kritiką“ ($M=1,14$), „Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus“ ($M=1,16$) ir kiti (žiūrėti į 29 lentelę). Mažiausia pritaria atitinkamiems šio bloko teiginiais dešimtokai: „Mokytojas toleruoja kritiką“ ($M=1,65$), „Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus“ ($M=1,5$) ir kiti (žiūrėti į 29 lentelę). Galima teigti, jog mokytojai, norėdami geriau paruošti dvyliktokus abiturės egzaminams, elgiasi su jais autoritariškiausiai, palyginus su kitų klasių mokiniais. Pažymėtina, jog teiginiui: „Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais“ ($M=1,45$) labiausia pritaria aštuntokai. Gauti duomenys atitinka duomenis, kai šis teiginys, remiantis statistiškai reikšmingu skirtumu, buvo susietas su kitu demografiniu kintamuoju – mokyklos tipu, kuriame mokosi respondentai.

Dvyliktokai labiausiai pritaria nuomonei, jog „daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą“ ($M=1,83$). Mažiausia šią nuomonę palaiko dešimtokai ($M=1,33$). Tikėtina, jog šie tyrimo duomenys parodo, kad mokytojams nesvetimas pedagoginis autoritarizmas dvyliktokų atžvilgiu. Teiginiui „Mokytojai įtraukia mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus“ labiausiai pritaria dešimtokai ir vienuoliktokai ($M=1,72$), mažiausia – devintokai ($M=1,44$), aštuntokai ($M=1,47$). Galima daryti prielaidą, kad mokytojai linkę pasitarti, kaip vertinti mokinių žinias, su vyresniais vaikais labiau nei su žemesnių klasių mokiniais. Nuomonei, jog „jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui“ labiausiai pritaria aštuntokai ($M=1,83$). Galima daryti prielaidą, kad aštuntokai dėl savo amžiaus yra patys judriausi iš tirtų klasių moksleivių, todėl mokytojai ir naudoja jų sudrausminimui vertinimo sistemą.

Iš kito bloko rezultatų vėl matosi tendencija, kad mažiausiai pedagoginį autoritarizmą linkę akcentuoti dešimtokai (žiūrėti į 29 lentelės „Fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymas“ skiltį), o labiausiai pedagoginio autoritarizmo egzistavimą atspindi dvyliktokų nuomonė, šios klasės moksleivių atsakymų įverčiai aukšti, o šių teiginių aukščiausi iš visų tirtų klasių:

„Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)“ ($M=3,09$), „Bendraujant su mokiniais mokytojo balso tonas paprastai būna įsakmus“ ($M=3,16$), „Jei mokinys drįsta nepaklusti mokytojui, tai neigiamai atsiliepia mokymosi rezultatams“ ($M=3,5$).

Autoritariniai santykiai neskatina pasitikėjimo. Ši teiginį patvirtina tyrimo rezultatai dvyliktokai iš visų tirtų klasių respondentų mažiausia pritaria nuomonėms: „Mokytojas pasitiki mokiniais“ ($M=1,52$), „Mokiniai visada gali kreiptis į mokytoją pagalbos, patarimo“ ($M=1,68$).

3.4.3 Metaforų analizės rezultatai (moksleivių anketinė apklausa)

Respondentų buvo prašoma apibūdinti savo santykius su mokytojais, išsireiškiant metafora. Metafora perteikia patyrimus ir aplinkos supratimą kita, netiesiogine forma, įvardija vienus daiktus ir reiškinius kitais (Lakoff, Johnson, 1980). Kaip teigia A. Kepalaitė (2005a), metafora atspindi specifines sociokultūrinės istorines tradicijas ir per socialinę sąveiką tampa psichologiniu įrankiu, kuris padeda suprasti, įprasminti patyrimą. Šiame tyrime metafora taikoma norint išsiaiškinti santykių tarp mokinių ir mokytojų pobūdį.

Dažniausiai ($N=14$) respondentai savo santykius su mokytojais apibūdino priešišškai nusiteikusių, besipykstančių naminių gyvūnų – šuns ir katės santykiais. Ši metafora buvo paaiškinta šiais veiksmažodžiais: „pykстамės“, „pjaunuosi“. Šiais teiginiais: „nepatinka man mokytojai“ (pagr. 15m. 8kl.), „nes mokytojai dažnai nenori pripažinti savo padarytų klaidų“ (m. vid. 18m. 12kl.), „nes mokytojai nesutaria su mokiniais“ (m. vid. 17m. 12kl.), „nes labai retai su mokytojais šnekame gražiai“ (m. gim. 17m. 10kl.), „nes mes jaučiamės nejaukiai, nuolatos yra šaukiama“ (v. gim. 17m. 10kl.).

Taip pat respondentai savo santykius su mokytojais apibrėžė, kaip priešišškai nusiteikusių kitų gyvūnų santykiais: katės ir pelės ($N=3$). Ši metafora paaiškinta teiginiais: „nes bijau mokytojams pasakyti ką nors ne taip, nes gali apšaukti arba pasišaipyti“ (m. gim. 15m. 9kl.), „užtektų man parodyti, kad jų negerbiu, kad jie man patinka ir turbūt būčiau sudraskyta į skutelius, pažymių atžvilgiu“ (m. vid. 18m. 12kl.), „nes mokytojai dažniausiai nori gauti daugiau, nei gali“ (v. gim. 17m. 11kl.). Respondentė (m. gim. 16m. 9kl.) apibūdino savo santykius su mokytojais kaip katės ir žvirblio, mergina mano, kad mokytojas gaudo mokinius kaip katės gaudo žvirblius: „tai namai nepadaryti, tiesiog, visada ta, tikra žodžio prasme, gaudo kai katė“. Viena respondentė (m. gim. 18m. 11kl.) sulyginė savo santykius su vilko ir šuns santykiais: „Vilkas viršesnis, nei šuo. Jei vilkas „pastaugia“, šuo nenusileidžia, bet žemesniu sulojimu atgal suloja“.

Šios pagal emocinį krūvį neigiamos metaforos atspindi autoritaristinį mokytojų elgesį su mokiniais. Metaforų paaiškinimai atskleidžia, kad mokytojai naudoja tokias nekorektiškas poveikio priemones kaip: šaukimas, pašaipas, pažymius taiko, kaip priemonę paklusnumui ugdyti.

Tokiu savo elgesiu pedagogai ugdo ankstyvą konformizmą, taip pat matyti, kad mokiniai nelinkę nusileisti autoritariniam pedagogų elgesiui, „bet žemesniu sulojimu atgal suloja“. Galima daryti prielaidą, kad pedagogų autoritarizmas skatina moksleivių autoritarinį elgesį. Matoma tendencija, kad respondentai jaučiasi silpnesniais už mokytojus, jie prisiima silpnesniojo, persekiojamojo vaidmenį: pelės, žvirblio, vilko ir šuns atveju respondentė tiesiogiai įvardijo, kad „vilkas viršesnis, nei šuo“. Nelygiaverčius santykius atspindi ir palyginimas: „pasikėlęs kaip erelis“. Baimę išreiškia išsireiškimas: „bijau kaip velnias kryžiaus“. Tikėtina, kad autoritaristinę mokytojų polinkį į mokinių kontroliavimą rodo, respondentės metafora, kad pamokoje ji jaučiasi, kaip „apsaugos prižiūrima“. Viršininko ir darbuotojų santykiais mokytojo ir mokinių bendravimą nusakiusi respondentė (m. gim. 17m. 10kl.), paaiškina metaforą taip: „tai kad mokytojai užduoda daryt, o mes darome“. Galima teigti, kad ši metafora atspindi autoritaristinę mokytojų polinkį nurodyti mokiniams ką daryti (ką jau ir patvirtino ir kiti šio tyrimo duomenys)

Pagal emocinį kryptingumą teigiamos metaforos nusakomos šiais santykiais: giminiškais, bet skirtingų kartų atstovų santykiais: *mamos ir dukros (N=2), tėtis su sūnum*; naminių gyvūnų santykiais: „katė su savo vaikučiais“, „du maži kačiukai“; respondentai apibudina savo santykius su mokytojais: „kaip gėlės pavasari“, „spalvingas lyg gėlės žiedas“. Galima daryti prielaidą, kad pozityvius, lygiaverčius santykius tarp respondentų ir pedagogų atspindi tokie palyginimai: „kaip žuvis vandenyje“ (N=2), „kaip inkstas taukuose“. Reikia pažymėti, kad ir teigiamose pagal emocinį kryptingumą metaforose, respondentai prisiima sau silpnesniojo, globojamojo vaidmenį: dukters, sūnaus, kačiuko. Galima teigti, kad respondentai šiomis metaforomis išreiškia, kad jie nesijaučia, bendraudami su mokytojais, vienodame lygmenyje, juos mokytojai globoja.

Kaip emociškai neutralią, galima išskirti respondento metaforą: kurioje mokytojas „yra kaip žmogus dedantis į kompiuterį informaciją ir jį tobulinantis“. Paaiškindamas metaforą, respondentas teigia, „kad į mokyklą ateiname mokyti. Mano santykiai su mokytojais yra labiau dalykiški nei kaip su draugais“ (v. gim. 18m. 11kl.).

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma respondentų įvardintų metaforų atspindi autoritarizmo pasireiškimą pedagoginėje veikloje.

3.4.4 Nebaigtų sakinių metodo analizė

Moksleivių anketinėje apklausoje buvo taikytas nebaigtų sakinių metodas. Darant prielaidą, kad išreikštos respondentų mintys, atskleis esamus moksleivių santykius su mokytojais, tuo pačiu autoritarizmo pasireiškimą pedagoginėje veikloje tendencijas, respondentų buvo prašoma užbaigti sakinį: „Jeigu aš kurčiau mokyklą savo bendraamžiams...“. Galima teigti, kad nustatytos

tokios autoritarizmo apraiškos, kurias atspindi šios kategorijos: „Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikų išsakytas, pedagoginio autoritarizmo vengimas, atsisakant šio fenomeno atributų“ ir „Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikų išsakyta, humanistinių santykių siekiamybė“. Gauti duomenys pateikiami 30 ir 31 lentelėse.

30 lentelė

Humanistinių santykių siekiamybė, kuriant mokyklą savo bendraamžiams

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikų išsakyta, humanistinių santykių siekiamybė	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, subjektyviai vaikų išsakyta nuomonė, kad turėtų dirbti mokytojai, mokantys bendrauti su mokiniais, bendraujantys su jais kaip su sau lygiais, mandagiai	<p>„Stengčiaus, kad mokytojai su mokiniais bendrautų kaip su draugais, nebūtų pakeliamas balsas, nebūtų įžeidinėjimų, baimės“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Daugiau bendraučiau su mokiniais“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Joje būtų geriausi mokytojai, kurie mokėtų bendrauti su mokiniais, mėgtų su jais diskutuoti“ (m. gim. 17m. 10kl.)</p> <p>„Stengčiausi samdyti mokytojus, kurie moka bendrauti su mokiniais“ (v. gim. 20m. 12kl.)</p> <p>„Surinkčiau geriausius pedagogus, kurie baigę aukštus mokslus ir mokantys bendrauti“ (v. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„nepriimčiau į darbą mokytojų, kurie nemoka bendrauti su mokiniais“ (v. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„Tai joje stengčiausi išspręsti problemas su mokytojais. Ir mokykloje nebūtų mokytojų, kurie išsišoka ir laiko save viršininkais“ (m. vid. 18m. 12kl.)</p> <p>„Laikyčiau juos lygius sau“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Visi būtų lygūs“ (v. gim. 19m. 12kl.)</p> <p>„Visi mokiniai turėtų lygias teises“ (m. gim. 16m. 10kl.)</p> <p>„Manau, kad direktorius turėtų pasisveikinti su mokiniais, nes visada yra nemandagus. Jis nori, kad mokiniai būtų mandagūs, o pats yra nemandagus“ (m. pagr. 15m. 9kl.)</p> <p>„Būtinai direktorius pasisveikintų su manimi ir su kitais mokiniais. Ir geros nuotaikos, ir man nusišypsotų“ (m. pagr. 17m. 9kl.)</p> <p>„Būtinai sveikinčiau su mokiniais“ (m. pagr. 15m. 9kl.)</p> <p>„Ji būtų neutrali, mokytoji įvairaus luomo mokiniai, mokytojai privalėtų su mokiniais būti mandagūs“ (m. gim. 17m. 11kl.)</p>	14
	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad turėtų būti atsižvelgiama į mokinių norus	<p>„Visada būtų atsižvelgiama į mokinių norus, o ne vien į mokytojų“ (m. gim. 16m. 10kl.)</p> <p>„Atsižvelgčiau į mokinių norus“ (m. gim. 20m. 3kl.)</p> <p>„Atsižvelgčiau į jų norus ir pastabas“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Stengčiausi atsižvelgti į mokinių poreikius, kas jiems labiau patiktų būnant mokykloje“ (m. pagr. 15m. 8kl.)</p> <p>„Atsižvelgčiau į jų norus“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Atsižvelgčiau į jų norus“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„Ją sukurčiau atsižvelgdama į visų norus ir reikalavimus“ (m. gim. 15m. 9kl.)</p> <p>„Daugiau atsižvelgčiau ko jie nori, priimčiau jų idėjas, išklausyčiau jų nuomones“ (m. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„Atsižvelgčiau į jų norus, pageidavimus, problemas ir idėjas“ (m. gim. 17m. 11kl.)</p> <p>„Mokytojai atsižvelgtų daugiau į mokinių norus“ (m. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„Mokytojai turėtų labiau atsižvelgti į mokinių norus“ (m. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„Padaryčiau mokyklą tokią, kokios nori mokiniai“ (m. gim. 18m. 11kl.)</p> <p>„Klausčiau kiekvieno mokini, norinčio mokytis šitoje mokykloje, kas jam būtų geriau ar ko jis norėtų, kad padėtų</p>	14

		<i>jam stengtis mokytis ir...“ (v. gim. 18m. 11kl.)</i>	
	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad mokiniams turėtų būti suteikta teisė pasirinkti, kurias lankyti pamokas	<i>„Į ją eiti būtų nebūtina, vaikai eitų tik į tas pamokas į kurias norėtų“ (m. pagr.15m. 9kl.)</i> <i>„Mokykloje būtų galima pasirinkti į kokias pamokas eiti“ (m. pagr.16m. 9kl.)</i> <i>„... leisčiau mokytis tik tai ko jiems reikės ateityje“ (m. vid. 18m. 12kl.)</i> <i>„Dvyliktokams nelaikantiems to dalyko egzamino būtų neprivaloma eiti į tas pamokas“ (v. vid. 17m. 12kl.)</i> <i>„Leisčiau rinktis pamokas, kurios jiems pravers ateityje“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</i> <i>„Mokiniai galėtų rinktis kokias pamokas nori lankyti“ (m. pagr. 16m. 9kl.)</i> <i>„Sudaryčiau programą pagal kurią mokinys tikrai labiau norėtų lankyti pamokas, su jais pasitarus, kokių pamokų jie atsisakytų (m. vid. 18m. 12kl.)</i>	7
	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad turėtų dirbti mokytojai, kurie suprastų mokinius	<i>„Turėtų dirbti mokytojai, kurie supranta mokinį“ (m. gim. 16m.10kl.)</i> <i>„Atrinkčiau tokius mokytojus, kurie supranta, ką reiškia būti šiuolaikiniu moksleiviu“ (v. gim. 19m. 12kl.)</i> <i>„Tai pakeisčiau mokytojus jaunais, suprantančiais mus“ (v. gim. 17m. 11kl.)</i> <i>„Stengčiausi suprasti juos labiau, be abejo, nepiktnaudžiaujant“ (m. vid. 18m. 12kl.)</i>	4
	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad turėtų dirbti pedagogai, kurie išklaustų mokinius	<i>„Manau, būtų surinkti patys geriausi pedagogai, kurie galėtų išklausti“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</i> <i>„Mokykloje būtų geri pedagogai, kurie mokėtų išklausti“ (m. pagr. 15m. 8kl.)</i> <i>„Visi būtų laimingi, eitų į mokyklą su šypsena, mokytojai visada išklaustų mokinius (m. gim. 19m. 11kl.)</i>	3
		Iš viso:	42

Targamadžė (2006) teigia, kad socializacijos procesas mokykloje priklauso ir nuo mokytojo mokėjimo bendrauti su mokiniais, pagarbos mokiniui, domėjimosi jo vidiniu pasauliu, jo problemomis, interesais bei polinkiais. Galima teigti, kad visus šiuos pozityvios socializacijos komponentus išsakė respondentai, aprašydami savo bendraamžiams kuriamos mokyklos viziją. Humanistinio ugdymo koncepcijos pagrindas – įsitikinimas, kad žmogus gali atsiskleisti kaip asmenybė, jei turi galimybę įgyvendinti savo pagrindinius fiziologinius (aktyvumo, poilsio, mitybos, saugumo ir kt.) ir dvasinius (būti pastebėtu, išklaustytu, suprastu, gerbiamu bei mylimu) poreikius. Tik jei šie poreikiai yra patenkinti, gali kilti savipildos poreikis – noras parodyti, ką jis jaučia, gali, supranta, moka (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Remiantis turimo duomenimis, galima teigti, kad kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikams svarbiausia, kad tarp mokytojų ir mokinių vyrėtų humanistiniai santykiai. Tyrimo metu, daugiausia išsakyta teiginių, kurie patvirtina, kad vaikams svarbiausia, kad mokytojai mokėtų bendrauti su mokiniais, tas bendravimas būtų lygiateisis, mokytojai elgtųsi mandagiai ($N=14$) ir, kad būtų atsižvelgiama į mokinių norus ($N=14$). Sąlygiškai galima teigti, kad

dabartinėse respondentų mokyklose mokiniai pasigenda bendravimo su mokytojais, mokytojų bendravime su mokiniais atsispindi tokios autoritarizmo apraiškos, kaip nelygiateisis bendravimas, („*Laikyčiau juos lygius sau*“ (m. pagr. 14m. 8kl.); „*Visi būtų lygūs*“ (v. gim. 19m. 12kl.); „*Visi mokiniai turėtų lygias teises*“ (m. gim. 16m. 10kl.)), nepagarba mokiniui („*Manau, kad direktorius turėtų pasisveikinti su mokiniais, nes visada yra nemandagus; „Jis nori, kad mokiniai būtų mandagūs, o pats yra nemandagus*“ (m. pagr. 15m. 9kl.); „*Būtinai direktorius pasisveikintų su manimi ir su kitais mokiniais. Ir geros nuotaikos, ir man nusišypsotų*“ (m. pagr. 17m. 9kl.); „*Būtinai sveikinčiaus su mokiniais*“ (m. pagr. 15m. 9kl.)). Galima daryti prielaidą, kad svarus teiginių skaičiau subkategorijoje „*Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad turėtų būti atsižvelgiama į mokinių norus*“ (N=14) rodo, kad mokytojai su mokiniais elgiasi autoritariškai ir nepaiso vaikų poreikių.

Trečiosios subkategorijos teiginiai (N=7) išsako mokinių norą turėti galimybę pasirinkti. Demokratėjimo eigą sunku būtų įsivaizduoti be galimybės priimti sprendimus. Turėdami šią galimybę, vaikai mokosi apsispręsti, išmoksta suvokti atsakomybę už savo pasirinkimą ir įgyja nuovokos, kokias pasekmes gali sukelti jų veikla. Humanistinės teorijos atstovai teigia (Navaitienė, Rimkevičienė, 2002), kad noras mokytis ir žinojimas, kaip mokytis, yra daug svarbiau už žinias, o mokėjimas jausti yra toks pat svarbus, kaip ir mokėjimas mąstyti. Mokiniai mokosi tai, ko jiems labiausiai reikia ir tai, ką jie nori žinoti, todėl jie patys turėtų pasirinkti ko mokytis.

Apibendrinant galima teigti, kad kuriant mokyklą savo bendraamžiams, respondentams svarbiausia, kad joje dirbtų mokytojai, kurie mokėtų bendrauti su mokiniais, būtų atsižvelgiama į mokinių norus, mokiniai galėtų pasirinkti, ko mokytis, mokytojai suprastų ir išklausytų mokinius. Galima daryti prielaidą, kad dabartinėse respondentų mokyklose to mokiniams trūksta, tikėtina, kad mokytojų santykiai su mokiniais autoritariški.

31 lentelė

Pedagoginio autoritarizmo vengimas, atsisakant šio fenomeno atributų

Kategorija	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai	Teiginių skaičius
Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikų išsakytas, pedagoginio autoritarizmo vengimas, atsisakant šio fenomeno atributų	Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad reikia mažiau namų darbų	<p>„...namų darbų tiek nebūtų“ (m. gim. 16m. 9kl.)</p> <p>„<i>Neapkračiau savo mokinių tokiais sunkiais namų darbais</i>“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p> <p>„<i>Užduočiau mažiau namų darbų</i>“ (v. gim. 16m. 10kl.)</p> <p>„<i>Būtų užduodama mažiau namų darbų</i>“ (m. gim. 16m. 10kl.)</p> <p>„<i>Tai nereikėtų tiek daug ruošti pamokų</i>“ (m. pagr. 15m. 8kl.)</p> <p>„<i>Nebūtų namų darbų</i>“ (v. pagr. 15m. 8kl.)</p> <p>„<i>Tai neužduočiau namų darbų, nes krūvis mokykloje ir taip per didelis</i>“ (v. gim. 17m. 10kl.)</p> <p>„<i>Neužduočiau namų darbų, mažinčiau krūvį</i>“ m. vid. 17m. 12kl.)</p> <p>„<i>Stengčiausi neatimti daug jų laiko su namų darbais, į kuriuos jie vis tiek nededa pastangų</i>“ (m. pagr. 14m. 8kl.)</p>	13

		„Mažiau namų darbų,“ (v. gim. 19m. 12kl.) „Nebūtų namų darbų“ (v. gim. 16m. 10kl.) „mažiau namų darbų“ (m. pagr. 14m. 8kl.)	
Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad reikia mažiau pamokų/sutrumpinti pamokų ir mokslo metų laiką		„Padaryčiau, kad būtų mažiau pamokų“ (v. pagr. 15m. 8kl.) „Sumažinčiau pamokų skaičių per savaitę“ (v. gim. 19m. 12kl.) „Tai mokykloje reikėtų mokytis per savaitę tris dienas.“ (m. pagr. 16m. 9kl.) „Padaryčiau mažiau pamokų“ (m. pagr. 14m. 8kl.) „Sutrumpinčiau pamokų laiką“ (m. gim. 17m. 10kl.) ir būtų trumpesnės pamokos, į kurias nereikėtų eiti taip anksti“ (v. gim. 16m. 10kl.) „Trumpinčiau pamokų laiką“ (m. gim. 16m. 10kl.) „Sutrumpinčiau mokymosi laiką, nes 8 pamokas atsėdėti yra sunku“ (m. gim. 17m. 11kl.) „Penktadieniais sutrumpinčiau pamokas visada ;D“ (v. gim. 16m. 10kl.) „sutrumpinčiau mokslo metus. Bet visą vasarą padaryčiau laisva!“ (m. pagr. 14m. 8kl.) „Prailginčiau atostogas“ (v. gim. 15m. 10kl.)	10
Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad reikia atsisakyti uniformų		„Nebūtų uniformų“ (m. pagr. 14m. 8kl.) „Na manau, kad galėtumėm nenešioti uniformų“ (m. pagr. 15m. 9kl.) „Ji būtų be uniformų“ (m. pagr. 17m. 9kl.) „Ir mano mokykloje nebūtų uniformų! Tegu visi reiškia savo stilių. Visi skirtingi – visi lygūs“ (m. pagr. 14m. 8kl.) „Būtų laisva apranga“ (m. pagr. 15m. 9kl.)	5
Subjektyviai vaikų išsakytas nepasitenkinimas tradicinei (paremtai autoritarizmu) mokyklai būdingiems mokymo metodams		„Tai norėčiau, kad mokytojai vestų įdomesnes pamokas, nereikėtų nusirašinėti nuo vadovėlių, daugiau diskutuotume ir pan.“ (m. gim. 18m. 11kl.) „...kad įdomiau vestų pamokas, o ne nusirašinėtume visą pamoką nuo vadovėlių“ (m. gim. 18m. 11kl.) „...įdomiau vestų pamokas, o ne nurašinėtume vadovėlių kiekvieną pamoką“ (m. gim. 18m. 11kl.) „Būtų viskas pasakojama ir mokoma daug vaizdingiau“ (m. gim. 17m. 11kl.)	4
Kuriant mokyklą savo bendraamžiams, vaikai mano, kad reikia atsisakyti pažymių		„Nebūtų pažymių ir vaikų palyginimų, kuris geresnis ar blogesnis, manau būtų pati geriausia ateities mokykla“ (m. pagr. 15m. 9kl.) „Nebūtų pažymių. Nebūtų skirstomi mokiniai į pažangius ir nepažangius“ (m. pagr. 16m. 9kl.)	2
		Iš viso:	34

Daugiausia teiginių subkategorijoje ($N=13$), kuriuose atsispindi respondentų nuomonė, kad kuriant mokyklą savo bendraamžiams, bus atsisakyta namų darbų. Antra pagal teiginių skaičių ($N=10$) subkategorija, kurios teiginiais respondentai išsako nuomonę, kad jų kuriamoje mokykloje bendraamžiams būtų mažiau pamokų, trumpesnis mokymosi laikas. Galima daryti prielaidą, kad edukacinis autoritarizmas respondentų mokyklose pasireiškia perkrautu mokymosi turiniu. („Tai neužduočiau namų darbų, nes krūvis mokykloje ir taip per didelis“ (v. gim. 17m. 10kl.) „Sutrumpinčiau mokymosi laiką, nes 8 pamokas atsėdėti yra sunku“ (m. gim. 17m. 11kl.)).

Reikia pastebėti, kad tik vienoje iš tyrime dalyvavusių mokyklų mokiniai turi dėvėti uniformas. Remiantis vaikų išsakyta nuomone, galima teigti, kad toks tradicinės autoritarizmu grįstos mokyklos atributas netinka šiuolaikinei humanistinei mokyklai.

Gribačiausko (2003) nuomone, edukacinis autoritarizmas pasireiškia naudojant ugdymo metodus, kurie palankūs mokytojams. Respondentai išsako nuomonę, kad jų kuriamoje bendraamžiams mokykloje: „*neriektų nusirašinėti nuo vadovėlių, daugiau diskutuotume ir pan.*“ (m. gim. 18m. 11kl.); „*Būtų viskas pasakojama ir mokoma daug vaizdingiau*“ (m. gim. 17m. 11kl.). Galima daryti prielaidą, kad kai kurie pedagogai ugdymo procese naudoja autoritaristinei pedagogikai būdingus metodus, kurie netenkina vaikų poreikių.

Tikėtina, kad autoritarizmui būdingą mokinių selekcionavimą, naudojant pažymius, atspindi teiginiai: „*Nebūtų pažymių ir vaikų palyginimų, kuris geresnis ar blogesnis, manau būtų pati geriausia ateities mokykla*“ (m. pagr.15m. 9kl.); „*Nebūtų pažymių. Nebūtų skirstomi mokiniai į pažangius ir nepažangius*“ (m. pagr.16m. 9kl.).

Apibendrinant galima teigti, kad kuriant mokyklą savo bendraamžiams, mokiniai vengia pedagoginio autoritarizmo, atsisakydami tokių šio fenomeno atributų: namų darbų, perilgo mokymosi laiko, uniformų, statiškų ugdymo metodų ir pažymių, kaip mokinių selekcionavimo priemonės.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad Lietuvoje 1991 m. atkūrus nepriklausomybę, klasikine ugdymo paradigma paremtą ugdymą, kuris pasižymi autoritarizmu, keičia ugdymas paremtas laisvąja ugdymo paradigma.
2. Mokytojų anketinės apklausos duomenys parodė:
 - Respondentai pedagoginėje veikloje kelia laisvąją ugdymo paradigmą atitinkančius tikslus, tačiau ugdymą traktuoja, kaip suaugusiųjų patyrimo perdavimą vaikams, pedagogams stinga pasitikėjimo mokiniais, tikėtina, kad mūsų visuomenėje dar nesusiformavęs humanistinis požiūris į vaikystę, kaip į savaimę vertingą žmogaus gyvenimo periodą.
 - Respondentai nelinkę pritarti fizinių bausmių ir nekorektiškų psichologinio poveikio priemonių taikymui mokyklos aplinkoje, tačiau sąlygiškai toleruoja fizinių bausmių taikymą namų aplinkoje. Matoma tendencija, kad labiausiai tam pritaria respondentai, dirbantys gimnazijose.
 - Respondentams būdingas pedagoginis optimizmas mokinių atžvilgiu, tačiau jiems nesvetimas ir autoritaristinis polinkis į neįgaliųjų segregaciją. Kuo ilgesnis pedagoginio darbo stažas, tuo labiau ryškėja segregacija neįgaliųjų atžvilgiu.

- Vertinant mokinius respondentai vadovaujasi humanistinėmis nuostatomis, tačiau tyrimo duomenys parodė, kad respondentai linkę mokinių žinių vertinimą naudoti kaip mokinių selekcionavimo ir segregavimo priemonę.
 - Respondentų santykiams su mokiniais būdinga bendradarbiavimo kultūra, tačiau mokytojų atvirumo su mokiniais lygis yra žemas.
3. Mokinių anketinės apklausos duomenys parodė:
- Respondentų nuomone, mokytojams būdingas autoritarinis bendravimo stilius, pažymiai naudojami kaip nuobauda nedrausmingiems ir neklusniems.
 - Labiausiai autoritarizmas paplitęs vidurinėse mokyklose (mokinių teigimu, mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo, įžeidinėja mokinius), o pagrindinėse mokyklose vyrauja daugiau humanizmu paremti santykiai (mokytojai įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą, klasėje tarp mokytojo ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera).
 - Labiausia pedagogų autoritarizmą linkę akcentuoti dvyliktokai, mažiausiai – dešimtokai. Dešimtokai pažymi, kad: „Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas“, „Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklaudyta ir suprastas mokytojo“, „Mokytojas toleruoja kritiką“. Dvyliktokai akcentuoja, kad: „Daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą“, „Jei mokinys drįsta nepaklusti mokytojui, tai neigiamai atsiliepia mokymosi rezultatams“, „Bendraujant su mokiniais mokytojo balso tonas paprastai įsakmus“.
4. Pastebima tendencija, kad mokinių ir mokytojų nuomonės nesutampa, tai yra, mokytojai deklaruoja labiau humanistinį elgesio stilių, nei jų elgesyje tai išvelgia mokiniai. Mokytojai pažymi, kad: „Skatinu vaikus diskutuoti, išsakyti nuomonę“, „Paprastai palaikau mokinių iniciatyvas“, „Įtraukiu mokinius į klasės darbo planavimą“, o mokiniai akcentuoja autoritarinį mokytojų elgesį: „Paprastai mokytojai per pamokas nurodo mokiniams ką daryti“, „Mokytojai dažniausiai per pamokas kalba, o mokiniai klauso“, „Mokytojai pažymius skelbia viešai“.
5. Atlikus metaforų analizę pastebėta, kad dažniausiai mokytojai savo santykius su mokiniais nusakė partnerystę ir bendradarbiavimą bei bendrų tikslų siekimą atspindinčiomis metaforomis. Galima teigti, kad dauguma mokytojų metaforų įvardija humanistinius mokytojų ir mokinių tarpusavio santykius. Tuo tarpu, mokiniai savo santykius su mokytojais apibūdino priešišškai nusiteikusių, besipykstančių gyvūnų santykiais. Pažymėtina, kad dauguma moksleivių įvardintų metaforų atspindi autoritarizmo pasireiškimą pedagoginėje veikloje.
6. Iškelta tyrimo hipotezė „Tikėtina, kad mokytojų pedagoginė veikla yra pagrįsta autoritarinėmis nuostatomis ir elgesiu“ pasitvirtino iš dalies, kadangi mokytojai pabrėžia

humaniškas nuostatas ir elgesį sąveikoje su mokiniais, tačiau mokiniai akcentuoja mokytojų autoritaristinis elgesio paplitimą ir formas.

REKOMENDACIJOS SOCIALINIAMS PEDAGOGAMS

1. Pagal esamą situaciją mokykloje parengti programą, padėsiančią mokiniams ir mokytojams bendrauti, gerinti tarpusavio santykius.
2. Skatinti mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą įtraukiant juos į bendrą veiklą.
3. Organizuoti seminarus mokyklos pedagogams, skirtus psichologinių žinių bei įgūdžių tobulinimui.
4. Padėti mokiniams ir mokytojams konstruktyviai spręsti konfliktus, tuo tikslu, burti konfliktų sprendimų grupes, kuriose mokiniai ir mokytojai, modeliudami situacijas, mokosi konstruktyviai spręsti konfliktus.
5. Organizuoti bendrus mokinių ir mokytojų tarybos posėdžius, kuriuose skatinti išsakyti savo nuomonę ir atsižvelgti į kiekvieno sąveikos dalyvio nuomonę, sprendžiant su mokinių ir mokytojų poreikiais ir lūkesčiais susijusias problemas.
6. Kompleksiškai spręsti vaikų ir jų aplinkos problemas ir savo veikla stengtis daryti įtaką bendram socialiniam psichologiniam mokyklos klimatui.

Ausra Cereskiene

AUTHORITARIANISM IN PEDAGOGICAL ACTIVITY: TENDENCIES AND PECULIARITIES OF CHANGE

The Master's Degree Thesis

Theoretic authoritarianism manifestation in educational activity trends and peculiarities analysis were carried out in this work.

Erect hypothesis, that it is credible, that authoritarianism dominates in pedagogical practise.

Questionnaire poll method was done to research, where of purpose – identify authoritarianism manifestation in pedagogical practise shapes and spread. There were done statistical (descriptive statistical, parameter and unparameter) findings analysis.

There have partook 102 pedagogue and 208 apprentices in research.

In empirical part is researching authoritarianism in educational activity spread.

The most important empirical research are:

1. Teacher's questionnaire poll data showed: respondents in pedagogical practise raise free education paradigm congruous purposes, but education treats, like grown – ups experience transmission to children, respondents do not bend nod on physical penalties and not correct psychological persuader in school's environment, though conditionally tolerates physical penalties using in home environment, respondents are typical pedagogical optimism on schoolchildren point, though they are not authoritarianism tendency in disabledes segregation, respondents are tend on schoolchildren knowledge evaluation use like schoolchildren select out and segregation means.
2. Schoolchildren's questionnaire poll data showed: on respondents opinion, it is typical authoritarianism communication's style for teachers marks are used like penalty for not disciplineds and not tractables.
3. It is observable tendency, than respondent's, schoolchildren's and teachers, points are not coincident, it is teachers declare more humanist behaviour style, neither in their behaviour envisage schoolchildren.
4. It is proved hypothesis, that it is believable, that authoritarianism dominates in pedagogical practice.

Substantial words are: authoritarianism, educational authoritarianism, humanism, reciprocity styles, education's paradigm.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamkevičienė, V. (2007). Kompetencijos link. Pedagogų kompetencijų raiška ugdymo procese. *Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga* (p. 27-63). Vilnius: Versus aureus.
2. Adleris, A. (2008). *Žmogaus pažinimas*. Vilnius vaga.
3. Amonašvilis, Š. A. (2009). *Gyvenimo mokykla*. Mokyklos tiesa. Vilnius: Andrena.
4. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
5. Arends, R. I. (2008). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
6. Augis, R. ir kt. (Red.). (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų centras.
7. Barczyk, C. C. (1999). *Visuomenės kokybės vadyba*. Monografija. Vilnius: Eugrimas.
8. Barret, K., Bower, B., Donovan, N. (2007). Teaching styles of community college instructors. *The American journal of Distance Education*, 1, 37-49.
9. Beresnevičienė, D. (1997). Humanistinė psichologija – Lietuvos švietimo reformos metodologija. *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: IV tarptautinė mokslinė konferencija* (p. 23-28). Vilnius.
10. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius : Enciklopedija.
11. Bitinas, B. (2002). *Pedagoginės diagnostikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
12. Bourque, S.L., Rohner, R.P. (1996) Children's Perceptions of Corporal Punishment, Caretaker Acceptance, and Psychological Adjustment in a Poor, Biracial Southern Community. *Journal of Marriage & Family*, 58, 842-855.
13. Braslauskienė, R., Jonutytė, I. (2005). *Vaikų agresijos raiška ugdymo institucijose*. Klaipėda: KU.
14. Bruzgelevičienė, R., Žadeikaitė, L. (2008). Ugdymo paradigmu kaita XX-XXI a. sandūroje unikalus Lietuvos švietimo istorijos reiškinys. *Pedagogika*, 89, 18-28.
15. Bukšnytė, L., Kitrys, A. (2008). Mokinių patiriamo smurto bei savijautos ypatumai skirtingo tipo mokyklose. *Pedagogika*, 91, 60-65.
16. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius : Margi raštai.
17. Černius, V. J. (1993). *Mokykla: organizacija, bendravimas, vadovavimas*. Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

18. Čiuladienė, G. (2005). Konfliktas kaip mokslinio pažinimo objektas. *Acta paedagogica vilnensia*, 14, 157-168.
19. Čiužas, R. (2007). Mokytojo ir mokinio vaidmenų kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. *Pedagogika*, 87, 64-70.
20. Damašienė, V. (2002). *Valdymo pagrindai*. Šiauliai : Šiaurės Lietuva.
21. Darling, N. (1999). *Parenting Style and Its Correlates*.
http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/2a/2d/2e.pdf (žiūrėta 2010-08-01).
22. Day, R.D., Peterson, G.W. (1998). Predicting Spanking of Younger and Older Children by Mothers and Fathers. *Journal of Marriage & Family*. 1998, 60, 79-93.
23. Dumčinė, A., Bajoriūnas, Z. (2006). *Ugdymo pagrindai*. Kaunas : Lietuvos kūno kultūros akademija.
24. Faber, A., Mazlish, E. (1999). *Kaip kalbėti, kad vaikai galėtų mokytis – namie ir mokykloje*. Kaunas: Gardenija.
25. Furnham, A., Cheng, H. (2000). Perceived parental behaviour, self-esteem and happiness. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 35(10),463-470.
<http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.url.uid&db=cmedm&an=11127721&tg=PM> (žiūrėta 2010-07-13).
26. Fromm, E. (2008). *Žmogus sau*. Kaunas: Verba vera.
27. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius : Alna litera
28. Gedvilienė, G., Teresevičienė, M. (2000). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.
29. Giedraitienė – Lileikienė, T. (2003). *Kelias į vaiko širdį*. Kaunas : Judex.
30. Giles-Sims, J., Straus, M.A. (1995). Child, Maternal, and Family characteristics Associated with Spanking. *Family Relations*, 44, 170-186.
31. Gribačiauskas, E. (2003). *Pedagogų autoritarinių nuostatų turinys ir raiškos ypatumai* (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2003).
32. Gribačiauskas, E., Merkys, G. (2003). Pedagogų nuostata į ugdytinių integraciją ir segregaciją. *Specialusis ugdymas*, 1 (8), 115-122.
33. Įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų tvirtinimo. <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=C364463D-391E-4DCA-99BD-5711A3715C92> (žiūrėta, 2010-08-08).

34. Jacikevičienė, O., Rupšienė, L. (1999). *Bendradarbiavimas ir kooperacija ugdant vaikus*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
35. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
36. Juodaitytė, A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: UAB Petro ofsetas.
37. Juodaitytė, A. (2003a). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
38. Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
39. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
40. Kasiulis, J., Barvydienė, V. (2003). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
41. Kepalaitė, A. (2005). Mokytojų netinkamo elgesio tikslai. *Žvirblių takas*, 4, 2-4.
42. Kepalaitė, A. (2005a). Pedagogų profesinių santykių ypatumai. *Pedagogika*, 76, 12-16.
43. Knafo, A., Schwartz, S. H. (2003). Parenting and adolescents' accuracy in perceiving parental values. *Child development*, 74 (2), 595-611. <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.url.uid&db=cmedm&an=12705575&tg=PM> (žiūrėta 2010-06-28).
44. Kontautienė, R. (2010). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
45. Korthagen, F.A.J.(2010). Situated Learning Theory and the Pedagogy of Teacher Education: Towards an Integrative View of Teacher Behavior and Teacher Learning. *Teaching and Teacher Education*, 26, 98 – 106.
46. Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
47. Kvieskienė, G. (gr. vad.) (2006). *Pedagoginės psichologinės pagalbos mokykloje veiksmingumas*. Tyrimo ataskaita. Vilnius.
48. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
49. Lambert, D., Balderstone, D. (2010). *Learning to Teach Geography in the Secondary School*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
50. Lemme, B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
51. Liepuonius, A., Malinauskas, R. (1999). *Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Presvika.
52. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos* (1997). Vilnius: Leidybos centras.

53. Lietuvos mokyklų tinklas: ar užtikrinamos lygios mokymosi galimybės? http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob7_Mokyklu%20tinklas.pdf (žiūrėta 2011-03-26).
54. Lietuvos statistikos departamentas. *Pedagogų skaičius 2009–2010 mokslo metų pradžioje*. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1301> (žiūrėta 2011-04-01).
55. Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos gyventojai*. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1299> (žiūrėta 2011-03-26)
56. Lietuvos švietimo koncepcija (1992) www.smm.lt/.../konceptcija/konceptcija1.htm (žiūrėta 2010-08-05).
57. Liu, Kum-Shia; Cheng, Ying-Yao; Chen, Yi-Ling; Wu, Yuh-Yih (2009). Longitudinal effects of educational expectations and achievement attributions on adolescents' academic achievements. *Adolescence*, 44 (176), 911-924. <http://web.ebscohost.com/ehost/viewarticle?data> (žiūrėta 2010-08-05).
58. Myers, D. G. (2008). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
59. Matulionis, A. (Ats. red.). (2001). *Europa ir mes*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Gervelė.
60. Mažeikienė, N. (2002). The role of Youth's Authoritarian Attitudes Measurement Investigatin the Hilded Curriculum. *Socialiniai mokslai*, 5(37), 88-96.
61. Merkys, G. (1997). Dalykų didaktikos ir edukacinis autoritarizmas. *Mokykla*, 12, 19.
62. Merkys G. (1999). Empirinė – analitinė paradigma ir šiuolaikinis tyrimas. *Filosofija, sociologija, Nr.3*, p. 53-64.
63. Merkys, G., Ruškus, J., Juodraitis, A. (Sud.). (2002). *Nepilnamečių resocializacija*. Lietuvos nepilnamečių priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
64. Mikalauskaitė, R., Grincevičienė, V. (2007). Aukštesniųjų klasių mokinių nuostatos į specialiųjų poreikių ugdytinių integraciją mokykloje. V. Pruskus (Sud.). *Šiuolaikinės mokyklos realijos: socialinės įžvalgos*. Jaunųjų mokslininkų darbai (p. 157-221). Vilnius: Vilniaus universitetas.
65. Myhre, R. (1991). *Autoriteat und Freiheit in der Erziehung*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
66. Razauskas R. (1997). *Aš vadovas: gero vadovo beieškant*. Vilnius: Pačiolis.
67. Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
68. Rosie, C. (1999). Teacher self-esteem. *Primary Educator*, 5, 2-8.
69. Rose, R. (2001). A Diverging Europe. *Journal of Democracy*, 12(1), 93–105.
70. Rupšienė, R. (2000). *Nenoras mokytiis – socialinis pedagoginis reiškinyis*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

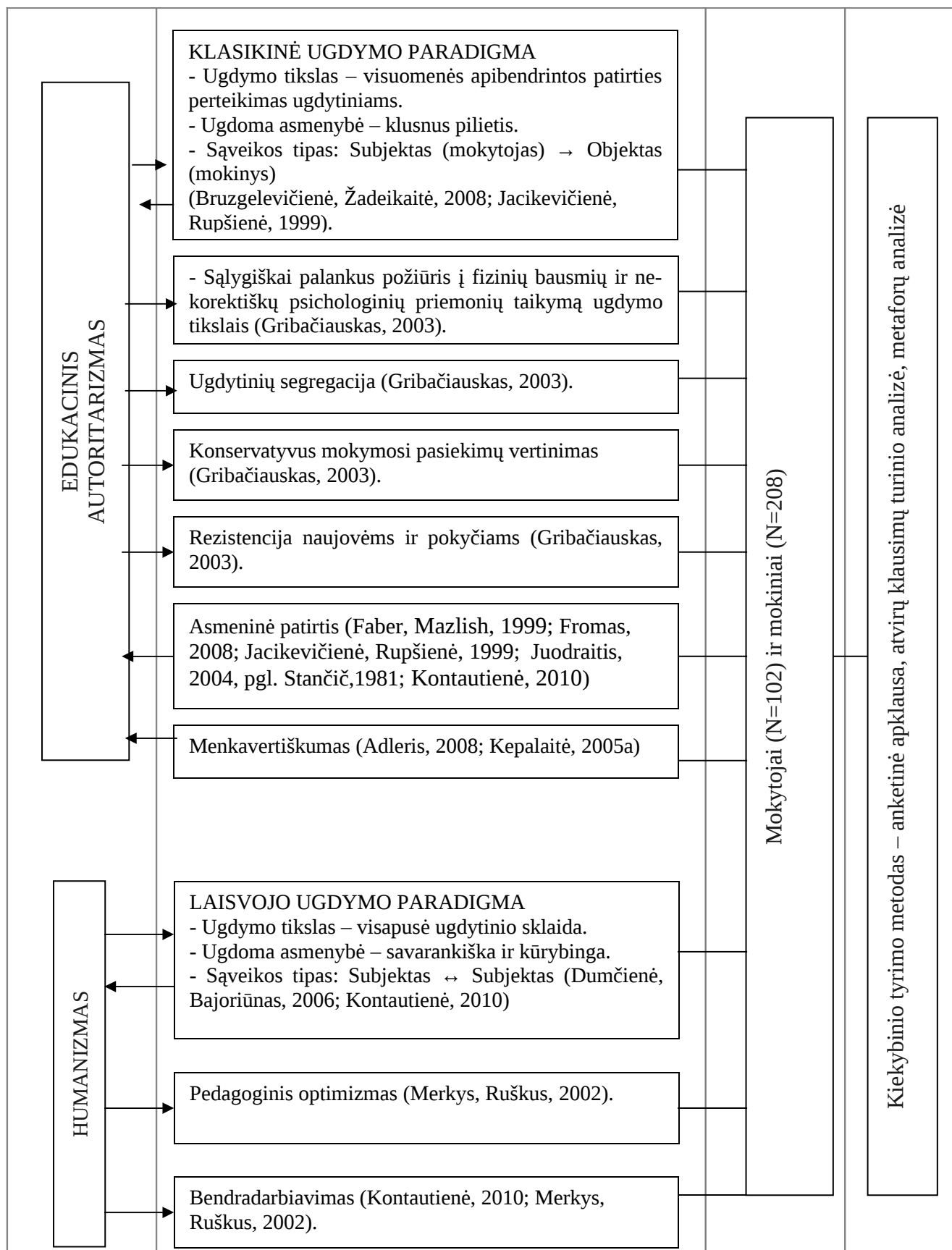
71. Ruškus, J. (2000). *Specialiojo pedagogo socialinių nuostatų, pedagoginės sąveikos ir mokyklinės socializacijos ryšys* (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2000).
72. Samsonienė, L., Adomaitienė, R. (2003). Įvairūs mokytojų požiūrio į integruotą mokymą aspektai. *STEPP*, 2, 82 – 89.
73. Sandara, J. (2003). The typological approach in child and family psychology: a review of theory, methods, and research. *Clinical child and family psychology review*, 6 (2), 129-146. <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.url.uid&db=cmedm&an=12836581&tg=PM> (žiūrėta 2010-07-13).
74. Skeirienė, D. (2005). Kaip nuo pedagogo kompetencijos priklauso bendradarbiavimo sklaida. *Gimtasis žodis*, Nr. 2, 12.
75. Skinner, B. F. (2006). *Apmąstymai apie biheiviorizmą ir visuomenę*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
76. Stankuvienė, I. (2007). Dorinio ugdymo metodai liaudies pedagogikoje. *Acta paedagogica vilnensia*, 18, 66-79.
77. Šadrakova, R., Pruskus, V. (2007). Psichologinė prievarta mokykloje mokinių, mokytojų ir tėvų požiūriu. V. Pruskus (Sud.). *Šiuolaikinės mokyklos realijos: sociologinės išvalgos* (p.100-157). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
78. Šapelytė, O. (2002). Socialinio pedagogo veiklos modeliavimas reguliuojant tarpusavio santykius mokykloje. *Socialinis darbas*, 2(2), 64-72.
79. Šerkšnas, A. (1996). *Naminio ugdymo pagrindai*. Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918–1940 m. Vilnius: Mintis.
80. Šimanskienė, L. (2002). *Organizacinės kultūros formavimas*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
81. Tamošiūnas, T. (1997). *Profesinio ir ikiprofesinio pedagogų rengimo sąveika* (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 1997).
82. Targamadžė, V. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
83. Tidikas, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
84. Tijūnienė, O. (2006). Mokytojo autoriteto kaip pozityvaus ugdomojo veiksnio problema: teorija ir empirika. *Mokytojų ugdymas*, 6, 45-59.
85. Tomlinson, Carol, A. (1999). *The Differentiated Classroom. Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria.

86. Valackienė, A., Mikėnienė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas: Technologija.
87. Vasiliauskas, R. (2006). *Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas (XIX a. II pab.–XX pr.)*. Vilnius: VPU leidykla.
88. Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A. Nevinskaitė, L. (2006). *Neatrasta galia :Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus aureus.
89. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
90. Žvilčius, A. (2002). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
91. Адорно, Т. (2001). *Исследование авторитарной личности*. Москва: Академия исследований культуры.
92. Крайг, Г. (2000). *Психология развития*. Санкт Петербург: Питер.

PRIEDAI

1priedas

Diagnostiniai blokai	Empiriniai indikatoriai	Informacijos šaltiniai	Duomenų rinkimo metodai
-------------------------	-------------------------	---------------------------	-------------------------------



2 priedas

Mokytojų anketos metodologija

Pirmąjį klausimyno bloką sudaro demografinės charakteristikos. Šiame bloke šeši klausimai, kuriais apie respondentą gaunama ši informacija: amžius, pedagoginio darbo stažas, darbo vieta, išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija, specialybė pagal diplomą.

Mokslininkai teigia: „Ankstyvoje vaikystėje įgytas bendradarbiavimo ir bendravimo stilius, kuris perkeliamas į mokyklos klasę, vėliau į profesinę veiklą, tampa tradiciniu bendravimu žmonių grupėse ir visuomenėse“ (Jacikevičienė, Rupšienė, 1999). „Esame savo praeities rezultatas ir kalbame su mokiniais taip, kaip su mumis kalbėjo tėvai ir mokytojai“ (Faber, Mazlish, 1999). „Dauguma mokytojų ribas mokiniams apibrėžia pasinaudodami savo vaikystės prisiminimais ir tik ta dalimi, kuri susijusi su mokykla“ (Kontautienė, 2010). Remiantis aukščiau mokslininkų (Faber, Mazlish, 1999; Jacikevičienė, Rupšienė, 1999) išsakytomis mintimis, darydami prielaidą, kad mokytojų vaikystės prisiminimai susiję su jų dabartine elgsena, užduodame klausimą: „Papasakokite, koks buvo Jūsų vaikystės mokytojas“. Gauti duomenys apdorojami naudojant turinio (content) analizės metodą.

Klasikinė ugdymo paradigma paremta autoritarizmu. Teoriškai galime postuliuoti, kad autorinį tarpusavio sąveikos stilių naudos pedagogas, kuris remiasi klasikine ugdymo paradigma, o demokratinį – laisvojo ugdymo paradigmos atstovas.

Konstruojant tyrimo instrumentą, buvo remtasi klasikinės ir laisvojo/humanistinio ugdymo postulatais, sudaryta „Klasikinės ugdymo paradigmos ir laisvojo ugdymo paradigmos“ empirinių indikatorių blokai. Kokia ugdymo paradigma remiasi ugdymas nusako šie empiriniai indikatoriai: ugdymo tikslas, ugdomos asmenybės vaizdinys, sąveikos tarp mokytojo ir mokinio tipas, t. y., ar mokinyš šioje sąveikoje – objektas ar subjektas.

Sekančiu empirinių indikatorių teiginių bloku siekiama išsiaiškinti, kokius ugdymo tikslus kelia pedagogas. Klasikinė ugdymo paradigma traktuoja ugdymą kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimą ugdytiniams. Klasikinės ugdymo paradigmos ugdytojas perduoda žinias, o ugdytinis jas priima. Laisvojo ugdymo paradigma besiremiančiame mokymo procese svarbiausia – išugdyti mokinių norą mokytis, kylantį iš vidinio poreikio prasmingai mokytis, laisvo apsisprendimo mokytis saugioje, baimės nekeliančioje psichologinėje atmosferoje. „Ugdymo tikslo“ empirinio indikatoriaus bloke pateikiami aštuoni teiginiai, iš kurių 1, 2, 4, 5 atitinka klasikinės ugdymo paradigmos tikslus, o 3, 6, 7, 8 – laisvojo ugdymo paradigmos tikslus.

Toliau seka empirinio indikatoriaus teiginių blokas, kuriuo norima išsiaiškinti ugdomos asmenybės vaizdinį. Remiantis klasikine ugdymo paradigma tarybinė mokykla buvo orientuota į klusnaus piliečio ugdymą, svarbiausia mokinio savybė – paklusnumas. Laisvojo ugdymo paradigma siekia ugdyti laisvą, savarankišką, iniciatyvią, kūrybingą asmenybę, o ne tik stropų vykdytoją (kaip klasikinėje paradigmoje). Šiame empirinio indikatoriaus bloke pateikiami

septyni teiginiai, iš kurių 1, 3, 4, 7 atitinka klasikinės ugdymo paradigmos ugdomos asmenybės vaizdinius, o 2, 5, 6 - laisvojo ugdymo paradigmos ugdomos asmenybės vaizdinius.

Kitas empirinis indikatorius – sąveikos tipas. Remiantis klasikine paradigma ugdymas traktuojamas kaip visuomenės apibendrintos patirties perteikimas ugdytiniais. Mokytojas šioje paradigmoje – aktyvus subjektas, inicijuojantis mokymą, perteikiantis žinias, formuojantis mokėjimus, juos kontroliuojantis ir vertinantis, o mokinys elgiasi pagal mokytojo nurodymus, vykdo jo komandas ir yra suvokiamas kaip mokymo ir auklėjimo objektas. Taigi šią sąveiką galime aprašyti pagal S (mokytojas) → O (mokinys) schemą. Humanistinio demokratinio ugdymo paradigmoje mokinys iš ugdymo objekto tampa ugdymo subjektu. (Kontautienė, 2006). Šiame empirinio indikatoriaus teiginių bloke pateikta dvylika teiginių, iš kurių 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 12 atitinka klasikinės ugdymo paradigmos sąveikos tarp mokytojo ir mokinio sąveikos tipą, o 6, 8, 10, 11 - laisvojo ugdymo paradigmos sąveikos tipą.

Remiantis Gribačiausku (2003), buvo išskirti sekantys empirinių indikatorių blokai:

1. Sąlygiškai palankus požiūris į fizinių bausmių ir nekorektiškų priemonių taikymą ugdymo tikslais. Šiame empirinio indikatoriaus bloke pateikta keturiolika teiginių, iš kurių 1, 2, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13 atitinka autoritarinį tarpasmeninių santykių tipą, o 3, 5, 6, 10, 14 – humanistinį tipą. Iš šių teiginių 2, 4, 5, 8 yra susiję su fizinių bausmių taikymu šeimos aplinkoje.

2. Ugdytinių segregacija (autoritarizmas) – pedagoginis optimizmas (humanizmas). Autoritarizmas - tai viešosios nuomonės ir mokyklos orientacija tik į pajėgius ugdytinius, priešinimasis neįgaliųjų ugdytinių integracijai į bendrojo lavinimo mokyklą. Merkio ir Ruškaus (2002) teigimu, humanistinis ugdymas – tai, visų pirma, pedagoginis optimizmas, reiškiantis principinį tikėjimą ugdytinio potencialu palankiomis jo kognityvinės – intelektinės ir vertybinės – emocinės raidos galimybėmis. Šiame empirinio indikatoriaus bloke pateikta dešimt teiginių, iš kurių 1, 3, 4, 5, 6, 8 atitinka autoritarizmą, o 2, 7, 9, 10 – humanizmą.

3. Konservatyvus mokymosi pasiekimų vertinimas. Gage, Berliner (1994) teigimu, kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas. Šiame empirinio indikatoriaus bloke pateikta dešimt teiginių, iš kurių 3, 4, 6, 7, 10 atitinka autoritarinę nuostatą į mokinių pasiekimų vertinimą, o 1, 2, 5, 8, 9 – humanistinę.

4. Rezistencija naujovėms ir pokyčiams. Šiame empirinio indikatoriaus bloke aštuoni teiginiai. Iš jų 1, 2, 3, 4 atitinka autoritarinę nuostatą, 5, 6, 7, 8 – humanistinę.

Bendradarbiavimo kultūra neatsiejama nuo demokratinio stiliaus pedagogo. Šio stiliaus pedagogas suteikia mokiniams galimybę lygiateisiškai dalyvauti ugdymo procese, skatina dirbti kartu, pasitiki mokiniais, skatina juos išsakyti savo poziciją, prisiimti atsakomybę, stengiasi suprasti mokinių poreikius. Sekančio klausimyno bloko tikslas – išsiaiškinti, ar pedagogams būdinga bendradarbiavimo kultūra, kuri neatsiejama nuo demokratinio tarpasmeninio sąveikos tipo.

Konstruojant šio bloko klausimus remtasi Kontautienės (2010) „Bendradarbiavimo plėtotės empirinių tyrimų anketų pavyzdžiais“.

Kitas empirinio indikatorius teiginių blokas sudarytas iš šešių teiginių, kurie atspindi humanistines nuostatas, šiais teiginiais siekiama išsiaiškinti taip pat, ar pedagogai linkę bendradarbiauti su mokiniais.

Remiantis Kepalaitės (2005a) „Mokytojo netinkamo elgesio tikslų aprašu“ sudaryti sekantys du empirinio indikatorius klausimų blokai, kurių tikslas ištirti, ar mokytojai adekvačiai kompensuoja nevisavertiškumą. Remiantis individualiąja psichologija, kurios įkūrėjas Adleris, žmogus gimsta su paveldėtu nevisavertiškumo jausmu, kuris motyvuoja jį veikti ir siekti pranašumo. Kepalaitė (2005) pažymi, jog galima teigti, kad tam tikrą profesiją žmonės pasirenka dėl to, kad jų profesinė veikla kuo geriau kompensuotų nevisavertiškumą. Žmogus kiekvienu savo poelgiu, veiksmu atskleidžia sau įprastą tikslų siekimo, sąveikos su kitais žmonėmis, darbo užduotimis būdą arba gyvenimo stilių. Nevisavertiškumo kompensavimas, pasak autorės (Kepalaitė, 2005a), gali būti adekvatus ir neadekvatus.

Paskutiniu metu anketos klausimu respondentų prašoma apibūdinti savo santykius su mokiniais, išsireiškiant metafora. Metafora perteikia patyrimus ir aplinkos supratimą kita, netiesiogine forma, įvardija vienus daiktus ir reiškinius kitais (Lakoff, Johnson, 1980). Kaip teigia Kepalaitė (2005a), metafora atspindi specifines sociokultūrinės istorines tradicijas ir per socialinę sąveiką tampa psichologiniu įrankiu, kuris padeda suprasti, įprasminti patyrimą. Šiame tyrime metafora taikoma norint išsiaiškinti santykių tarp mokinių ir mokytojų pobūdį.

3 priedas

Pirmąjį klausimyno bloką sudaro demografinės charakteristikos. Šiame bloke trys klausimai, kuriais iš respondentų gaunama ši informacija: institucijos, kurioje moksleivis mokosi tipas, moksleivio amžius ir klasė.

Antruoju empirinio indikatorius teiginių bloku siekta išsiaiškinti, koks, mokinių požiūriu, vyrauja sąveikos tipas tarp mokinių ir mokytojų. Šį bloką sudaro penkiolika klausimų, iš jų: 1, 2, 3, 4, 8, 10 – atitinka autoritarinį sąveikos tipą, kuriame ugdytinis – objektas, o pedagogas – subjektas, o: 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15 – humanistinį.

Trečiuoju empirinio indikatorius teiginių bloku buvo siekta išsiaiškinti, ar pasireiškia pedagoginis autoritarizmas moksleivių žinių vertinimo procese. Ši bloką sudaro septyni teiginiai, iš kurių: 2, 4, 5 – atspindi pedagoginį autoritarizmą, o: 1, 3, 6, 7 – humanizmą.

Ketvirtu empirinio indikatorius teiginių bloku norėta iširti, ar pedagogai naudoja fizines bausmes ir nekorektiškas poveikio priemones ugdymo procese. Bloką sudaro septyni teiginiai, kurie atspindi autoritaristines tendencijas.

Sekančio klausimyno empirinio indikatorius bloko tikslas – išsiaiškinti, ar, respondentų moksleivių nuomone, pedagogams būdinga bendradarbiavimo kultūra, kuri neatsiejama nuo demokratinio tarpasmeninio sąveikos tipo. Konstruojant šio bloko klausimus remtasi Kontautienės (2010) „Bendradarbiavimo plėtotės empirinių tyrimų anketų pavyzdžiais“.

Po to respondentų prašoma apibūdinti savo santykius su mokytojais, išsireiškiant metafora ir paaiškinant ją.

Paskiausiai moksleivių anketinėje apklausoje buvo taikytas nebaigtų sakinių metodas. Darant prielaidą, kad išreikštos respondentų mintys, atskleis esamus moksleivių santykius su mokytojais, tuo pačiu autoritarizmo pasireiškimo pedagoginėje veikloje tendencijas, respondentų buvo prašoma užbaigti sakinį: „Jeigu aš kurčiau mokyklą savo bendraamžiams...“ Gauti duomenys apdorojami, taikant turinio analizę.

maloniai prašome Jus atsakyti į anketos klausimus. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės išsiaiškinti šalies pedagogų nuomonę įvairiais mokyklinio gyvenimo klausimais.

ANKETA YRA ANONIMINĖ!

Bus skelbiami tik apibendrinti tyrimo duomenys.

Anketoje nėra teisingų ar neteisingų atsakymų. Geriausi atsakymai yra tie, kurie sąžiningai atspindi Jūsų nuomonę. Mums labai svarbūs Jūsų atsakymai į šios anketos klausimus. *Ačiū, kad dalyvaujate šiame tyrime!*

Jei iškils klausimų ar nesusipratimų, Jūs visada galite kreiptis tel. 865043587 arba el. paš.

ausracereskiene@gmail.com

Atsakykite į keletą klausimų apie save. Jūsų lytis: – vyras;

– moteris

1) Jūsų amžius: *įrašykite* →

2) Jūsų pedagoginio darbo stažas: *įrašykite* →

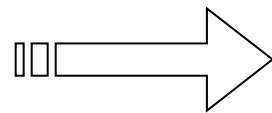
3) Jūs dirbate: *pabraukite* → pagrindinėje m-kloje; vidurinėje m-kloje; gimnazijoje

4) Jūsų išsilavinimas: *pabraukite* → bakalauras; magistras (arba seno pavyzdžio aukštojo mokslo diplomo turėtojas); mokslų daktaras (arba docentas)

5) Jūsų kvalifikacinė kategorija: *pabraukite* → jaunesnysis mokytojas; mokytojas; vyr. mokytojas; mokytojas metodininkas; mokytojas ekspertas

6) Jūsų specialybė pagal turimą aukštojo mokslo diplomą: *įrašykite* →

Apibudinkite, koks buvo Jūsų vaikystės mokytojas.....



.....

 Žemiau Jūs rasite teiginius, prašome nurodyti, ar pritariate šiems teiginiams. Jei sutinkate su teiginiu, prašome pažymėti stulpelyje „taip“, jei nesutinkate, žymėkite stulpelyje „ne“, jei neturite aiškios nuomonės, tai žymėkite „nežinau“. Kiekvienoje eilutėje pažymėkite vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymą. **Ačiū, kad atsakote į visus klausimus**



Pažymėkite, ar pritariate žemiau pateiktiems teiginiams ar ne.

ŽYMĖJIMO PAVYZDYS:

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Aš labai myliu savo darbą	taip	nežinau	ne
Mėgstu žiūrėti futbolą	taip	nežinau	ne

KELETAS KLAUSIMŲ APIE UGDYMO TIKSLUS

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Aš keliu tikslą – išmokyti mokinius konkrečios disciplinos žinių	taip	nežinau	ne
Siekis ugdyti kritinį mąstymą ar gebėjimą išsakyti savo nuomonę yra utopinis tikslas	taip	nežinau	ne
Skatinu mokinius formuluoti savo mokymo tikslus	taip	nežinau	ne
Mano tikslas: nukreipti mokinių elgesį tam tikra linkme	taip	nežinau	ne
Mano tikslas: perduoti mokiniams suaugusių sukauptą patyrimą	taip	nežinau	ne
Aš keliu tikslą - padėti mokiniams pažinti save, įgyti bendravimo įgūdžių, plėtoti savo kūrybiškumą, priimti ir įtvirtinti save kaip unikalią ir originalią asmenybę	taip	nežinau	ne
Mano tikslas: ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, atsakingai darantį sprendimus	taip	nežinau	ne
Mokymo procese svarbiausia – išugdyti mokinių norą mokytis, kylantį iš vidinio poreikio prasmingai mokytis	taip	nežinau	ne
↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Yra viena neginčytina tiesa	taip	nežinau	ne
Kiekvienas turi teisę turėti savo nuomonę ir išreikšti ją	taip	nežinau	ne
Paklusnumas ir pagarba autoritetui – didžiausios dorybės, kurias turi įsisavinti vaikas	taip	nežinau	ne
Netoleruoju mokinių prieštaravimo	taip	nežinau	ne

Paprastai palaikau mokinių iniciatyvas	taip	nežinau	ne
Skatinu vaikus diskutuoti, išsakyti savo nuomonę	taip	nežinau	ne
Dažnai jaunimas pasižymi maištingomis idėjomis, tačiau kuomet jie subręsta, turi jas pamiršti ir nusiraminti	taip	nežinau	ne

ATSAKYKITE Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ IR MOKYTOJU TARPUSAVIO BENDRAVIMĄ

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Mokytojas turi nurodyti vaikams, ką daryti	taip	nežinau	ne
Sakau vaikams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti („Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	taip	nežinau	ne
Mokytojas – informacijos „davėjas“, mokinys informacijos „priėmėjas“	taip	nežinau	ne
Kalbu kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus („Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“.)	taip	nežinau	ne
Kad vaikas išmoktų ką nors gerai atlikti, mes turime jam nurodyti, kaip tai daryti	taip	nežinau	ne
Mokinys ir mokytojas – lygiateisiai partneriai	taip	nežinau	ne
Mokytojas geriausia žino, ko reikia mokiniui	taip	nežinau	ne
Per pamokas stengiuosi atsižvelgti į mokinių norus	taip	nežinau	ne
Paprastai ignoruojau mokinių pateiktas idėjas	taip	nežinau	ne
Įtraukiu mokinius į klasės darbo planavimą	taip	nežinau	ne
Mokytojas – vyresnysis mokinio draugas, o mokinys – mokytojo partneris	taip	nežinau	ne
Mokytojas turėtų dirbti savo darbą, neatsižvelgdamas į mokinių norus	taip	nežinau	ne

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Už fizinių bausmių panaikinimą lengva agituoti tiems, kurie visai atitrūkę nuo auklėjimo reikalų	taip	nežinau	ne
Blogai, kai vaikus baudžia mokytojas, bet tėvai tai gali daryti, tai privatus šeimos reikalas	taip	nežinau	ne
Mokytojams, auklėtojams, naudojantiems fizines bausmes, reikia apriboti teises dirbti pedagoginį darbą	taip	nežinau	ne
Yra nemažai tinginčių vaikų, kurie galėtų visai gerai mokytis, tiesiog jiems trūksta „kietos“ tėvo rankos	taip	nežinau	ne
Tėvai, sistemingai baudžiantys savo vaikus fizinėmis bausmėmis, turėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn	taip	nežinau	ne
Fizinės bausmės šiuolaikinėje mokykloje – visiška atgyvena	taip	nežinau	ne
„Už vieną muštą dešimt nemuštų duoda“	taip	nežinau	ne
„Beržinė košė“ privačioje šeimos aplinkoje turėtų išlikti, tai veiksminga auklėjimo priemonė	taip	nežinau	ne
Bent jau psichologinio spaudimo priemonės pedagogai gali naudoti	taip	nežinau	ne

Šaukimas, viešas peikimas, panieka ir bandymas įgelti mokiniams žodžiu griaua dalykiškus santykius, sukuria bendravimo problemų	taip	nežinau	ne
Balso pakėlimas, trinktelėjimas į stalą dienynu ar knyga – tinkami būdai drausmei palaikyti	taip	nežinau	ne
Viešas peikimas ir pašėpimas, ironija ir sarkazmas – tinkami būdai sudrausminti mokiniams	taip	nežinau	ne
Geriausia priemonė sutramdytu išūlų mokinį yra paversti jį pajuokos objektu klasės akivaizdoje	taip	nežinau	ne
Jei mokytojas nuolat ant vaikų šaukia, įžeidinėja juos, tai mokyklą jis turėtų palikti	taip	nežinau	ne

DAR KELETAS KLAUSIMŲ. PAŽYMĖKITE LABIAUSIAI JUMS TINKANTĮ ATSAKYMĄ

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Linkusius nusikalsti paauglius reikia izoliuoti nuo visuomenės	taip	nežinau	ne
Visi vaikai gabūs, tik reikia rasti priėjimą prie vaiko	taip	nežinau	ne
Vaiko galimybės priklauso nuo tėvų socialinės padėties	taip	nežinau	ne
Neįgalieji turi mokytis specialiosiose mokyklose	taip	nežinau	ne
„Integruotieji“ apsunkina mokytojų darbą	taip	nežinau	ne
Tikslinga daugiau dėmesio skirti normaliems vaikams, o ne tuščiai naudoti energiją silpniesiems	taip	nežinau	ne
Kiekvienas vaikas – vertybė	taip	nežinau	ne
Kad būtų pasiekti geresni rezultatai, reikia mokinius skirstyti į lygius pagal sugebėjimus	taip	nežinau	ne
Neįgaliųjų vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas – nauda visai visuomenei	taip	nežinau	ne
Mano mokiniai verti pasitikėjimo	taip	nežinau	ne

KELETAS KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ ŽINIŲ VERTINIMĄ

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Pažymių rašymas turi būti orientuotas į konkrečią klasę, jos galimybes	taip	nežinau	ne
Rašant pažymius, svarbu atsižvelgti į vaiko pastangas, padarytą pažangą	taip	nežinau	ne
Yra pedagogiškai rizikinga patiems mokiniams dalyvauti vertinime	taip	nežinau	ne
Pedagogiškai prasmingiausias yra toks vertinimas, kuris suranguoja mokinius pagal jų faktines žinias itin tiksliai	taip	nežinau	ne
Įtraukiu mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	taip	nežinau	ne
Jei mokinys buvo nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi jo įvertinimui	taip	nežinau	ne
Pažymius skelbiu viešai	taip	nežinau	ne
Stengiuosi išlaikyti informacijos apie mokinį konfidencialumą, įvertinimą pasakau kiekvienam mokiniui asmeniškai	taip	nežinau	ne

Kiekvienos mokinių vertinimo sistemos tikslas turi būti mokinių tobulėjimas	taip	nežinau	ne
Dažniausiai vertinu remdamasis savo nuomone apie vaiko gabumus, mokinio elgesį, vertinimui taip pat turi įtakos ankstesni moksleivio balai	taip	nežinau	ne



JŪSŲ POŽIŪRIS Į NAUJOVES IR POKYČIUS MOKYKLOJE

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Geras mokytojas savo darbe remiasi tuo, kas išbandyta laiko, patikrinta gyvenimu. Naujovių taikymas dažniausiai mažai ką duoda	taip	nežinau	ne
Naujovės tik sekina mokytoją, išblaško jo dėmesį ir jėgas. Tiesiog trukdo susitelkti ties pagrindiniu uždaviniu – mokyti ir auklėti vaikus	taip	nežinau	ne
Staigūs pokyčiai mokykloje visada susiję su rizika, o pagerėjimas paprastai būna tik tariamas	taip	nežinau	ne
Geras mokytojas „nušlifuoja“ kiekvieną pamoką. Nuolatinis pamokos kaitaliojimas – pedagogo, neturinčio savo metodinės vizijos požymis	taip	nežinau	ne
Lietuvos švietimui ir mokyklai derėtų drąsiau atsiverti aplinkai, naujovėms ir daug ką iš esmės keisti	taip	nežinau	ne
Geras mokytojas nerimsta, nuolat ieško, vis ką nors savo darbe keičia	taip	nežinau	ne
Mokyklą, mokytoją šiandien pasiekia daugybė naujovių, nuolat kyla pagunda ką nors keisti, ieškoti, improvizuoti	taip	nežinau	ne
Griežtai ir konkrečiai suplanuoti pedagoginį darbą, pamoką vargiai įmanoma, todėl pedagogas visada turi būti pasirengęs improvizuoti	taip	nežinau	ne



KELETAS KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ BENDRADARBIAVIMĄ

Pažymėkite tą atsakymą, kuris Jums labiausiai tinka:

Kaip Jūs galvojate, ar reikia mokytojui pasitarti su mokiniais mokymo organizavimo klausimais ?

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Ar reikia mokytojui pasitarti su mokiniais popamokinės veiklos organizavimo klausimais?

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Ar įmanoma atsižvelgti į mokinių nuomone, organizuojant mokomąją veiklą?

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Ar Jūs stengiatės tai daryti?

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Ar mokiniai galėtų savo patarimais padėti mokytojui tobulinti mokymą pamokoje?

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Jei ne, tai kodėl.....

.....

Ar galite kokias nors savo kaip mokytojo pareigas patikėti mokiniams

Taip, visada Kartais Labai retai Ne

Jei taip, tai kokias?.....

.....

Ar pasakojate mokiniams?

apie savo laisvalaikį

apie praleistą savaitgalį

apie savo šeimos narius

apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius

apie savo darbo problemas

apie savo vaikystę

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Skatinu mokinius išsakyti savo nuomonę	taip	nežinau	ne
Manau, kad negalima pasitikėti mokiniais, nuolat juos kontroliuoju	taip	nežinau	ne
Įtraukiu mokinius į klasės veiklos planavimą	taip	nežinau	ne
Pasitikiu mokiniais, laikau juos lygiaverčiais partneriais	taip	nežinau	ne
Paprastai ignoruoju mokinių pasiūlymus ir idėjas	taip	nežinau	ne
Klasėje tarp manęs ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera	taip	nežinau	ne

AR KADA NORS GALVOJATE KAD:

Mintis	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Aš esu geras mokytojas, kai vaikas gerai elgiasi. Vaikui reikia manęs, nes be manęs jis					

nieko negali padaryti					
Aš esu vertingas tik tada, kai valdau, dominuoju. Kadangi negaliu kontroliuoti padėties, kontroliuosiu vaiką, jo mintis. Aš priversiu jį tai atlikti. Jis neturėjo teisės taip padaryti					
Jei aš nesu geras mokytojas, ir vaikas gerai nesijaus. Aš priversiu vaiką tinkamai elgtis arba jis manęs atsiprašys. Kaip vaikas galėjo taip su manimi pasielgti?					
Aš nesu geras mokytojas ir galbūt iš viso nesu geras žmogus. Norėčiau, kad ir kiti mokytojai patirtų tą patį ir pamatytų, kad niekas negali susitvarkyti su šiuo vaiku. Aš darau viską, kas įmanoma, ir vis tiek patiriu nesėkmę po nesėkmės. Aš nebežinau ką toliau daryti.					

KAI MOKINIAI MANĖS NEKLAUSO, AŠ:

Teiginys	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai
Jaučiuosi susierzinęs/usi, sunerimstu vaikui pradėjus elgtis netinkamai				
Pykstu, jaučiu grėsmę savo autoritetui, išgyvenu dėl jo				
Jaučiuosi įžeistas/a, įsiutęs/usi, supykęs/usi, pažemintas/a, įskaudinatas/a, sugėdytas/a				
Jaučiu neviltį, nusivilimą, nevisavertiškumą. Visišką bejėgiškumą, pralaimėjimą				

Apibūdinkite savo santykius su mokiniais, išsireikšdami metafora (metaforomis), paaiškinkite ją (jas).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NUOŠIRDŽIAI AČIŪ JUMS UŽ SUGAIŠTĄ LAIKĄ!

Apklausą atlieka Socialinės pedagogikos (magistratūros)
studentė Aušra Čereškienė

GERBIAMAS MOKSLEIVI,

maloniai prašome Jus atsakyti į anketos klausimus. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės išsiaiškinti šalies moksleivių nuomonę įvairiais mokyklinio gyvenimo klausimais.

ANKETA YRA ANONIMINĖ tai reiškia, kad Jūsų atsakymai bus panaudoti tik apibendrintai analizei, klausimyne niekur nereikia rašyti savo vardo ar kitų asmens duomenų.

Anketoje nėra teisingų ar neteisingų atsakymų. Geriausi atsakymai yra tie, kurie sąžiningai atspindi Jūsų nuomonę. Mums labai svarbūs Jūsų atsakymai į šios anketos klausimus. Ačiū, kad dalyvaujate šiame tyrime!

Jei iškils klausimų ar nesusipratimų, Jūs visada galite kreiptis tel. 865043587 arba el. pašt. ausracereskiene@gmail.com



Atsakykite į keletą klausimų apie save. Jūsų lytis: – vaikinai; – mergina.

- 3) Jūs mokotės: *pabraukite* → pagrindinėje m-kloje; vidurinėje m-kloje; gimnazijoje
- 4) Jūsų amžius: *įrašykite* →
- 5) Kelintoje klasėje Jūs mokotės? *įrašykite* →

Toliau Jūs rasite teiginius, prašome nurodyti, ar pritariate šiems teiginiams. Jei sutinkate su teiginiu, prašome pažymėti stulpelyje „taip“, jei nesutinkate, žymėkite stulpelyje „ne“, jei neturite

aiškios nuomonės, tai žymėkite „nežinau“. Kiekvienoje eilutėje pažymėkite vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymą. Ačiū, kad atsakote į visus klausimus



ŽYMĖJIMO PAVYZDYS:

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Aš labai myliu savo mamą	taip	nežinau	ne
Mėgstu žiūrėti futbolą	taip	nežinau	ne

ATSAKYKITE Į KELETĄ KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ TARPUSAVIO BENDRAVIMĄ

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Paprastai mokytojas per pamokas nurodo mokiniams, ką daryti	taip	nežinau	ne
Mokytojas sako mokiniams ne tik ką daryti, bet ir ko nedaryti (pvz. „Nebėgiokite“, „Nesistumdykite“, „Nesimuškite“)	taip	nežinau	ne
Mokytojas dažniausia per pamokas kalba, o mokiniai klauso	taip	nežinau	ne
Mokytojas per pamokas kalba kaip seržantas per pratybas, berdama/as įsakymus (pvz. „Užsirašyk pavardę ant savo darbo“, „Išsiimkite knygas“, „Išsiimk gumą“)	taip	nežinau	ne
Per pamokas mokytojas stengiasi atsižvelgti į mokinių norus	taip	nežinau	ne
Mokytojas įtraukia mokinius į klasės darbo planavimą	taip	nežinau	ne
Mokytojai pasitiki mokiniais, laiko juos lygiaverčiais partneriais	taip	nežinau	ne
Mokytojai paprastai ignoruoja mokinių pasiūlymus ir idėjas	taip	nežinau	ne
Klasėje tarp mokytojo ir mokinių vyrauja pasitikėjimo atmosfera	taip	nežinau	ne
Mokytojai netoleruoja mokinių prieštaravimo	taip	nežinau	ne
Mokytojai paprastai palaiko mokinių iniciatyvas	taip	nežinau	ne
Per pamokas mokytojai skatina diskutuoti, išsakyti savo nuomonę	taip	nežinau	ne
Asmeninę nuomonę išsakau drąsiai, nes žinau, kad būsiu išklausytas ir suprastas mokytojo	taip	nežinau	ne
Mokytojas toleruoja kritiką	taip	nežinau	ne
Kreipiuosi į mokytoją asmeniniais klausimais	taip	nežinau	ne

KELETAS KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ ŽINIŲ VERTINIMĄ

↓ AR PRITARIATE ŠIEMS TEIGINIAMS →	TAIP	NEŽINAU	NE
Rašant pažymius, paprastai mokytojai atsižvelgia į mano pastangas, padarytą pažangą	taip	nežinau	ne
Daugelis pedagogų savo asmenines simpatijas ir antipatijas perkelia į mokinių žinių vertinimą	taip	nežinau	ne
Mokytojai įtraukia mokinius į žinių vertinimo procesą. Kartu diskutuojame apie vertinimo kriterijus, komentuojame klasės draugų darbus	taip	nežinau	ne
Jei buvau nedrausmingas per pamoką, tai neigiamai atsispindi mano įvertinimui	taip	nežinau	ne

Mokytojai pažymius skelbia viešai	taip	nežinau	ne
Mokytojai įvertinimus pasako kiekvienam mokiniui asmeniškai	taip	nežinau	ne
Mokytojas paaiškina, kodėl vienaip ar kitaip įvertino mano darbą	taip	nežinau	ne

DAR KELETAS KLAUSIMŲ ☺

↓AR SUTINKATE SU ŠIAIS TEIGINIAIS	Visiškai sutinku	Iš dalies sutinku	Nežinau	Iš dalies nesutinku	Visiškai nesutinku
Mokytojai naudoja fizines bausmes					
Balso pakėlimas, trinktelėjimas į stalą dienynu ar knyga – paplitę būdai drausmei palaikyti					
Mokytojui reikšti savo nuomonę rizikinga, nes mokytojas gali viešai pašiepti ir išspeikti					
Mokytojai įžeidinėja mokinius (pravardžiuoja, menkina)					
Bendraujant su mokiniais mokytojo balso tonas paprastai būna įsakmus					
Jei mokinys drįsta nepaklusti mokytojui, tai neigiamai atsiliepia mokymosi rezultatams					
Jaučiu baimę mokytojui					

KELETAS KLAUSIMŲ APIE MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ BENDRADARBIAVIMĄ

Pažymėkite tą atsakymą, kuris Jums labiausiai tinka, ten, kur nėra pateikta atsakymo variantų, išvardink Jums žinomus dalykus

Ar mokytojas pasitiki mokiniais?

Ar visada galite į mokytoją kreiptis pagalbos, patarimo?

Ar Jūs mokytojui pasakojate apie savo :

Mėgstamus laisvalaikio užsiėmimus

Šeimos narius

Klasės draugus

Kieimo draugus

Ar mokytojas pasakoja Jums apie:

Apie savo laisvalaikį

Apie praleistą savaitgalį

Apie savo šeimos narius

Apie svarbius savo gyvenimo ir šeimos įvykius

Apie savo darbo problemas

Apie savo vaikystę

Ar mokytojas klausia mokinių patarimų?

kokias skirti mokiniams užduotis pamokų metu

kada rašyti kontrolinį darbą

- kada ir koku pažymiu vertinti mokinio žinias
- ką užduoti namų darbams
- kaip išspręsti mokinių elgesio, nenoro mokytis ir kitas problemas
- dėl švenčių, ekskursijų ar kitų renginių organizavimo

Apibūdinkite savo santykius su mokytojais, išsireikšdami metafora (metaforomis) (metafora – tam tikras palyginimas, remiantis daiktų panašumu, pavyzdžiui, kaip šuo su kate, višta su viščiukais ir t. t.), paaiškinkite ją (jas).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Pabaikite sakinį: Jeigu aš kurčiau mokyklą savo bendraamžiams.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NUOŠIRDŽIAI AČIŪ JUMS UŽ SUGAIŠTĄ LAIKĄ!



Apklausą atlieka Socialinės pedagogikos (magistratūros)
 studentė Aušra Čereškienė
 Tel. 865043587
 El. pašt. ausracereskiene@gmail.com